

הרב אריאל אפרים אהרונוב שליט"א
 רו"כ "תהילות יוסף" ראשון לציון

בעניין שתי דעות המובאות בשולחן ערוך

פתיחה: כידוע קיימת מחלוקת בכל הנוגע לדרך ההוראה בדינים שהשולחן ערוך הביא בהם שתי דעות. והנה בספר אור לציון כתב בזה דברים יסודיים, אולם יש חולקים בזה. ואחר בירור רחב ומעמיק בסייעתא דשמיא, התברר שדרכו של האור לציון בעניין זה היא הדרך הישרה שיבור לו האדם מהרבה טעמים וראיות שיתבררו להלן, וכבר כמה שנים שנלקט תחת ידי חומר רב בנושא. ומאחר וכיום כל המרבה בציטוטים הרי זה משובח, טרחתי והארכתי בכל זה, אבל שקדתי מאוד לבדוק את כל המקורות בעיון ובדקדוק. ואחרי ככלות הכל, התברר ששיטת האור לציון בזה היא מסורת ההוראה היותר ברורה ומובהקת המקובלת ביד רובא דרובא מגדולי האחרונים, רוב מניין ורוב בניין, עם מילתא בטעמא בדברים המתקבלים על הלב. והגם שיש חולקים בזה גם בספרי האחרונים, מכל מקום קשה מאוד לעשות עיקר דווקא מדבריהם, לנוכח כל מה שיתברר להלן. והגם שנתארכו הדברים יתר על המידה, המעיין בכל זה בישוב הדעת ימצא ידיעות חשובות בעזרת ה'. להלן קרוב לסוף המאמר, אות נ, ישנו סיכום של כל הפרטים המתבארים במאמר, עם ציונים לכל מקום במאמר בו מתבאר העניין בהרחבה, ויכול לשמש כעין מפתח קצר לעיקרי הפרטים המתבארים במאמר, וכן מפתח לדברי האחרונים המדברים בנושא זה המוזכרים במאמר.

א. בספר אור לציון (ח"ב מבוא אות יג) כתב, שכאשר השו"ע הביא שתי דעות בסתם ויש במקום שהסתם להקל והיש להחמיר כתב השו"ע את דברי המחמירים כדי להורות שבמקום שבקל אפשר להחמיר יש להחמיר כשיטה זו, ובמקום שהסתם להחמיר והיש להקל כתב השו"ע דברי המקילים כדי להורות שבמקום שיש עוד צד להקל אפשר להקל.

ובהמשך דבריו (אות טו) כתב, שכאשר השו"ע סתם כדעת המקילים, ואח"כ כתב שיש מחמירים, דעת השו"ע שבהפסד מועט יש לחוש לדברי המחמירים, ורק בהפסד מרובה אפשר להקל.

וכוונת האו"ל בכל זה, שהגם שבכל המקומות הללו דעת השו"ע שמעיקר הדין אפשר להקל כסברת הסתם, ואפילו בהפסד מועט, והמקל בזה יש לו על מי לסמוך, מכל מקום לא לחינם השו"ע כתב גם את סברת המחמירים, אלא על מנת להורות שראוי לחוש לדבריהם ולהחמיר.

תורת

ציון

ובספר יבי"א (ח"ט סי' קח אות ב) השיג על האו"ל, והאריך לטעון מדברי האחרונים שכתבו שסתם ויש העיקר כסברת הסתם. אבל באמת גם האו"ל מודה בכל זה, שמעיקר הדין הלכה כסברת הסתם אף להקל, ואף בהפסד מועט, אלא שלכתחילה דעת השו"ע שבהפסד מועט ראוי לחוש לסברת המחמירים שהביא בשם יש אומרים (אבל בהפסד מרובה אפשר להקל אף לכתחילה ואין צריך לחוש למחמירים).

ובאמת רבים מן האחרונים שהזכיר היבי"א שם, שכתבו שהעיקר כדעת הסתם, מכל מקום הם עצמם גילו דעתם במקומות אחרים שלעניין מעשה דעת השו"ע שראוי לחוש לשיטת היש מחמירים שהביא. כך יתברר להלן לעניין הש"ך (להלן אות טז), הפר"ח (להלן אות לד), היד מלאכי (להלן אות ו), הכנה"ג (להלן אות כז), מהרי"ט (להלן אות כא), הב"ח (להלן אות לב) והתעלומות לב (להלן אות ז). גם החיד"א, שבאמת זמן רב סבר שאין השו"ע חושש כלל לדעת היש אומרים, מכל מקום בזמן מאוחר יותר חזר והסתפק בזה כפי שיתברר להלן (אות לג). כמו כן יתברר להלן (אות טז) שככל הנראה כך גם האמת בדעת הפמ"ג, שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש אומרים. אולם מהאופן שבו הספרים הללו מובאים ביבי"א הנ"ל, נראה שכאילו הם סוברים שאין השו"ע חושש כלל לדעת היש אומרים, ולא היא. גם בנוסף על כל זה, רבו מאוד הסוברים שדעת השו"ע לחשוש לכתחילה לדעת החולקים, כפי שיפורט להלן במאמר זה. וראה עוד להלן (אות מג) הערה על דברי היבי"א בעניין נוסף כיוצא בזה.

ואכן דרכו הנזכרת של האו"ל היא המקובלת ביד רוב ככל חכמי הדורות, כפי שיפורט בהמשך, וזוהי מסורת ההוראה המובהקת מקדמת דנא. ובספר יבי"א הנ"ל השיג עוד על האו"ל מדברי שו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צז) שכתב, שמרן כתב סברת המחמירים בלשון יש אומרים כדי לחלוק כבוד לבעלה. אבל האמת אדרבה דברי הרמ"ע מפאנו מפורשים כהאו"ל. שכן אחר שנשאל שם הרמ"ע מפאנו שהשו"ע בפסק אחד (אם יש טרפה בנשברה עצם אמצעית, יו"ד סימן נה סעיף א) סתם כדעת המתירים ולאחר מכן הזכיר שיש אוסרים, וכתב השואל שהשו"ע הניח את הדבר בספק ולא הכריע, וביקש את הכרעת הרמ"ע, על זאת השיבו הרמ"ע: 'דע כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה, זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה הדעת היותר מוסכמת, **והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים**, אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעלה, שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוונתו'.

הרי שתחילה כתב הרמ"ע מפאנו בפירושו 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'. והם הם דברי האו"ל. ואמנם לאחר מכן חזר הרמ"ע וכתב שהשו"ע זכר הסברא השניה כדי 'לחלוק כבוד לבעלה' וכו'. ולכאורה בהשקפה ראשונה לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה. אולם בספרי גדולי הדורות כבר ביארו עניין זה בכמה וכמה דרכים, כפי שיורחב בהמשך. ותחילה נזכיר שתי דרכים עיקריות שנאמרו בזה. יש שהבינו שמה שכתב בסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה' כוונתו בעצם למה שכתב ברישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', כלומר שהשו"ע כתב סברא זו על מנת לחוש לה, ובזה

תורת

ציון

גופא הוא חולק לה כבוד, להורות שאינה סברא דחוייה וראוי לחוש לה. ויש שהבינו שהרישא והסיפא בדברי הרמ"ע הם שני טעמים נפרדים, למה השו"ע הביא את סברת היש אוסרים אחר שסתם כדברי המתירים, טעם ראשון כדי לחוש לה, וטעם שני כדי לחלוק כבוד לבעלה. אלו שתי דרכים מפורסמות בביאור דברי הרמ"ע מפאנו, וכפי שנפרט מכאן ואילך את דברי גדולי הדורות בזה. לאחר מכן יוזכרו דרכים נוספות שנאמרו בדברי האחרונים בביאור דברי הרמ"ע.

ב. בבית יוסף (סי' לב סעיף נא) הביא לדברי הר"י אסכנדרני, גבי התפירות שבתפילין: 'וכתב עוד שנים עשרה תפירות אלו צריך שיהיו כולן בחוט אחד ולא יפסק החוט, ואם נפסק פסולים, עכ"ל, ואיני יודע מנין לו'. והנה בשו"ע שם, אחר שהזכיר לדין התפירות, הוסיף: 'ויש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו בחוט אחד'. וכתב על כך בספר נהר שלום על אתר: 'נראה דדעת הרב בית יוסף שלא לחוש למה שאמר ואם נפסק פסולים, **אלא דחלק כבוד לסברתו לחוש לה לכתחילה**, והיינו טעמא דבשו"ע לא העתיק אלא מה שאמר שיהיו בחוט אחד, ולא סיים דאם נפסק פסולים'.

הרי שהשתמש במטבעות לשונו של הרמ"ע מפאנו 'דחלק כבוד לסברתו לחוש לה לכתחילה', ואין שום ספק מהיכן נובעים דבריו. וניכר שחיבר רישא דדברי הרמ"ע ('והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים') עם סיפא דדבריו ('לחלוק כבוד לבעלה') כאחד. והגם שנידון זה אינו בסוג סתם ויש, מכל מקום מה שאמר הרמ"ע מפאנו לגבי סתם ויש, אמר הנהר שלום לגבי נידון זה, וזה מוכיח היאך הבין את דברי הרמ"ע מפאנו לגבי סתם ויש.

ג. גם בספר באר חיים (חלק בישולי נכרים סי' מח), אחר שהביא את דברי הרמ"ע מפאנו מרישא לסיפא, כתב בשם אביו הגאון ר' יהודה עדס שליט"א: 'ובישוב הדבר אמר לי מורנו הגאון רבי עזרא עטיה זצוקל"ה, דאם נאמר שכוונת השו"ע שאין לחוש לדעה זו כלל, האם לזה יקרא לחלוק כבוד לבעל הסברא, להביא סברתו ולומר שאין צריך לחוש לדבריו, אלא ודאי מה שכתב לחלוק כבוד לבעלה כוונתו כמו שכתב בתחילת דבריו, דאיכא למיחש לסברא האחרת'.

ד. בספר פעולת צדיק (ח"ב סי' עב) הביא רק את הרישא שבדברי הרמ"ע מפאנו 'דהיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ואילו את הסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה' לא זכר כלל. ואילו בספר אליה רבא (סי' פא ס"ק ח) ואליה זוטא (סי' תקטו ס"ק ד) הביא רק את הסיפא שבדברי הרמ"ע מפאנו 'שלא כתב היש אומרים אלא כדי לחלוק להם כבוד', ואילו את הרישא 'דהיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים' לא זכר כלל. וזה מוקשה, דהפעולת צדיק היה לו לבאר על פי דרכו מה כוונת הרמ"ע גם בסיפא, והאליה רבא היה לו לבאר על פי דרכו מה כוונת הרמ"ע גם ברישא.

וביותר קשה, שהפעולת צדיק שם הביא לדברי האליה זוטא (וציין 'סימן תס"ו משם הסמ"ע', ולא מצאתי, וכנראה נפלה שם ט"ס), ותמה עליו: 'מה שכתב בספר אליה זוטא שמה שמביא

תורת

ציון

מרן סברת החולקים היינו כדי לחלוק להם כבוד וכו', ואחר המחילה אומר כי לא מן השם הוא זה, דלפי דבריו אם כן בכל מקום היה צריך מרן להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד, אלא ודאי שהעיקר הוא כדברי הרמ"ע, וביאור דבריו שדעת מרן לומר שאפשר לסמוך על אותה סברא בשעת הדוחק שאינה דחוייה כל כך'. אבל זה מוקשה מאוד, שהרי הרמ"ע עצמו טבע את המושג 'לחלוק כבוד לבעלה', ועל פיו כתב האליה זוטא את דבריו, ואם כן מהו דקאמר הפעולת צדיק 'העיקר כדברי הרמ"ע', הא אלו ואלו דברי הרמ"ע. אבל האמת כאמור שהפעולת צדיק לא זכר כלל מסיפא דלישנא דהרמ"ע, ונראה שבאותה שעה הייתה העתקה מקוצרת לפניו.

על כל פנים, אין ספק שאילו הייתה מועתקת לפניו גם סיפא דלישנא 'לחלוק כבוד לבעלה', שהוא היה מפרשה על פי רישא דלישנא, דחלוקת כבוד זו היא על ידי שראוי לחוש לסברא זו לחומרא, או לסמוך עליה בשעת הדחק לקולא, וכמו שראינו שאחז בחזקה ברישא דלישנא דהרמ"ע, ואף הוסיף לתמוה דאין לפרש לחלוק לה כבוד בסתם מבלי לחוש לה, דאם כן בכל מקום היה צריך השו"ע להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד. ואין ספק שהפעולת צדיק מצטרף להבנת הנהר שלום ור' עזרא עטיה הנזכרים לעיל, הגם שאין זה מבואר כראוי בדבריו.

ובספר שתילי זיתים (הקדמת הספר, כללי הפסקאות ב), הביא גם כן לדברי האליה זוטא, ולתמיהת הפעולת צדיק, וכתב ליישב שלזה גופא נתכווין גם האליה זוטא, שהשו"ע הביא סברת היש מפני כבודם, כדי שאם יהיה מי שירצה לסמוך על דבריהם בשעת דוחק, או הפסד, יסמוך, או יעשה בדיעבד, עכ"ד. והנה זה לקולא, אולם משמע נמי כשסברת היש היא לחומרא, הביאה השו"ע להורות שראוי לחוש ולהחמיר, דמאי שנא.

ה. גם בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' קיד) העתיק אך ורק את הרישא שבדברי הרמ"ע מפאנו 'דהיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ומוכרח שהחסר בדבריו הוא ככל הנ"ל, שהסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה' תתפרש על פי הרישא דעל ידי שהוא חש לסברא זו בזה גופא הוא חולק לה כבוד.

ראה שו"ע חו"מ סימן רמא סעיף ד: 'יש אומרים שכשם שהמוכר צריך לסיים הממכר כך הנותן וכו', ויש חולקים ואומרים שבין במכר בין במתנה יכול להקנות דבר שאינו מסוים'.

היש קמא היא סברת הרמב"ם, והיש בתרא היא סברת הטור. והנה חכם אחד הבין על פי תשובת הרמ"ע מפאנו הנ"ל שהשו"ע נתכווין לפסוק כהיש קמא, היינו כהרמב"ם. ולזאת השיבו העבודת הגרשוני, שהרמ"ע לא דיבר כי אם רק במקום שהשו"ע סתם תחילה כדעה אחת ולאחר מכן כתב שיש חולקים, שבזה הלכה כסברא קמא שכתב בסתם, אבל במקום שהשו"ע כתב יש ויש העיקר כהיש בתרא.

וזה לשון העבודת הגרשוני: 'הנה במחילה מכבודו מכ"ת לא כיון יפה, האמת הוא שכן כתב בתשובת מנחם עזריה סימן צז, וזה לשונו, דע כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, וזה דרכו בשולחן ערוך הקבוע להוראה, להביא תחילה הדעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא

תורת

ציון

למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים, אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר הוא פסק גמור וכו' עכ"ל. אבל האמת יעשה דרכו, שאין כוונתו כי אם שכן דרכו של השולחן ערוך להביא תחילה הדעה היותר מוסכמת בסתם, ואח"כ מביא דעת אחרת דאיכא למיחש לה גם כן בשם יש אומרים, וכמו דאיתא בנידון ההוא בשבירת עצם האמצעי למעלה מצומת הגידין. אבל כשמביא גם הדעת הראשונה בשם יש אומרים כמו בנידון דידן, ואח"כ כתב ויש חולקין, נראה יותר שאין דעתו מסכמת עם הדעה הראשונה, דאי לאו הכי הוה ליה לסתום ולא לפרש יש אומרים, זה נ"ל לע"ד פשוט וברור. ע"כ דברי העבודת הגרשוני.

הרי שבמקום שהוא מעתיק לפני השואל את הפרטים העיקריים מתוך דברי הרמ"ע, על מנת ללמדו שלא דיבר הרמ"ע אלא במקום שהשו"ע סתם תחילה, הוא מעתיק רק את לישנא דרישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'. גם אחר העתקת הלשון, הוא חוזר ומפרש 'ואח"כ מביא דעת אחרת דאיכא למיחש לה גם כן בשם יש אומרים', והעלים עין מכל וכל מלישנא דסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה', ואין שום ספק שגם לדעתו, כהחכמים הנ"ל, הכל היינו הך, שכן בזה גופא שחוששים לאותה סברא חולקים לה כבוד.

ו. ולפי כל זה, מוכח שכמו כן הייתה גם הבנת גם היד מלאכי, שכתב בכללי השו"ע (אות י): 'ואמת הדבר דמדברי הרמ"ע ריש סימן (צו) [צז], וכן ממה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן (קמב) [רמב], מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'. (מה שהזכיר לדברי הש"ך, יתבאר להלן אות טז בהרחבה).

מבואר שאף היד מלאכי, ככל האחרונים הנ"ל, הבין בדברי הרמ"ע מפאנו שדעת השו"ע לחוש לסברת היש, הגם שסתם תחילה שלא כמותם. וברור שגם הוא הבין שבזה גופא השו"ע חולק כבוד לאותה סברא, ורישא וסיפא בדברי הרמ"ע חדא נינהו.

ומכל זה יש להוכיח שכך היא גם דעת ר' אברהם הכהן (בנו של ר' כלפון משה הכהן) בדעת הרמ"ע מפאנו, וכפי העולה מספרו בית אברהם על הלכות תערובות (חיבור זה צורף גם אל תוך ספרו שלחן אברהם), כפי הנוסח המקורי, והמעתיק שם לא הבין את דברי המחבר והפך כוונתו. שכן כה מופיע שם בדברי ר' אברהם הכהן (סי' קא אות טו): 'לכן נראה לע"ד דמוכח מכאן כמו שכתבו איזה פוסקים, דכשמביא מרן יש אומרים אחר הסתם דעתו דראוי להחמיר כיש אומרים כשאין הפסד מרובה, עם שלדינא דעתו כסתם, שרבים וגדולים הם היש אומרים וכו', וכן ראיתי להרב דרכי נועם שכתב שנראה שחשש לסברת הרא"ש היכא דאפשר כגון דליכא הפסד מרובה ע"ש, וכן משמע דעת הש"ך בסימן סט סעיף ב, ומדברי הרמ"ע מפאנו בסימן צז [אין נראה כן], ועיין מה שכתב הרב יד מלאכי בכללי השו"ע אות י'.

האמור בסוגריים מרובעים '[אין נראה כן]' הוא השלמת המעתיק מדעתו, וכמו שמקובל להשלים בסוגריים מרובעים במקום שנראה. אבל בוודאי שהמעתיק הלז לא הבין נכוחה את דברי המחבר, שאדרבה התכווין שכן משמע גם מדברי הרמ"ע מפאנו כדברי הדרכי נועם והש"ך (שהשו"ע חושש לכתחילה במקום הפסד מועט לדעת היש), וכמו שתכף ומיד ציין על

תורת

ציון

כך 'ועיין מה שכתב הרב יד מלאכי בכללי השו"ע אות י', וזהו היד מלאכי דידן הנ"ל שכתב בפירושו: 'ואמת הדבר דמדברי הרמ"ע ריש סימן (צו) [צז], וכן ממה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן (קמב) [רמב], מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'. ואיך יכתוב ר' אברהם הכהן שמדברי הרמ"ע 'אין נראה כן' (שהשו"ע חושש לדעת היש), ותכף ומיד יציין ליד מלאכי שכתב בפירושו בדעת הרמ"ע שהשו"ע חושש ליש, והוי ראייה לסתור. ומוכח בפשיטות שהוספת המגיה בזה אינה נכונה, ויש להשאיר את הנוסח המקורי על מכוננו כפי שנמצא בעצם כתב יד המחבר. ונמצא שגם ר' אברהם הכהן מצטרף בזה להבנה בדברי הרמ"ע מפאנו שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש, וכדברי הרמ"ע 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'.

ויעיין עוד להלן (אות מז) שר' אברהם הכהן קבע בזה מסמרות שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש, וכמו שכתב בהרבה מקומות, ראה שם.

ז. גם בספר נר מצוה (ח"ב אות ש ס"ק רן דף פז ע"א) ובספר תעלומות לב (ח"ג דף קיב ע"ד) הביאו את דברי היד מלאכי הנ"ל בשתיקה ובהסכמה גמורה, שמדברי הרמ"ע מפאנו מוכח בהדיא שדעת מרן הוא שיש לחוש לדעת החולקים. אמנם שניהם השיגו על שאר דברי היד מלאכי שם, שנראה ממנו שגם במקום שהשו"ע מביא דעת יחיד וכותב שחלקו עליו, שכאילו גם בזה יש מקום להתחשב בדברי היחיד, ועל זה השיגו החכמים הנ"ל שבאופן כזה בוודאי אין לחוש לסברת היחיד. והוסיף בספר תעלומות לב לבאר: 'באשר יראה הרואה בתשובת הרמ"ע סימן צז, ובדברי הש"ך ביורה דעה סוף סימן רמב, דלא איירי אלא ביש אומרים ויש אומרים, או יש חולקים, או סתם ויש אומרים, ולא נחתי להא כשכותב יש מי שאומר וחלקו עליו, עכ"ד. ומוכח שלגבי יש אומרים ויש אומרים, או יש חולקים, או סתם ויש אומרים, הסכים התעלומות לב בפשיטות עם האמור ביד מלאכי שמדברי הרמ"ע 'מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים', וכמו שהעתיק התעלומות לב שם בראש דבריו בשתיקה ובהסכמה. וכאמור כיוצא בזה מבואר גם בדברי הנר מצוה הנ"ל.

ח. וככל זה נראה גם משו"ת התעוררות תשובה.

הנה השו"ע הזכיר בשני מקומות מעין מחלוקת בינו לבין הרמב"ם, האם איסור תענית בראש חודש הוא מדאורייתא או מדרבנן. ראה שו"ע או"ח סימן תיח סעיף ד: 'ואם נשבע בפירושו להתענות בראש חודש, נראה לי שחלה עליו שבועה, כיון שאינו אלא מדרבנן, אלא שמדברי הרמב"ם נראה לכאורה שהוא מדאורייתא'. וכן בשו"ע או"ח סימן תקע סעיף ג: 'ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים, חלה שבועה עליו כיון שאינו אלא מדרבנן, ונראה לי שהוא הדין לראש חודש וערב יום כיפור שאינם אלא מדרבנן, אלא שמדברי הרמב"ם נראה שהם של תורה'.

ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' שסה ד"ה ונראה לי), דן אם מותר לחתן בערב חופתו להתענות בימים שאסור להתענות בהם, וכתב שבימים שאסור להתענות בהם רק מדרבנן יתענה תענית שעות, ולגבי ראש חודש כתב: 'ובראש חודש יש קצת צד להקל להרמב"ם

תורת

ציון

דסבר בהלכות נדרים שאסור מן התורה להתענות בו, וחולק רבינו המחבר כבוד לשיטתו בשו"ע ריש הלכות ר"ח סימן תיח ס"ד ובהלכות תענית סימן תקע'.

הרי שההתעוררות תשובה השתמש במטבע שטבע הרמ"ע 'לחלוק כבוד לשיטתו', כשכוונתו שיש להתחשב בזה בפועל למעשה, אשר משום כך כתב שלעניין ראש חודש יש קצת צד להקל לפי הרמב"ם, והיינו שאין לחתן להתענות אז כלל אפילו לא תענית שעות, מאחר שלרמב"ם יום זה אסור בתענית מדאורייתא. ומבואר שההתעוררות תשובה סבר שהשו"ע פוסק מעיקר הדין כפי סברתו, שאיסור תענית בראש מחודש הוא מדרבנן, אלא שחולק כבוד לשיטת הרמב"ם שאיסורו מדאורייתא, והיינו שיש להתחשב בזה למעשה, וממילא נפק"מ לגבי הנידון דידיה שיש להקל בזה לחתן שלא יתענה כלל.

הן אמת שיש מקום להעיר על עצם הבנת ההתעוררות תשובה בדעת השו"ע, כי נראה שכוונת השו"ע לפסוק מעיקר הדין את הרמב"ם, שהרי כתב בתחילה נראה לי וכו' ושוב הביא את סברת הרמב"ם, ובפשטות לא שנא מכל יש ויש שהעיקר כסברא האחרונה. עכ"פ ההתעוררות תשובה הבין שהשו"ע נתכוון בעיקר לפסוק כסברתו, ועל פי זה כתב ההתעוררות תשובה לגבי נידונו שיש קצת צד להקל על פי הרמב"ם שהשו"ע חולק כבוד לסברתו, וכאמור השתמש בזה בלשונו של הרמ"ע מפאנו 'לחלוק כבוד' במובן של להתחשב בזה לדינא. וזה מלמד היאך הבין את דברי הרמ"ע מפאנו בעניין זה. וזה מתאים עם הרישא שבדברי הרמ"ע 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', כי על ידי שחוששים לסברא זו כשהיא לחומרא, או מתחשבים בה במקום הצורך כשהיא לקולא, בזה גופא חולקים לה כבוד.

ט. העולה עד כה, שהעבודת הגרשוני, היד מלאכי, הנהר שלום, הנר מצוה, התעלומות לב, הפעולת צדיק, השתילי זיתים, הבית אברהם, ההתעוררות תשובה ור' עזרא עטיה, כולם פירשו סיפא דלישנא דהרמ"ע מפאנו 'לחלוק כבוד לבעלה' שרצונו לומר לחשוש לכתחילה לאותה סברא, וכלשון הרמ"ע עצמו ברישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'. ולדברי השתילי זיתים גם האליה זוטא נתכוון לזה, הגם שהזכיר רק סיפא דלישנא 'לחלוק כבוד לבעלה'.

י. וכמו כן קרוב לוודאי שכך הייתה גם הבנת הצדק ומשפט.

ראה בשו"ע חו"מ סימן קכו סעיף ג, שם נאמר דין של אמר ראובן לשמעון סתם במעמד שלושות תן מנה ללוי וכו', ופסק השו"ע בסתם שקנה, ויש אומרים שלא קנה. והנה הסתם היא סברת הרמב"ם והיש אומרים היא סברת הרמ"ה והרא"ש, כמבואר בטור שם.

ובספר צדק ומשפט (דף ס ע"ד-סא ע"א ד"ה איך שיהיה) הביא לדברי הרב מהרי"א (הוא מהר"י אלמדיה בחידושי שבסוף ספר שני המאורות הגדולים), שכתב על ההלכה הנ"ל שהשו"ע לא הכריע, וביאר את דברי עצמו (וכולו לקוח מדברי הש"ך שם [ס"ק כא]): 'ודוחק לומר דכיון דכתב סברת הרמב"ם בסתם וסברת הרא"ש בשם יש אומרים גילה דעתו דנקטינן כסברא ראשונה, דלא היה לו להביא סברת הרא"ש כלל, כמו שדרכו בכל מקום שכותב בסתם

על פי הכרעתו בבית יוסף או בבדק הבית ואינו מזכיר בשו"ע דעת החולקים כלל. עד כאן דברי מהרי"א.

והשיב על כך הצדק ומשפט (דף סא ע"א ד"ה ואני): 'ואני עני תם ולא אדע איך פה קדוש יאמר כדברים האלה וכו', אף את"ל דיכריעו ראיות הרמב"ן לפסוק כמותו בסתם, לא בשביל זה ישימט סברת הנהו רבנותא **לחלוק להם כבוד לפחות להביאם בשם יש אומרים, שאם ימצא הפוסק איזה סניפים אחרים יכול הוא לפסוק כוותייהו, וזה ברור.**

הרי לפנינו שבעל הצדק ומשפט השתמש במטבע הלשון שטבע הרמ"ע מפאנו 'לחלוק להם כבוד לפחות להביאם בשם יש אומרים', ותוך כדי דיבור הסביר מהי חלוקת כבוד זו 'שאם ימצא הפוסק איזה סניפים אחרים הוא יכול לפסוק כוותייהו', והיינו מאחר וסברא זו הוזכרה בשו"ע, בוודאי לשם להתחשב בה לדינא נאמרה, לפסוק כמוה אם ימצאו סניפים נוספים, אבל לא חלוקת כבוד בעלמא ללא שום משמעות מעשית.

והנה הרמ"ע מפאנו בתשובתו איירי בדיני איסור והיתר (אם יש דין טרפה בנשברה עצם אמצעית), והצדק ומשפט איירי בדיני ממונות (האם קנה המנה או לא קנה), ועל כן לגבי דיני איסור והיתר נכון לומר בסגנון 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים' כלשון הרמ"ע מפאנו, והיינו שיש לחוש לסברת המחמירים ולהטריף, אבל לגבי דיני ממונות סגנון זה אינו כהוגן, כי לעולם האחד זוכה בממון והשני מפסיד הממון, ומה חומרא וקולא שייך בזה. על כן, בנוגע לדיני ממונות, הדרך היחידה לפרש את דברי הרמ"ע בשלמותם מרישא לסיפא, היא כסגנונו של הצדק ומשפט 'לחלוק להם כבוד לפחות להביאם בשם יש אומרים, שאם ימצא הפוסק איזה סניפים אחרים יכול הוא לפסוק כוותייהו'. אבל קרוב מאוד לוודאי שבענייני איסור והיתר גם הצדק ומשפט היה אומר דברים כפשוטם כפי שהם מופיעים במקורם בדברי הרמ"ע, שהשו"ע חלק כבוד לסברא זו ע"י שהורה לחוש לה לכתחילה היכא דאפשר. וכאמור לעיל יסוד הדברים אחד הוא, שסברא שהובאה בשו"ע הובאה לשם להתחשב בה לדינא, אם בדיני איסור והיתר לחוש לה לחומרא, או לסמוך עליה לקולא בהצטרף צדדים אחרים, וכן בדיני ממונות לסמוך עליה בהצטרף צדדים נוספים.

מעשה נחזור ונאמר, שהעבודת הגרשוני, היד מלאכי, הנהר שלום, הנר מצוה, התעלומות לב, הפעולת צדיק, השתילי זיתים, הבית אברהם, ההתעוררות תשובה ור' עזרא עטיה, כולם פירשו סיפא דלישנא דהרמ"ע מפאנו 'לחלוק כבוד לבעלה' שרצונו לומר לחשוש לכתחילה לאותה סברא, וכלשון הרמ"ע עצמו ברישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ולדברי השתילי זיתים גם האליה זוטא נתכווין לזה, וקרוב מאוד לוודאי שכך הייתה גם הבנת הצדק ומשפט.

יא. כאמור לעיל (אות א), דרך נוספת ישנה באחרונים, שדברי הרמ"ע מפאנו ברישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים' ובסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה' הם שני טעמים נפרדים.

תורת

ציון

הנה בשו"ע אה"ע סימן צג סעיף יח, כתב: 'אלמנה שאין שטר כתובה יוצא מתחת ידה אין לה מזונות שמא מחלה כתובתה או מכרה או משכנה אותה, ויש חולקים'. הסתם היא סברת הרמב"ם, והיש חולקים היא סברת הרא"ש, כמבואר בטור ובבית יוסף שם.

וכתב על כך ר' יוסף הלוי (בעל מטה יוסף) בתשובתו שבספר גנת ורדים (חו"מ כלל ג סי' כט): 'וכל שכן שגם מרן לא פסק בהחלט כסברת הרי"ף והרמב"ם, שהרי הביא גם כן סברת הרא"ש וסיעתו בשם יש חולקין, מוכח דסבירא ליה דיש לחוש לדברי החולקים, וכמו שכתב מוהר"ר מנחם עזריה בתשובה ריש סימן (צו) [צז], והביאו הש"ך ביו"ד סימן (קמב) [רמב], וזה לשונו, דע כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה, זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא האחרת מייתי לה בשם יש אומרים. ואם כן אית לן למימר שדעת מרן שיש לחוש לדעת החולקים וכו'. ואע"ג דהרב מנחם עזריה כתב עוד תירוץ אחר, לאו דפליג אתירוצא קמא, אלא הא והא איתנהו כל חד כדשייך. ע"כ דברי ר' יוסף הלוי.

אם כן לדעתו יש בדברי הרמ"ע מפאנו שני טעמים למה הביא השו"ע סתם ואחר כך יש, טעם ראשון כדי לחוש לסברת היש, וטעם שני לחלוק כבוד לבעלה שגם הם גדולים ורבים ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוונתיהו, והתירוצים לא פליגי אהדדי, והא והא איתנהו כל חד כדשייך.

ובספרו מטה יוסף חזר וכתב דהשו"ע הביא סברת היש מי שאומר על מנת לחוש לה לכתחילה. שכן בשו"ע יו"ד סימן סט סעיף יט, כתב: 'אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחים, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים'. וכתב על כך בספר מטה יוסף (ח"ב יו"ד סי' ב, עמ' קלד במהדור ירושלים תשע"א): 'דכתב הרמב"ם שאפילו לאחר מליחה אין לבשל הבשר אלא אם כן יתנהו במים רותחין, כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם, וכתב בבית יוסף דטוב לחוש לדבריו לכתחילה, וגם בשו"ע סימן סט הביא סברתו וכתב ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין, כדי ללמדנו שצריך לחוש לדבריו לכתחילה'. ובזה הוא לשיטתו בתשובתו הנ"ל, על פי דברי הרמ"ע מפאנו, שבמקום שהשו"ע סותם תחילה כמקילים, ואחר כך מזכיר סברת המחמירים בשם יש אומרים, זהו כדי לחוש לאותה סברא לחומרא.

יב. גם מדברי המאמר מרדכי נראה שדרך בדרך זו, שדברי הרמ"ע מפאנו כוללים שני טעמים נפרדים.

ראה בשו"ע או"ח סימן פא סעיף ב: 'היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחוריו ארבע אמות וכו' ואין צריך לחזור אלא למקום שפסק, ולהר"ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה צריך לחזור לראש'. הרי שתחילה סתם להקל (והיא סברת הרשב"א), ושוב הזכיר סברת ה"ר יונה לחומרא.

וכתב על כך המאמר (סוף סי' פא): 'דנהי דברוב המקומות בשו"ע אינו מביא שתי דעות, אלא כותב סתם כסברא שהיא עיקרית לדעתו בלי מחלוקת, כאן הזכיר נמי סברת ה"ר יונה,

תורת

ציון

ולעולם סברת הרשב"א ז"ל עיקר לדעתו, ולא כתב סברת רבינו יונה אלא לחלוק לה כבוד או לומר שיש מקום למחמיר שיחמיר'.

גם בסימן רעא אות א כתב המאמ"ר: 'שהרי כלל גדול מסור בידנו מגדולי האחרונים ז"ל, ובראשם הרב ב"ח, שדעת מרן כסברא ראשונה שמביא בסתם, ואינו מזכיר סברת יש אומרים אלא לחלוק לה כבוד, אי נמי לסמוך עליה בדאיכא צד קולא אחרת, או להחמיר בדאיכא צד חומרא אחרת'.

גם בסימן תרכו אות ז כתב המאמ"ר: 'והרי מרן ז"ל כתב סברא זו בסתם וסברת ראבי"ה בשם יש אומרים, ולפי הכלל המסור בידנו העיקר אצלו כסברא קמייא שמביא בסתם, ואינו מביא היש אומרים אלא כדי לחלוק להם כבוד, או לחוש לסברתם היכא דאפשר וכיוצא'.

הרי שבכל מקום הוא חוזר ואומר שני טעמים בנשימה אחת לכך שהשו"ע מביא סתם ויש, או לחלוק כבוד לסברת היש, או לחוש לה בדאפשר, והם הם הטעמים הנזכרים בדברי הרמ"ע ברישא ובסיפא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', וגם 'לחלוק כבוד לבעלה'.

ועוד חזר המאמ"ר וכתב כיוצא בזה גם בסימן שכה אות ה, ומשם ניתן להבין היכן מקור דבריו, וזה לשונו שם: 'דהא כלל גדול מסרנו גדולי האחרונים ז"ל, שדעת מרן ז"ל כדעה קמייא שמביא בסתם וכו', ולא הביא היש אומרים אלא לחלוק לה כבוד, אי נמי להקל ולסמוך עליה בהצטרף שם איזה צדדין, כמבואר בדברי האחרונים ז"ל בכללי השו"ע, עיין ב"ח ביו"ד בקונטרס אחרון ובש"ך ושאר אחרונים'. הנה שוב הזכיר לשני הטעמים כדרכו (ומשום שבמקרה זה סברת היש לקולא כתב דיש לסמוך עליה בהצטרף עוד צדדים, ומינה נמי כשסברת היש לחומרא דראוי להתחשב בה, וכמו שכתב בהדיא בשאר מקומות כנ"ל. הכלל בכל זה, שסברת היש אינה בטלה ולא הובאה בשו"ע אלא כדי לחוש לה או להתחשב בה כל מקום כפי השייך). ומכאן גם נשמע איה מקור דבריו, ממה שציין לב"ח ולש"ך ביו"ד, וכוונתו לדברי הב"ח הנדפסים לפנינו בתחילת הטור חלק יורה דעה (פסק בהנהגות הוראה דאיסור והיתר), ולדברי הש"ך ביו"ד סוף סימן רמב (פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר) דקאי על דברי הב"ח הללו, ושם העתיק הש"ך את כל דברי הרמ"ע מפאנו, ומן הסתם זהו מקור דברי המאמ"ר בכל דוכתא, כי דבריו מתאימים ממש לשתי האמירות שבדברי הרמ"ע ברישא ובסיפא.

כללם של דברים, נראה שהמאמ"ר הבין את דברי הרמ"ע שהם כוללים שני טעמים למה השו"ע מביא סתם ויש, האחד כדי לחוש לה, השני כדי לחלוק כבוד לבעלה, וכהבנת ר' יוסף הלוי הנזכר לעיל (אות יא). וכבר כתב ר' יוסף הלוי דלא פליגי שני הטעמים אלא הא והא איתנהו כל חד כדשייך, וכך ממש נראה גם מהמאמ"ר שהזכיר בכל מקום את שני הטעמים בחדא מחתא.

וראה עוד בשו"ע או"ח סימן סא סעיף י: 'כשקורא קריאת שמע מעל מיטתו מותר לקרות כל הפרשה ולחזור ולקרותה, ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון'. וראה בב"י שהיש מי שאומר הוא מהר"י אבוהב.

וכתב על כך המאמ"ר על אתר, אות ח: 'ואין להקשות מאחר דמין ז"ל בבית יוסף כתב דראוי לחוש לדברי מהר"י אבוהב שהוא בעל סברא זו, למה כתביה בשו"ע בשם ויש מי שאומר, דכפי הכלל סבירא ליה למרן כסברא קמיינא, שהרי גם בב"י לא לא פסק לגמרי כמהר"י אבוהב, אלא כתב שראוי לחוש לדבריו, ור"ל דאע"פ דלפי שורת הדין יש לנו להתיר כרוב פוסקים המתירין, מכל מקום ראוי לחוש לדבריו. **וגם בשו"ע הלך בשיטה זו, ולכך הזכיר סברתו לומר שיש לחוש לו מיהא, כן נראה לי.** והרב ברכי יוסף נר"ו בקונטרס אחרון לא כתב כן, ודברי האליה רבא מטין כדבריו. הנה המאמ"ר לדרכו הנ"ל בדעת השו"ע, שסתם ויש משורת הדין העיקר כסתם, ומהיות טוב ראוי לחוש לסברת היש. ומה שהזכיר בשם הברכ"י שלא כתב כן, יתברר באורך להלן (אות לג). ומה שכתב שדברי האליה רבא מטין כדבריו, הרי זה מסייע למה שכתב השתילי זיתים בדעת האליה רבא, כמובא לעיל (אות ד).

ועוד להשלמת בירור שיטת המאמ"ר בכל זה (גם לגבי יש ויש בשו"ע) ראה להלן (אות כג).

יג. העולה עד כה, בנוגע לדברי הרמ"ע מפאנו בעניין סתם ויש בשו"ע, שברישא כתב 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ובסיפא כתב 'ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעלה', יש לזה שתי הבנות בספרי האחרונים.

לדעת העבודת הגרשוני, היד מלאכי, הנהר שלום, הנר מצוה, התעלומות לב, הפעולת צדיק, השתילי זיתים, הבית אברהם, ההתעוררות תשובה ור' עזרא עטיה, היינו 'למיחש לסברא אחרת' היינו 'לחלוק כבוד לבעלה', כלומר שבזה גופא הוא חולק לה כבוד בכך שמורה לחוש לה לכתחילה (כשהיא לחומרא), או לסמוך עליה בצירוף קולא נוספת וכיו"ב (כשהיא לקולא). ולדעת השתילי זיתים גם האליה זוטא נתכוון לכך, הגם שהזכיר רק סיפא דלישנא 'לחלוק כבוד לבעלה', וקרוב מאוד לוודאי שכך הביין גם הצדק ומשפט.

ולדעת ר' יוסף הלוי, וכן נראה גם מדברי המאמ"ר, רישא וסיפא דהרמ"ע הם שני טעמים נפרדים, או למיחש לסברא האחרת, או לחלוק כבוד לבעלה, כל חד כדשייך, ולא פליגי.

יד. והנה לעיל (אות א) נזכר כי ישנן עוד דרכים בהבנת דברי הרמ"ע מפאנו. אכן גם התורת השלמים ובנו בעל השמן למנחה הבינו מדברי הרמ"ע מפאנו שלדעת השו"ע כל סתם ויש יש להחמיר כדעת היש, אבל בדרך שונה קצת מכל המבואר עד כה.

כתב השו"ע יו"ד סימן קפו סעיף א: 'אשה שיש לה וסת קבוע אינה צריכה בדיקה כלל, לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש, ואדרבה אין לה לבדוק בפני בעלה בשעת תשמיש כדי שלא יהא לבו נוקפו. והרמב"ם ז"ל מצריך לבדוק אחר תשמיש הוא בעד אחד והיא בעד אחד וכו', ולדעתו הצנועות בודקות עצמן אף לפני תשמיש'.

ציון

תורת

אם כן לפנינו סתם ויש, תחילה סתם השו"ע שאשה שיש לה וסת קבוע אין לה לבדוק קודם תשמיש, ואף לאחר תשמיש אינה צריכה בדיקה כלל, ושוב הביא את דעת הרמב"ם שמדינא צריכה בדיקה אחר תשמיש, ומידת צניעות לבדוק אף קודם תשמיש.

אולם בסימן קפד שם סעיף א, כתב השו"ע: 'וכל אשה שיש לה וסת קבוע בא עליה שלא בשעת וסתה, ואינה צריכה בדיקה לפני תשמיש'.

והסכימו האחרונים שסגנון הלכה זו הוא דווקא לפי שיטת הרמב"ם הנ"ל שבסימן קפו. ראה דברי הש"ך על אתר: 'היינו להרמב"ם שהביא המחבר ריש סימן קפו, אבל לרוב הפוסקים שהביא שם, ולדעת הרב (בהגהה) שם וכאן, אין לה להחמיר כלל לבדוק, לא לפני תשמיש וכו' ולא לאחר תשמיש' וכו'. וכן כתב הגר"א על אתר: 'זהו דעת הרמב"ם, ועיין ריש סימן קפו, אבל כל הפוסקים חולקים עליו ואין מצריכין אף לאחר תשמיש כמו שנתבאר שם'. וכן כתב התורת השלמים על אתר: 'דמלשון המחבר משמע דאינה צריכה בדיקה אבל אם רצתה להחמיר תחמיר, ולאחר תשמיש על כרחא צריכה בדיקה, והוא דעת הרמב"ם שהביא המחבר ריש סימן קפו, וכן כתב הש"ך'.

כלומר לפנינו בסימן קפד מופיעה הלכה פסוקה לחומרא, שלא כדברי הסתם לקולא שבשו"ע בסימן קפו, אלא כחומרת הרמב"ם שם. ולהלן יוסיף ויתבאר העניין.

אולם האורח מישור (על הדרכי משה הארוך), סימן קפד (אות א), הביא את דברי התורת השלמים הנ"ל (אותו הוא מכנה 'מנחת יעקב' על שם ספרו זה על תורת חטאת להרמ"א), ואת דברי הש"ך הנ"ל, ותמה עליהם שכיצד זה יסתם השו"ע בשני מקומות דסדרי אהרדי, והרי הש"ך עצמו הביא ביו"ד סימן רמב את תשובת הרמ"ע מפאנו שסתם ויש בשו"ע הלכה כסתם (לדעת השו"ע עצמו). ועל כן כתב האורח מישור שהשו"ע בסימן קפד קיצר בלשונו, ויש לפרש דבריו כשיטת הסתם שבסימן קפו.

על כך השיב בנו של התורת השלמים, בהגהתו 'שמן למנחה' המצורפת לספרו של אביו 'סולת למנחה' (דף צח ע"ג, ובשו"ע מהדורת פרידמן צורפה הגהה זו בסמיכות לדברי התורת השלמים הנ"ל), שאכן דעת השו"ע היא להחמיר כהרמב"ם 'על פי הכלל המסור בדינו דברוב מקומות נתפשט המנהג להחמיר כוותיה', עכ"ד. וכוונתו לדברי הרמ"ע מפאנו עצמו שכתב בחתימת לשונו: 'ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו' (כמובא לעיל אות א). כלומר מאחר והאורח מישור הקשה מהרמ"ע מפאנו שלדעת השו"ע סתם ויש הלכה כסתם, השיב לו השמן למנחה מדברי הרמ"ע עצמו, שהשו"ע מביא את דעת היש לחומרא מאחר ובהרבה מקומות נתפשט המנהג לאסור כמותם, והתכווין השו"ע להורות שבדרך חומרא ראוי להשוות המידות בכל המקומות ולנהוג כך לחומרא, הגם שמעיקר הדין היה ראוי לפסוק לקולא כסברת הסתם, ולפי זה מובן למה בסימן קפד סתם השו"ע כסברת הרמב"ם המחמיר, כיון שלעניין מעשה בלאו הכי כך יש לנהוג. וכך גם ביארו בקצרה בהגהות והערות שבשו"ע מהדורת פרידמן (יו"ד סי' קפד אות ד) את דברי השמן למנחה: 'כוונתו לכלל הידוע

תורת

ציון

דמעיקר דינא פסק כדעה ראשונה וכו', אלא דיש לנהוג למעשה כדעה השנייה המובאת בשו"ע' (וציינו לש"ך בשם הרמ"ע מפאנו).

אולם מאחר והשמן למנחה לא הזכיר במפורש את הרמ"ע מפאנו בדבריו, לא הבין בעל האורח מישור את תשובתו, וסבר שהשמן למנחה התכווין לומר שלגבי הנידון דידהו התבאר באיזה מקום שפשט המנהג להחמיר כהרמב"ם, ועל כך כתב האורח מישור להשיב במהדורא בתרא (מופיעה על הד"מ הארוך יו"ד אחר סי' קפט, ראה שם בדבריו לסי' קפד ס"ק א): 'ובשמן למנחה כתב, גם בסימן קפו כתב ע"פ הכלל המסור בידינו דברוב מקומות נתפשט המנהג כהרמב"ם להחמיר כוותיה, לא ידעתי היכן מצא זה הכלל, הלא אדרבה הכלל מסור בידינו שדעה ראשונה שהביא בסתם פסקינן כוותיה, כמו שכתוב בתשובת מנחם עזריה'.

על כך חזר להשיב האב, בעל תורת השלמים, בקונטרסו 'לא הביט און ביעקב' המצורף לספרו שו"ת שבות יעקב חלק ג (ד"ה ועתה אשיב): 'השיג עלי ועל הש"ך ועל בני הרב מהר"ש זצ"ל בשמן למנחה בלי טעם וסברא כלל, כי דברי המה פשוטים וברורים, דבסימן קפד סעיף א פסק להדיא דרק לפני תשמיש אינו צריך בדיקה, אבל לאחר תשמיש צריך בדיקה, גם משמע רק אינו צריך בדיקה אבל הרוצה להחמיר יחמיר, ובסימן קפו מביא דעת הרמב"ם לדעה שנייה, וכתב בתשובת המנחם עזריה בסימן (סו) [צו] בתשובתו, וזה לשונו, בהרבה מקומות נתפשט המנהג להחמיר כוותיה, עכ"ל, והרב אורח מישור במהדורא בתרא העתיק תחילת דברי המנחם עזריה, ושטיא שפיל לסיפא שכתב כן להדיא שם בתשובה, ועל זה הכלל כוונת בני הרב שם, והאורח מישור הבין שכוונתו על הרמב"ם ולא דק'.

כללם של דברים, בעל התורת השלמים ובנו השמן למנחה, הבינו מדברי הרמ"ע מפאנו שבמקום שהשו"ע מביא סתם לקולא ויש לחומרא, הרי שמעיקר הדין היה ראוי לפסוק כסברת הסתם לקולא, אך מאחר ובהרבה מקומות פשט המנהג להחמיר כסברת היש, כתב השו"ע את סברתם להורות שכך ראוי לנהוג לחומרא בכל המקומות. ושניהם סמכו על חתימת לשון הרמ"ע: 'ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו', ולא הסבירו את כל דברי הרמ"ע שקודם לכן ושאר לשונותיו. ואין ספק שלדעתם הכל עניין אחד, שדעת השו"ע לחלוק כבוד לסברא המחמירה, ולהורות להחמיר כוותיה, מאחר וכך פשט המנהג בהרבה מקומות. ולדעת שני החכמים הנ"ל, אב ובנו, זהו הטעם שהשו"ע בסימן קפו הביא סתם לקולא ויש לחומרא (הרמב"ם), ובסימן קפד חזר וסתם לחומרא כהרמב"ם. וכן כתבו שניהם בדעת הש"ך לדעת השו"ע. (אמנם האורח מישור ככל הנראה לית ליה הכי בדעת השו"ע, אך אינה ראייה ברורה, כי הרי הוא לא הבין שבעלי מחלוקתו נסמכו על סיפא דסיפא דלישנא דהרמ"ע, ולא נחית לזה, ולא ביאר מכל זה מאומה).

טו. וידידי הרה"ג ישראל אליהו שליט"א הראני, שמדברי בעל תורת השלמים בחיבורו חק יעקב על הלכות פסח, מבואר בהדיא שסתם ויש השו"ע חושש לדעת היש לחומרא (וזה מתאים עם דבריו הנזכרים לעיל באות הקודמת).

ראה שו"ע או"ח סימן תמז סעיף י: 'נותן טעם לפגם מותר גם בפסח'.

ציון

תורת

ובשו"ע או"ח סימן תסז סעיף יב: 'אם נמצאת חיטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים ואין בו כדי ליתן טעם ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה מותר, ויש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח'.

וכתב על כך החק יעקב (סי' תמז סוף אות יב): 'ובהא דחיטים בבאר הוי נותן טעם לפגם אין זה ברור, כמבואר גם כן בסימן תסז סעיף יב מדברי המחבר שיש מי שאוסר בנמצא חיטה במים, אף שהמחבר פסק בפשיטות להתיר בנותן טעם לפגם תוך הפסח כמבואר [כאן] בסעיף יוד'.

מבואר מדבריו, כי אם היה ברור להלכה שחיטה במים דינה כנותן טעם לפגם, לא היה לו לשו"ע להביא בזה מחלוקת בלשון סתם ויש, אחר שסתם במקום אחר שנותן טעם לפגם בפסח מותר, הגם ששני הסתם מתאימים זה עם זה. ומבואר שלכתחילה חושש השו"ע לדעת היש מי שאוסר (לגבי חיטה במים) לחומרא.

טז. והנה מה שכתבו התורת והשלמים ובנו השמן למנחה בדעת הש"ך, שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש אומרים, הם דברים ידועים ומפורשים בש"ך עצמו בכמה מקומות. אם כי שלעצם הבנת דברי הרמ"ע מפאנו, יתברר מדברי הש"ך להלן שהבין באופן שונה מכל המבואר עד כה (וזוהי דרך נוספת בהבנת הרמ"ע, וכנזכר לעיל אות א שיש כמה דרכים בזה).

ויש לדעת שכבר דן הש"ך בעניין זה בהרחבה ביו"ד סוף סימן רמב (פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר, מד"ה ומתוך מה שכתבתי, ואילך), למה זה בהרבה מקומות לא הכריע השו"ע הדין לגמרי אלא הניח הדבר במחלוקת. וכתב על כך הש"ך שמונה תירוצים.

תירוצ א, כאשר הרבים מחמירים והיחיד מיקל, אם זה איסור דרבנן, הזכיר השו"ע דברי היחיד כדי לסמוך עליו בהפסד מרובה (אבל לא באיסור תורה).

תירוצ ב, אפשר שהשו"ע מביא דברי היחיד החולק, מטעם האמור במסכת עדויות (פרק א משנה ו), שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת (ופירש הרמב"ם שם: 'שאם למד אדם אותו הדבר, וחשב שהכל מודים בו, וימצא שעושים חילוף הדברים, ויבוא בלב ספק, אז נודע לו שזה הדבר שלמד הוא דעת יחיד וכבר נדחה').

תירוצ ג, אפשר שמביא השו"ע דברי היחיד החולק, כדי שלא יחשבו שדין זה הוא מוסכם מהמשנה או הש"ס, ואם יראו האחרונים לפסוק בראיות כשיטת היחיד רשאים.

תירוצ ד, משום שבכמה ארצות ומקומות יש מנהגים חלוקים, לכך הביא השו"ע את דעת החולק, שאם יש מקום שמורים כך יש להם על מה לסמוך. וכאן הביא הש"ך את תשובת הרמ"ע מפאנו דידן, והעתיק כל לשונו, ולמד מדבריו כאמור (מן הסתם בעיקר מסיפא דסיפא דלישניה 'ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוונתיהו'. ומכאן נבין שהש"ך למד כל דברי הרמ"ע מפאנו בדרך זו, וע"פ זה יש לפרש כל לשונות הרמ"ע, והבנת הש"ך בזה היא שונה מכל האמור לעיל).

תורת

ציון

תירוץ ה, במקום שהשו"ע תופס שפוסק אחד הוא גדול והשני קטן, ולא ברירא ליה מילתא שהוא גדול נגד קטן, לכך הביא דעת החולק, שאם יהיה מי שיחמיר ויאסור כדעת הקטן לא מהדינן עובדא (כלומר לא מחזירים הדבר להתיר).

תירוץ ו, אפשר שהביא דעת החולק לקולא, להורות שלפעמים בהצטרף צד היתר נוסף יהיה אפשר לסמוך ולהקל.

תירוץ ז, אפשר שהביא דעת החולק להורות שאם ימצא בחיבורים אחרים כסברא זו, ממילא יהיו שני הצדדים שקולים, או יתהפך הדבר וסברת היחיד תהיה רבים.

תירוץ ח, אפשר שהביא דעת היחיד לחומרא, כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו כדברי היחיד או הקטן, דאע"ג דהלכה פסוקה דהלכה כרבים, מכל מקום אולי בספרי הפוסקים יש ראייה לסברא זו.

והנה רוב ככל תירוצי הש"ך הללו מלמדים שהשו"ע הביא דעת החולק על מנת להתחשב בה למעשה, ככל האופנים שנאמרו. ובתירוץ ח כתב בהדיא שהשו"ע הביא דברי החולק לחומרא כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו. ולהלן (אות יז) נברר מהו 'בעל נפש'.

כמו כן יש להבחין היטב שכל דברי הש"ך הללו עוסקים כאשר פסק השו"ע כרבים נגד היחיד, או כגדול נגד קטן, אבל הרבה פעמים ענינו רואות נידונים שיש בהם צדדים שווים קצת וסברות הקרובות להיות שקולות, ולא בהכרח יחיד נגד רבים או גדול נגד קטן, ולפעמים אלו שתי כתות ראשונים, או החולק הוא פוסק מפורסם בעל משקל, וא"כ קל וחומר שבמקומות כאלו יש יותר ויותר משמעות לדברי החולק, ככל האופנים האמורים בדברי הש"ך, ולא לחינם הביא השו"ע את דעת החולקים. קל וחומר בן בנו של קל וחומר במקום חשש איסור תורה, שאין ספק שלכתחילה ראוי מאוד לחוש לדברי החולקים, וכל זה לדעת השו"ע עצמו (ע"פ הש"ך), וכל בר דעת יודה בזה.

ולעיל (אות ו), הובאו דברי היד מלאכי בכללי השו"ע (אות י) בזה"ל: 'ממה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן (קמב) [רמב], מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'. וככל הנראה סבר היד מלאכי שזהו התירוץ העיקרי בדברי הש"ך, הנוגע לרוב ככל המקומות בשו"ע. וראה גם להלן (אות כ) שכן נראה גם מהתוספת שבת, שזהו התירוץ העיקרי בש"ך.

וראה עוד בשו"ע חו"מ סימן קכו סעיף ג שהובאה מחלוקת בשם סתם ויש, והש"ך על אתר שם (ס"ק כא) כתב להשוות את הדעות שכל אחת עוסקת באופן אחר (וממילא בטלה המחלוקת), ונימק את דבריו: 'והשתא אתי שפיר הא דהביא כאן בשו"ע ב' דעות ולא הכריע, ודוחק לומר דכיון דכתב סברת הרמב"ן בסתם וסברת הרא"ש בשם יש אומרים גילה דעתו דנקטינן כסברא הראשונה, דלא הוה ליה להביא סברת הרא"ש כלל, כמו שדרכו בכל מקום שכותב בשו"ע בסתם על פי הכרעתו בבית יוסף או בבדק הבית ואינו מזכיר בשו"ע דעת החולקים כלל'. וכל הנחלים הולכים אל הים, שכל דין השנוי במחלוקת בשו"ע בוודאי אין כאן הכרעה ברורה, כי אם נטיה היאך לפסוק, אבל הדעה האחרת לא בטלה, ואילו הייתה בזה

תורת

ציון

הכרעה ברורה לא היה לו לשו"ע להביא את הדעה החולקת, כמו שעשה במקומות רבים אין מספר, וכל שאפשר להשוות את הסברות ולומר שאין מחלוקת עדיף טפי.

והנה כפי שהוקדם לעיל, בדברי הש"ך על השו"ע מוזכר בכמה מקומות שהשו"ע הביא את דברי החולק על מנת לחוש לו היכא דאפשר (וגם זה ככל האמור, שמאחר ואין בזה הכרעה ברורה דעת השו"ע היא שראוי לחוש).

ראה שו"ע יו"ד סימן סט סעיף יט: 'אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחים, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים'. וכתב הש"ך על אתר (ס"ק עח): 'ולהכי הביא המחבר סברא זו, דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן, וכמו שכתב בבית יוסף'.

וביותר, ראה עוד בשו"ע שם סעיף ב: 'אם מלח ולא הדיח תחילה ידיחנו וימלחנו שנית, ויש אוסרים'. הרי סתם לקולא ויש אוסרים לחומרא. והנה בב"י שם כתב בעניין זה: 'ולענין הלכה, אע"פ שסמ"ק אוסר, אם הוא במקום שיש הפסד מרובה או שהוא בערב שבת ואי אפשר להכין אחר כדאי הם הר"ם והרא"ש לסמוך עליהם'. ובש"ך על אתר (ס"ק יב) הביא את דברי הב"י הללו, וכתב על כך: 'ונראה דעת הבית יוסף לסמוך עליהם במקום הפסד מרובה אם הדיחו ומלחו שנית דווקא, וכן משמע מדבריו כאן בשו"ע'. כלומר מאחר והשו"ע הביא דין זה בשם סתם ויש, יש לפרשו כמבואר בבית יוסף, שלכתחילה מחמירים כסברת היש ורק במקום הפסד מרובה סומכים להקל כסברת הסתם.

הן אמת שהפרי מגדים (סי' סט משב"ז אות א) כתב שהשו"ע חזר בו מדבריו בב"י, מאחר ובב"י כתב להקל רק בהפסד מרובה או במקום צורך גדול (ערב שבת), ואילו בשו"ע סתם כדברי המקילים ושוב כתב ויש אוסרים. גם המחב"ר (אות ו) נטה לזה (ומדבריו נראה שנידון זה, או שהוא סותר לכלל המפורסם שסתם ויש הלכה כסתם, אם נבוא להשוות את דברי הב"י והשו"ע כאחד, או שנאמר דזו אחת מן ההלכות דחזר בו ממה שכתב בב"י כשחיבר השו"ע, כלשוננו). אבל ר' אברהם הכהן בספרו ברית אברהם (מערכת ס"ק ט דף יח ע"א) הביא את דברי המחב"ר הללו, וכתב שאין צריך לפרש את דברי השו"ע שלא כדברי עצמו בב"י, אלא האמת היא כמו שפירש הש"ך את השו"ע, שלכתחילה צריך לאסור כדעת היש ורק בהפסד מרובה יש להקל כדעת הסתם. והוסיף הברית אברהם שמכאן מוכח (לכל מקום) שדעת השו"ע בסתם ויש לחוש לדעת היש (וראה עוד להלן אות מז שכן כתב ר' אברהם הכהן ביתר ספריו בהרבה מקומות, שסתם ויש השו"ע חושש לכתחילה לדעת היש, והביא לכך ראייה נוספת ממקום אחר בשו"ע, וכתב שכן דעת רוב האחרונים). גם הכף החיים (יו"ד סי' סט אות טל ואות מה) נטה הרבה לדברי הש"ך בפירוש השו"ע שם (ורק לבסוף צידד 'אף אם תימצי לומר דכאן בשו"ע חזר בו ממה שכתב בב"י וכו').

ואם הרשות נתונה להציע את הנלע"ד בזה, יש לומר בדרך אמצעית, שהאמנם בב"י פסק שאין להקל בזה כי אם בהפסד מרובה או בערב שבת, ואילו בשו"ע מאחר ולא פירש כל זה, אדרבה סתם כדברי המקילים, נראה שבאמת נטה יותר להקל בזה מעיקר הדין (אף בלא הפסד מרובה או בערב שבת), ומכל מקום עדיין חשש לכתחילה לשיטת האוסרים, ועל כן כתב דין

זה בלשון סתם ויש, להורות שהמיקל בזה אפילו בהפסד מועט יש לו על מה לסמוך, אך לכתחילה ראוי לחוש בזה לדעת האוסרים ולהקל רק בהפסד מרובה. וכל זה על מנת לקרב את דבריו שבשו"ע לדבריו שבב"י ככל האפשר. אבל להרחיקם לגמרי מן הקצה אל הקצה, ולומר שבב"י הקל רק בהפסד מרובה, ואילו בשו"ע הקל לכתחילה בשופי אף בהפסד מועט ולא חשש כלל לדברי המחמירים, אין זה מסתבר. ושוב ראיתי שכך כתב הזרע אמת (ח"ב סי' כד להל' מליחה סי' ט): 'אם היה ברור לנו שלא הודח הבשר, הדבר תלוי במחלוקת אם יכול להדיחו ולמולחו שנית, דאיכא מאן דאמר דשרי ואיכא מאן דאמר דאסור, והביא השו"ע בסימן סט סעיף ב דעת ראשון סתם ודעת אחר דאוסר בשם יש אומרים **דנראה דדעתו נוטה לדעת ראשון**'.

ויש להעיר שככל הנראה גם הפרי מגדים סובר כן, כלומר הגם שכתב שהשו"ע חזר בו ממה שכתב בב"י, זה לעניין שמעיקר הדין אפשר להקל גם בהפסד מועט ולאו דווקא בשעת הדחק, אבל מ"מ עדיין מאחר והשו"ע הביא לסברת היש אוסרין, בא להורות בזה שיש לחוש היכא דאפשר. והראיה לזה מדין החליטה, שכתב השו"ע יו"ד סימן סט סעיף יט: 'אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחים, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים'. היש מי שמצריך הלז הוא הרמב"ם כידוע. וכתב על כך הפמ"ג בהקדמה לסימן סט: 'ויש לראות בסעיף (ט) [יט] הביא המחבר שתי דעות למי שרוצה להחמיר, כמו שכתב הש"ך, ולמה בסעיף ה לא כתב כלום, וכי תימא דהמחבר חשש לסברת הרמב"ם ולא לסברת הרא"ה, אכתי נמי להרמב"ם נמי אסור לחתוך וכו', ובפנים אבאר'. וחזר על כך הפמ"ג בפנים שם משב"ז אות טז: 'ויש לראות מפני מה לא הביא כאן המחבר דראוי ליזהר לכתחילה כמו שכתב סעיף יט'. הרי שהפמ"ג הסכים שהסברא שהביא השו"ע בשם היש הוא על מנת לחוש לה. ומה שכתב הפמ"ג ברישא 'למי שרוצה להחמיר' הוא לאו דווקא, שהרי ציין על כך 'כמו שכתב הש"ך', והש"ך הלא כתב: 'ולחכי הביא המחבר סברא זו, דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן'. וכן מדויק בסיפא דלישנא דהפמ"ג 'דהמחבר חשש לסברת הרמב"ם'. וכן הוא בהדיא בדבריו במשב"ז, דלדעת המחבר 'ראוי ליזהר לכתחילה'. כללו של דבר, נראה דדעת הפמ"ג בדעת השו"ע, דסתם לקולא ויש לחומרא, מעיקר הדין אפשר להקל כסתם אף בהפסד מועט, מ"מ לכתחילה ראוי לחוש ולהחמיר כסברת היש היכא דאפשר.

ויש להביא לזה ראייה נוספת מהפרי מגדים ביו"ד סימן ב. ראה שם בשו"ע סעיף ו: 'ומור לאחת משאר עבירות אין צריך לבדוק לו סכין, ולהרמב"ם צריך'. אולם הנה זה מיד לאחר מכן בסעיף ז שם, כתב השו"ע הלכה המתאימה לדעת הרמב"ם. וכתב על כך הפמ"ג (מש"ז אות י): 'ויש לראות דהמחבר סעיף ו משמע דפוסק דלא כהרמב"ם, דמביא בסתם דעה א, ואם כן לאיזה נפקא מינה אי הוה כשאר כל אדם, והנך רואה דעתו כהרמב"ם ז"ל'. כלומר הפמ"ג יודע בבירור שבסעיף ו סתם ויש פוסק השו"ע כסתם שלא כהרמב"ם, אבל מסעיף ז 'הנך רואה דעתו כהרמב"ם ז"ל', ומן הסתם כוונת הפמ"ג שלעניין מעשה השו"ע חושש לדעת הרמב"ם שהביאו בדעת היש בסעיף מו, ועל פי זה כתב את הלכה ז. וכן הוכיח הזבחי צדק על אתר מכל זה שהשו"ע חושש לסברת הרמב"ם, הגם שתחילה סתם שלא כמותו.

תורת

ציון

נחזור לדברי הש"ך ונסכמם. דבריו מבוארים בכמה מקומות, דסתם ויש בשו"ע הרי שלדעת השו"ע ראוי להחמיר כסברת היש. וכבר כתב כן בפירוש בתירוצו ח הנ"ל, שהשו"ע הביא דעת היחיד לחומרא, כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו כדברי היחיד או הקטן, דאע"ג דהלכה פסוקה דהלכה כרבים, מכל מקום אולי בספרי הפוסקים יש ראייה לסברא זו, כמובא לעיל. ומינה דק"ו כשהחולקים הם כמה גדולים ואינה דעת יחיד, וק"ו במקום חשש איסור תורה. וכבר קבע היד מלאכי ע"פ דברי הש"ך הללו: 'ממה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן (קמב) [רמב], מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'. וראה עוד להלן (אות כ) בשם התוספת שבת בשם הש"ך.

יז. והנה מה שכתב הש"ך בתירוצו ח הנ"ל, שהשו"ע הביא דעת היחיד לחומרא כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו, יש לברר מה הכוונה 'בעל נפש'.

והנה בפסחים מ ע"א נאמר: 'אמר רבה בעל נפש לא ילתות' וכו'.

ובפירוש רש"י על אתר (כולל הגיליון): 'בעל נפש, חסיד. ס"א, ירא שמים החרד על נפשו'.

גם ברש"י נדה טז ע"ב: 'בעל נפש, חסיד'.

אולם ברש"י חולין ו ע"א: 'אם בעל נפש אתה, אם אדם כשר אתה, כדאמרינן בפסחים בעל נפש לא ילתות, אדם כשר'.

בפירוש רבינו חננאל פסחים שם: 'בעל נפש, כלומר המתרחק מריח עבירה ומדקדק הרבה על עצמו'. בערוך (שנמשך אחר ר"ח), ערך בעל נפש, מופיע פירוש זה כך: 'חסיד המתרחק מריח עבירה ומדקדק על עצמו'.

ברייף וברא"ש פסחים שם: 'אמר רבא בעל נפש לא ילתות, כלומר מי שמדקדק עצמו [ברא"ש: עליו] במצות'.

נמצאו אפוא כמה פירושים בדברי הראשונים מהו 'בעל נפש', ויש בהם כמו שלוש או ארבע דרגות: חסיד, ירא שמים, מדקדק במצוות, אדם כשר.

והנה הש"ך לא ביאר אחר איזה מן הפירושים בראשונים הוא נמשך באומרו שהשו"ע הביא סברת החולק כדי שבעל נפש יחמיר. ופשיטא שיש הבדל גדול בין אם הכוונה לחסיד או אם הכוונה לאדם כשר (וראוי לשים לב, שהיד מלאכי המובא לעיל בסוף האות הקדמת, כתב בשם הש"ך רק 'שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'. ונראה שהבין שדברי הש"ך נאמרו לכל אדם כשר באשר הוא).

ויש ללמוד מדברי הב"י והשו"ע עצמו שלדעתו גדר 'בעל נפש' הוא אדם כשר, ממה שדן בב"י יו"ד (סי' קצו השייך לסעיף ו) בעניין עומק בדיקות הפסק טהרה ושבעה נקיים, האם צריכות להיות עד מקום ששמש דש, או שאין צריך כ"כ לעומק, ולעניין מעשה מסיק: 'והנראה לי לבעל נפש, דכיון דהרא"ש ורבינו ירוחם והגהות מיימוניות הצריכו שהבדיקה

תורת

ציון

תהיה בעניין זה, שיצא את כולם, ויצוה בביתו בדריקה שבודקת בהפסקה, ובדיקה אחת מבדיקות שבתוך השבעה, תהיה בעניין שיגיע עד מקום שהשמש דש, ושאר הבדיקות אף אם לא יגיע שם לית לן בה'. ובשו"ע שם (סעיף ו) פסק דין זה אפילו למי שקשה לה מאוד: 'כל בדיקות אלו בין בדיקת הפסק [טהרה] בין בדיקת כל השבעה צריכות להיות בבגד פשתן וכו', ותכניסנו באותו מקום בעומק לחורים ולסדקים עד מקום ששמש דש, ותראה אם יש בו שום מראה אדמומית וכו', ואם יקשה בעיניה מאוד להכניסו כל כך בעומק, לפחות בדיקה של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהינה עד מקום שהשמש דש'. הרי שמה שכתב בב"י לבעל נפש, כתב בשו"ע למי שקשה בעיניה מאוד לעשות כן (ולמי שלא קשה לה מאוד עליה להחמיר יותר מהבעל נפש ולבדוק כך בכל שבעת הימים), הרי שאין למטה ממדרגת בעל נפש, היינו כל אדם כשר.

ועכ"פ לעניין מעשה (לגבי מקומות שהשו"ע הביא סברת היש אוסרים, וכתב הש"ך שזה 'כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו') מסתבר שהכל לפי העניין. במידי דרבנן, ורבו המתירים בדברים המסתברים, מן הסתם החסיד יחמיר על עצמו. ואם המחלוקת שקולה או קרובה להיות שקולה, וגם דברי האוסרים קרובים אל הדעת, מן הסתם ראוי שכל ירא שמים או מדקדק במצוות יחמיר. ובמקום חשש איסור תורה, בוודאי כל מי שהוא בגדר אדם כשר יש לו להחמיר.

ית. עד כה התבררו ארבע דרכים מספרי האחרונים בביאור דברי הרמ"ע מפאנו.

דרך א, סתם ויש בשו"ע העיקר כדעת הסתם, ומ"מ לדעת השו"ע לכתחילה ראוי לחוש לדעת היש היכא דאפשר, ובזה חלק השו"ע כבוד לסברת היש. והיינו 'היכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', והיינו 'ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעלה' שכתב הרמ"ע. כך דעת העבודת הגרשוני ועוד הרבה אחרונים דעימיה המנויים לעיל (סוף אות י').

דרך ב, סתם ויש בשו"ע העיקר כסברת הסתם, ומה שהביא השו"ע סברת היש הוא לאחד משני טעמים, או לחוש לה היכא דאפשר, או לחלוק לה כבוד, וכלשונות הנ"ל שברמ"ע, ולא פליגי שני התירוצים אלא כל חד כדשייך. כך דעת המטה יוסף לעיל (אות יא), וכנראה כך גם דעת המאמ"ר לעיל (אות יב).

דרך ג, סתם ויש בשו"ע מעיקר הדין היה צריך לפסוק כדעת הסתם לקולא, אך למעשה דעת השו"ע להחמיר כדעת היש מאחר ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם, וראוי להשוות המנהגים בכל המקומות. והיינו סיפא דסיפא דלישנא דהרמ"ע 'ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו' (ויש להסביר את שאר לשונותיו של הרמ"ע בדרך זו). כך דעת התורת השלמים ובנו השמן למנחה לעיל (אות יד).

דרך ד, סתם ויש בשו"ע הלכה כסתם, ומה שהביא השו"ע סברת היש, להורות שאם יש מקום שנוהגים כך יש להם על מה לסמוך. והיינו נמי ע"פ סיפא דסיפא דלישנא דהרמ"ע 'ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו'. כך דעת הש"ך לעיל (אות טז). ולפי הבנה זו לא נאמר

קטו

תורת

ציון

בדברי הרמ"ע דראוי לחוש באיזה אופן לשיטת היש (ולפי זה צ"ב רישא דלישנא דהרמ"ע 'היכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים').

עכ"פ, כאמור לעיל, עוד כתב הש"ך עצמו שבעה טעמים נוספים למה זה הביא השו"ע סברת החולק, ורוב ככל הטעמים הללו לומר דיש להתחשב בשיטה זו, לפי האופנים השונים שמנה שם הש"ך. ולתירוץ ח שם כתב הש"ך להדיא, שהשו"ע הביא דעת היחיד לחומרא כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו כדברי היחיד או הקטן. ואם כך ביחיד נגד רבים או בקטן נגד גדול, ק"ו במחלוקת שקולה או קרובה להיות שקולה, וק"ו בחשש איסור תורה, שיותר ויותר ראוי לחוש לכתחילה לדברי האוסרים. וכן קבע היד מלאכי ע"פ הש"ך, שדעת השו"ע היא שיש לחוש לדעת החולקים, כמובא לעיל (אות ו).

עד כאן ארבעת הדרכים המתקבלות על הלב, כפי שנאמרו בדברי האחרונים, בביאור דברי הרמ"ע מפאנו.

יט. אולם בספר אבני שיש (לר' שאול ישועה אביטבול) כתב בזה דברים אחרים, ומבואר שהבין את דברי הרמ"ע מפאנו בדרך אחרת מכל הנ"ל, ויש להתבונן בכל דבריו.

כתב השו"ע אה"ע סימן טו סעיף יח: 'אשת אחי אבי אביו מן האם, ואשת אחי אם אמו בין מן האב בין מן האם, מותרות, ואשת אחי אבי אביו מן האב, ואחות אבי האב בין מן האם בין מן האב, ואחות אם האם, מותרות, ויש מי שאוסר באלו'.

ובספר אבני שיש (מהדו' ירושלים תרצ"ה ח"א סי' קו, מהדו' לוד תשע"א ח"א סי' עז) דן בזה בהרחבה, וכתב שרובא דרובא מהראשונים התירו, והיש מי שאוסר שהזכיר השו"ע הוא ר"י הזקן. וא"כ יש לקבוע הלכה כרוב הראשונים, ועוד במילי דרבנן, ואין לחוש לשיטת ר"י הזקן.

ובתוך דבריו כתב האבני שיש: 'ואין לומר דלהכי כתב מרן ויש מי שאוסר, לאורויי לן שנחוש לדברי היחיד לכתחילה, דזה אינו מדרכו של מרן, שהרי מצינו בכמה דוכתי בשולחנו הטהור שכתב ויש מי שאוסר וראוי לחוש לדבריו לכתחילה, כדאיתא ביו"ד סימן כג סעיף ה, ובסימן כד סעיף ח וסעיף ט וסעיף י וסעיף יב, ואם היה דעת מרן במה שכתב ויש מי שאוסר כוונתו לחוש לדבריו לכתחילה, למה הוצרך לפרש בכלל הגי' דוכתי ויש לחוש לדבריו לכתחילה, אלא ודאי היכא דגלי לן לחוש לדברי היחיד חוששין והיכא דלא גלי אין חוששין. ועוד מה נדבר ומה נצטדק בהיכא דכותב מרן ויש מי שמתיר, מה חששא שייך בהתר. וכי תימא א"כ למה כותב דברי היחיד כל עיקר, והוה ליה לסתום, כדרכו בכמה דוכתי לסתום כדברי המרובים ואינו מזכיר לסברת היחיד כלל בשולחנו הטהור, כבר עמד על זה הרה"ג מהרמ"ע מפאנו בסימן (סז) [צז], הביא דבריו הרב המאסף בחו"מ סימן כה בכללי הקים לי אות נד, דמה שכותב תחילה בסתם הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא השנית אלא לחלוק כבוד לבעליה'. עכ"ל האבני שיש.

ראינו בדבריו שני נימוקים למה אין לומר שהשו"ע הביא סברת היש מי שאוסר לומר שיש לחוש לדבריו. האחד, מזה שהשו"ע פירש כן בכמה מקומות שראוי לחוש, ומשמע שבמקומות שלא פירש אין לחוש. השני, מזה שלפעמים הביא השו"ע סברת המקל בלשון יש מי שמתיר, ומה חשש שייך בהתר. ובזה הביא האבני שיש לדברי הרמ"ע מפאנו, שלא הביא השו"ע את סברת החולק אלא לחלוק לה כבוד. ומבואר שהאבני שיש הבין דוהי חלוקת כבוד בעלמא ללא שום משמעות מעשית.

אולם כל דבריו קשים להולמם. מה שנימק תחילה דוודאי היכא דגלי לך השו"ע לחוש לדברי היחיד חוששין והיכא דלא גלי אין חוששין, הוא תמוה מאוד, כי בדרך זו יתבטלו כל דרכי ההוראה המפורסמות בשו"ע. ראה להיד מלאכי (כללי השו"ע אות יג), שהביא לדברי האחרונים שיש אומרים ויש אומרים בשו"ע הלכה כיש אומרים בתרא, אולם הקשה על כך היד מלאכי מהאמור בשו"ע או"ח סימן פז סעיף ב: 'גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו, יש מתירין ויש אוסרין, והלכה כדברי האוסרין'. וכתב היד מלאכי: 'ואם דעתו ז"ל לפסוק על הסתם כסברא שניה למה הוצרך לפסוק כדברי האוסרין, הלא מסתמא כן הוא'. ועוד ציין היד מלאכי לשו"ע אה"ע סימן (סא) [סב] סעיף יב: 'השמישים האוכלים אחר סעודת נישואין יש אומרים שאין מברכין ז' ברכות ויש אומרים שמברכין, ולזה הדעת נוטה'. וכתב על כך היד מלאכי: 'אלמא דמסתמא לא פסקינן כיש אומרים בתרא, מדאיצטריך למימר עליה ולזה הדעת נוטה'. וראה שם ביד מלאכי שהסיק שהקושיות הללו בוודאי קשות, ולא מצא דרך ליישבן.

ובספר שולחן גבוה, בכלליו שבתחילת או"ח (אות כ), הביא לדברי האחרונים שיש אומרים ויש אומרים הלכה כיש בתרא, וכתב על כך בזה"ל: 'וכן נראה מדברי מרן בשו"ע או"ח סימן ס [סעיף ד] דכתב זה לשונו, יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה, וכן הלכה, ע"כ. גם בסימן נט סעיף ג כתב, יש אומרים שקדושת יוצר יחיד אומרה, ויש אומרים שיחיד מדלגה, ויש לחוש לדבריהם. הרי שלשון אחרון עושה הוא עצמו עיקר, וזה בנין אב שבכולן'. עכ"ל השולחן גבוה. הוי אומר לדעתו אדרבה השו"ע מגלה בכמה מקומות את דרכי ההוראה שבספרו, ומזה יש ללמוד לכל המקומות.

אבל בספר שדי חמד (ח"ו כללי הפוסקים סי' יג אות טו) כתב להשיג על דברי השולחן גבוה הללו: 'אדרבא מצינא למימר איפכא, מדהוצרך לומר כן הלכה מכלל דבעלמא אינו ברור לפסוק כסברא האחרונה. ומה שכתב דזה בנה אב וכו', לפי הנראה לא ראה הרב כי לא במקום אחד ושני מקומות כתב כן מרן בשולחנו הטהור, כי ברבים היו מקומות כיוצא לזה, והרי הוא בבל יאמר דהן לבנין אב'. וכאן ציין השד"ח להרבה מקומות בשו"ע, ונעתיק כמה מהם. או"ח סימן יא סעיף י: 'יש אומרים שבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור, ויש אומרים שדין רוחב הבגד כדין האורך, ונראין דבריהם'. או"ח סימן סו סעיף ד: 'כהן שהיה קורא קריאת שמע וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק, ויש מי שאומר שאינו מפסיק, והלכה כדבריו'. או"ח סימן קנט סעיף יב: 'אם הקוף נותן מים לידים יש פוסלים ויש מכשירים ונראים דבריהם'. או"ח סימן רעג סעיף ז: 'יש אומרים שאין מקדשין אלא לאור הנר, ויש

תורת

ציון

אומרים שאין הקידוש תלוי בנר וכו', והכי מסתברא'. וראה עוד ביתר דברי השד"ח שם, ומה שהמסיק מכח הקושיות הללו שהכלל יש ויש הלכה כיש בתרא אינו כלל ברור.

גם לענין סתם ויש הלכה כסתם, התקשה השד"ח שם (אות ח), מהאמור בשו"ע או"ח סימן מו סעיף ט: 'לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים, ויש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה'. ועוד באו"ח סימן קסא סעיף ד: 'שיעור נטילת ידים, כל היד עד הקנה של זרוע, ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וראוי לנהוג כדעת הראשון'.

ויש להעיר גם מהשו"ע או"ח סימן רעב סעיף ד: 'מקדשין על יין לבן, והרמב"ן פוסלו לקידוש אפילו בדיעבד, אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה'. ועוד באו"ח סימן רפד סעיף ב: 'אם חל ראש חודש בשבת אין המפטיר מזכיר של ראש חודש כלל, ויש אומרים שאע"פ שאינו מזכיר בחתימה של ראש חודש מזכירין אותו בתוך הברכה וכו', והמנהג כסברא הראשונה' (ובשד"ח נדחק שם דבאלו אתא לאשמועינן שכן הלכה מדינא וממנהגא, אולם אין זה מחוור כ"כ מה הצורך בזה).

ואכן בספר משפטים ישרים (לר' רפאל בירדוגו) החליט מכח טענות אלו לדחות את כללי ההוראה המקובלים. וזה לשונו (סי' נג): 'כלל מורגל בפי הכל, שכל מקום שמביא בשו"ע סברות הרבה פוסקים, [הלכה] כיש אומרים בתרא אם היה דרך יש אומרים ויש אומרים, ואם הביא האחד בסתם הלכה כסתם. ולדעתי נראה שכלל זה משתבר ונופל מכמה מקומות בשו"ע, כאשר אבאר. אלא שעיקר הוא שדעת הרב ז"ל דהוי ספיקא דדינא, והמוציא מחבירו עליו הראיה. והסיבה שכתב הסברא הראשונה בסתם וכתב עליה ויש אומרים, הוא לסיבה שיעתיק הרב דברי הרמב"ם ככתבם וכלשונם, ושוב כותב עליו ויש אומרים, ולפעמים מעתיק לשון הטור וכותב ויש אומרים, וכוונתו להודיענו שיש חולקים בזה והוא ספק ואין בידו להכריע. ותדע שאם כוונתו היתה שלא לחוש כלל לסברת יש אומרים, והלא מעטים הם הדינים שהם מוסכמים ורובא דרובא יש בהם מחלוקת, ולמה אינו מביא סברותיהם, אלא ודאי כמו שכתבתי עיקר. ואמת ויציב שהרב בשולחנו בא לסלק המחלוקות, וכל מקום שאין בידו להכריע מפאת הצדדים שהם שקולים כותב שניהם, או בדרך סתם ויש אומרים, או בדרך יש אומרים ויש אומרים כששניהם מחודשים לא נזכרו בדברי הרמב"ם או הטור וכו'. והראיות שיעדתי הם אלו, אחת, [חושן משפט] סימן פב [סעיף ח] כתב יש אומרים ויש אומרים וסיים והכי מסתברא, ומדהוצרך להכריע משמע היכא דלא הכריע הוי ספיקא. ומינה נמי יפול הכלל האחר, דאזלינן בתר סתמא דדינא אף שכתב אח"כ ויש אומרים, שהרי בסימן צב סעיף ט העתיק הדין ההוא, וסתמא דדינא היא סברא שדחה כאן, והיש אומרים היא כמו שהכריע בסימן פב. ועיין עוד באורח חיים סימן ס סעיף ד שסיים וכן הלכה, וכן בסימן סו סעיף ד יעו"ש'. עכ"ל המשפטים ישרים.

והנה דבריו נאמרו בין לדיני חושן משפט (כמו שהזכיר בהתחלה דהמוציא מחבירו עליו הראיה), וציין לחושן משפט סימן פב וסימן צב, ובין לדיני אורח חיים כמו שציין בסוף דבריו לאורח חיים סימן סו (וממילא הוא הדין לשאר חלקי השו"ע). ומה שכתב בתוך

תורת

ציון

דבריו: 'ותדע שאם כוונתו היתה שלא לחוש כלל לסברת יש אומרים, והלא מעטים הם הדינים שהם מוסכמים ורובא דרובא יש בהם מחלוקת, ולמה אינו מביא סברותיהם, אלא ודאי כמו שכתבתי עיקר', רצונו לומר, שאם יהיה מי שיטען שהשו"ע הביא את סברות החולקים לסיבה אחרת ולא לשם לחוש לאותה סברא (כגון לחלוק לה כבוד בעלמא ללא שום משמעות מעשית, וכהבנת האבני שיש לעיל), אם כן מאי שנא שבכל המקומות לא הביא סברת החולקים, הלא רובא דרובא מהדינים יש בהם מחלוקת, אלא על כרחך כדבריו שבכל המקומות הללו השו"ע לא הכריע והוי ספקא דדינא וכו'.

ובאמת בעיקרי הדברים נמצא שגם המשפטים ישרים מצטרף לכל האחרונים הריבים המובאים במאמר זה, שדעת השו"ע לחוש לשיטה החולקת שהביא (וכלשונו: 'ותדע שאם כוונתו היתה שלא לחוש כלל לסברת יש אומרים' וכו'), והגם שיש קצת שינויי דברים בינו לבין האחרונים, מכל מקום היסודות דומים.

השתא נחזור לדברי האבני שיש שכתב: 'ואם היה דעת מרן במה שכתב ויש מי שאוסר כוונתו לחוש לדבריו לכתחילה, למה הוצרך לפרש בכל הני דוכתי ויש לחוש לדבריו לכתחילה, אלא ודאי היכא דגלי לן לחוש לדברי היחיד חוששין והיכא דלא גלי אין חוששין'. אבל אם צדקו דבריו בזה, הרי שגם בנוגע לסתם ויש בשו"ע, ובעיקר ליש ויש, יש לטעון אותה טענה עצמה ממש, דהיכא דגלי לן השו"ע דהלכה כהסתם או היש, הכי נקטינן, והיכא דלא גלי לן אין הלכה כהסתם או היש, וכמו שבאמת הסיקו היד מלאכי והשדי חמד והמשפטים ישרים דיש לפקפק בכלל זה (בעיקר לגבי יש ויש) מכח הראיות הרבות הנ"ל.

אולם אעפ"כ המוסכם יותר בדברי האחרונים שסתם ויש הלכה כסתם ויש ויש הלכה כיש בתרא, ואם כן על כרחנו לומר כדברי השולחן גבוה הנ"ל, דבכמה מקומות כתב כן השו"ע דהלכה כסתם או כיש בתרא, וזה בנין אב לכל המקומות כולם. וא"כ הוא הדין והוא הטעם ממש לטענת האבני שיש, דבכמה מקומות כתב השו"ע סתם ויש וראוי לחוש לסברת היש, וזה בנין אב לשאר המקומות בשו"ע. וכן כתב בכף החיים (או"ח סי' יג אות ז), אחר שהביא דברי פוסקים רבים דדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברת היש, הוסיף בזה"ל: 'וכן כתב מרן ז"ל עצמו ביו"ד סימן סט סעיף כ יעו"ש'. וזה לשון השו"ע שם: 'בשר שנמלח ושהא כדי מליחה ונתנהו אח"כ בכלי בלא הדחה ונתמלא מציר מותר, ולפי זה בשר שנפל לתוך ציר היוצא מהבשר אחר ששהא כדי מליחה מותר, ויש מי שאוסר בזה ובזה, ויש לחוש לו לכתחילה'. וא"כ הרי שלדעת הכה"ח השו"ע גילה כאן (ובעוד מקומות) שיש לחוש לכתחילה לדעת היש מחמירים, וזה בנין אב לכל המקומות כולם בשו"ע.

כללם של דברים, אם צדקה טענת האבני שיש, הרי שבסגנון זה ממש יתבטלו כללי השו"ע היותר מפורסמים ומקובלים, אלא על כרחך כדברי השו"ג והכה"ח שבכמה מקומות גילה השו"ע כן כבנין אב לשאר מקומות, וא"כ אדרבה טענת האבני שיש תתהפך לראיה שדעת השו"ע לחוש לסברת החולק שהביא בלשון יש אומרים, הגם שתחילה סתם שלא כמותו.

תורת

ציון

ומה שהוסיף עוד האבני שיש לטעון: 'ועוד מה נדבר ומה נצטדק בהיכא דכותב מרן ויש מי שמתיר, מה חששא שייך בהתר'. כבר נאמרו בזה כמה סגנונות בדברי האחרונים. או לומר שבהצטרף צדדים נוספים אפשר להקל, כמובא לעיל (אות יב) בשם המאמר מרדכי, ועוד לעיל (אות א) בשם האור לציון, וקצת דומה לזה הובא לעיל (אות י) בשם הצדק ומשפט. או לומר שהרוצה יכול לסמוך להקל, כמובא להלן (אות לו) בשם היעב"ץ. או לומר שאפשר לסמוך על סברא זו בשעת הדחק, כמובא לעיל (אות ד) בשם הפעולת צדיק, ועוד לעיל (שם) בשם השתילי זיתים, ולהלן (אות כט) בשם המשאת בנימין והכנסת הגדולה, ולהלן (אות לה) בשם הר"ש נאווי והפרח שושן, ולהלן (אות מד) בשם הכף החיים. או לומר שאפשר לסמוך על סברא זו בהפסד מרובה, כמובא להלן (אות לד) בשם הפרי חדש, והסכים עמו הנחפה בכסף.

ומה שהביא האבני שיש לדברי הרמ"ע מפאנו, שלא הביא השו"ע הסברא השנית אלא כדי לחלוק כבוד לבעליה, הוא ג"כ תמוה מכמה פנים. ראשית, הוא הביא זה בשם הרב המאסף בחו"מ סימן כה, וכוונתו לספר כנסת הגדולה, אבל נעלם מעיני האבני שיש שהכנסת הגדולה עצמו סבירא ליה בהרבה מקומות שהשו"ע הביא סברת החולק על מנת לחוש לה לכתחילה, כמו שיתבאר בהרחבה להלן (אות כז). ועוד קשה על האבני שיש, שהוא מתעלם מכל וכל מלשון הרמ"ע מפאנו ברישא: 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'. ועוד קשה עליו, מה שהובא לעיל (אות ג) בשם ר' עזרא עטיה זצ"ל: 'האם לזה יקרא לחלוק כבוד לבעל הסברא, להביא סברתו ולומר שאין צריך לחוש לדבריו'. ועוד קשה עליו, מה שהובא לעיל (אות ד) בשם הפעולת צדיק: 'אם כן בכל מקום היה צריך מרן להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד'. וכיוצא בזה הובא לעיל (אות טז) גם בשם הש"ך, וגם זה קשה על האבני שיש: 'שלא היה לו לשו"ע להביא סברת החולק כלל, כמו שדרכו בכל מקום שכותב בשו"ע בסתם ע"פ הכרעתו בבית יוסף ואינו מזכיר בשו"ע דעת החולקים כלל'. וכיוצא בזה הובא לעיל בסמוך גם בשם המשפטים ישרים: 'והלא מעטים הם הדינים שהם מוסכמים ורובא דרובא יש בהם מחלוקת, ולמה אינו מביא סברותיהם'. וכן יובא כיוצא בזה להלן (אות לד) בשם הנחפה בכסף: 'דאם לא כן (שהשו"ע מתחשב לדינא בדעת היש לקולא) לא הוה ליה להזכירם כלל, כיון שאין הלכה כסברתם אפילו בהפסד מרובה'. וכיוצא בזה יובא להלן (אות לו) בשם היעב"ץ, שהשו"ע מתחשב לקולא בדעת היש, 'שאם לא לתכלית זו נתכווין למאי נפקא מינה טרח בכדי' (להזכיר סברא זו בספר שו"ע שכולו נועד לכתוב הלכה פסוקה). וכן מובא להלן (אות כח) בשם הכנה"ג, שהשו"ע מתחשב לדינא בדעת היש קמא, כי 'אין ספק דלא לחינם כתב סברת המתיר'. וכן הובא להלן (אות כט) כיוצא בזה בשם המשאת בנימין, שהשו"ע מתחשב בדעת היש קמא, 'דאם לא כן לא היה לו להביא דעת המתירין בספר שו"ע'. וכל אלו טענות פשוטות מצד השכל, ההיגיון והסברא, וכל זה נגד דברי האבני שיש. ועוד יוקשה לדברי האבני שיש, לשם מה כל חילוקי הלשונות הללו בדברי השו"ע, פעמים הוא כותב פסק מוחלט ללא מחלוקת, ופעמים הוא מביא מחלוקת בלשון סתם ויש, ופעמים הוא מביא מחלוקת בלשון יש ויש, ומה הטעם ומה הצורך בכל הסגנונות הללו, ולמה לא יכתוב הכל בדרך אחת קצרה ופשוטה, וכמו שתמהו הבית דינו של שלמה

תורת

ציון

כמובא להלן (אות מ), וההלכה למשה כמובא להלן (אות מו), וכתבו שעל כרחק אין אלו אלא דרגות הכרעה שונות, כלומר הלכה פסוקה בשו"ע ללא מחלוקת היא הכרעה ברורה לדעתו, אולם מחלוקת בלשון יש ויש הרי הוא כמסופק בזה אלא שדעתו נוטה ליש בתרא, ומחלוקת בלשון סתם ויש הוא קרוב להכריע כדעת הסתם אך עדיין לא ברירא ליה מילתא לגמרי. ועל כן בוודאי כל בר דעת מבין שבמקומות כאלו שאין הכרעת ההלכה ברורה, בוודאי יש מקום רב לחוש ולהחמיר, ובפרט בחששות של איסורי תורה אין ספק ששומר נפשו ירחק מלהקל בשופי, בדברים שאינם מוכרעים בשו"ע עצמו.

ומכאן מודעא רבא, שאם ימצאו אחרונים שכתבו בסתם ע"פ דברי הרמ"ע, שהשו"ע הביא סברת החולק 'לחלוק כבוד לבעליה', ואכן ישנם אחרונים כאלה (כגון החלקת מחוקק סימן א אות יא בהגהת בנו שם), הרי שיקשה עליהם טובא כל הנ"ל, וכדי להצילם מתמיהות אלו נוכרח לומר שקיצרו בלשונם, וככל הנראה נתכוונו לאחת מן הדרכים המבוארות לעיל (אות יח) בהרחבה, שחלוקת כבוד זו היא או להתחשב באותה שיטה, או לחוש לה, כל מקום כפי השייך. וכן הובא לעיל (אות ד), שהאליה זוטא כתב בסתם 'לחלוק לה כבוד', והשתילי זיתים פירשו שהכוונה להתחשב בה לדינא, על מנת למלטו מן התמיהות הנ"ל. ומי מהאחרונים שלא נוכל לפרשו כך, כמו האבני שיש הנ"ל, הרי שנאלץ להסכים כי שיטתו בזה דחויה, ואין העיקר בדבריו, כי רבו התמיהות והחולקים בזה, ויש להסכים שהעיקר כשאר האחרונים רבים ונכבדים המוזכרים לעיל ועוד להלן.

עד כאן כל מה שנוגע לביאור דברי הרמ"ע מפאנו. מכאן ואילך נוסיף להביא עוד הרבה אחרונים שכתבו שדעת השו"ע לחוש לסברת החולק, הגם שלא זכרו כלל מדברי הרמ"ע.

כ. בספר תוספת שבת נמשך בפשיטות אחר תירוץ ח הנ"ל של הש"ך (ראה לעיל אות טז) בדעת השו"ע.

ראה שו"ע או"ח סימן שעב סעיף טו שכתב תחילה דין בסתם (כסברת הרמב"ם), ולאחר מכן כתב 'והרא"ש ז"ל כתב בהפך' וכו'. וכתב על כך התוספת שבת על אתר (ס"ק מח): 'דהא ודאי פשיטא דדעת המחבר לפסוק כדעה ראשונה שהביא בסתם כידוע, ודעה השנייה לא הביא אלא לחומרא בעלמא שבעל נפש יחמיר לעצמו, וכמו שכתב הש"ך ביורה דעה בכלליו סימן רמב, וא"כ הכא ודאי פשיטא דאשירה אסור בכל עניין כדעת הרמב"ם, אלא דנפקא מינה מדעת הרא"ש דגם באילן יש להחמיר כהרא"ש' וכו'.

ויש להעיר, שבנידון זה באמת זו רק 'חומרא בעלמא' כלשונו (ואעפ"כ לבסוף סיים ואמר 'יש להחמיר כהרא"ש'), כיון שהוא מידי דרבנן (האם ע"י האילן יכולות שתי החצרות לערב יחד), ובמחלוקת שקולה בין הרמב"ם לרא"ש. אולם במחלוקת בלתי שקולה, וקל וחומר בחשש איסור תורה, פשיטא שהצורך להחמיר הולך וגובר.

כא. לעיל (אות טז) הובאו דברי השו"ע יו"ד סימן סט סעיף יט: 'אחר שנמלח הבשר והודח מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחים, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים'. והזכרנו את

דברי הש"ך על אתר (ס"ק עח): 'ולהכי הביא המחבר סברא זו, דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן, וכמו שכתב בבית יוסף'.

כמו כן הובאו שם גם דברי הפמ"ג (הקדמה ליו"ד סי' סט, וסי' סט משב"ז אות טז), שהשו"ע הביא את שיטת היש משום 'דראוי לזהר לכתחילה'.

ולעיל (אות יא) הובאו גם דברי המטה יוסף (ח"ב יו"ד סי' ב, עמ' קלד במהדור' ירושלים תשע"א) בעניין זה בזה"ל: 'וגם בשו"ע סימן סט הביא סברתו וכתב ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין, כדי ללמדנו שצריך לחוש לדבריו לכתחילה'.

והנה בשו"ת מהרי"ט (ח"ב או"ח סי' א) כתב לגבי עניין אחר, שסתם ויש בשו"ע, כאשר הסתם לקולא והיש לחומרא, 'משמע שרוצה לפסוק כדברי המתירין ממה שהביא דבריהם בסתם', ובכל דבריו שם לא הזכיר שעכ"פ חשש השו"ע לחומרא לדעת היש (ועדיין יש קצת מקום לומר שזה רמז בלשונו 'רוצה לפסוק כדעת המתירין', רוצה לפסוק כך אבל אינו פוסק כך לגמרי, שעדיין חושש למחמירים). אבל הנה במקום אחר בשו"ת מהרי"ט (ח"ב חו"מ סוף סי' קכב), כתב לגבי נידון החליטה שהוזכר לעיל: 'הרב מהרי" קארו ז"ל הא חש לה להא דהרמב"ם, שכתב שם ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין'. ומסתבר שהפרש בין שני המקומות הוא, שבמקום הראשון דעתו האישית של מהרי"ט הייתה להקל, כפי הנראה מכל התשובה שם, על כן לא הוצרך לפרש שלחומרא מיהא חשש השו"ע לסברת היש, כיון שסבר שאין בזה צורך. ואילו לגבי נידון החליטה, דעתו האישית של מהרי"ט הייתה להחמיר בזה, על כן הסתייע גם ממה שהשו"ע עצמו חשש לחומרא לסברת הרמב"ם. עכ"פ נראה שדברי מהרי"ט לעניין החליטה הם בנין אב לכל מקום בשו"ע, שסתם לקולא ויש לחומרא חושש השו"ע לדעת היש, הגם שמעיקר הדין הלכה כדעת הסתם. והנה מהרי"ט היה בצפת כבן שש וחצי שנים כשנפטר מרן ר' יוסף קארו, וגם היה גיסו של אחד מבניו (מן הסתם היו נשואים לשתי אחיות), וכפי שרשם כל זה מהרי"ט עצמו בזכרונותיו שנדפסו בתחילת ספר 'תשובות ופסקי מהרי"ט החדשים' (ראה שם עמ' יט שהוא נולד בתחילת שנת שכ"ט, ובעמ' כ שר"י קארו נפטר בשנת של"ה וסמוך לכך הוא היה אצלו ונישק את ידו, ובעמ' כג שהוא היה גיס של בנו של ר"י קארו). וא"כ מהרי"ט הכי קרוב לזמנו ומקומו ובני חוגו של ר"י קארו, והוא כותב בדעתו של ר"י קארו שהוא חשש בשו"ע לסברת היש (הגם שסתם תחילה שאין צריך ליתנו במים רותחים). וקרוב מאוד שהייתה לו ידיעה מבית מדרשו של ר"י קארו עצמו בעניין זה.

גם בספר ויאמר יצחק (ח"א, לקוטי דיני שבסוף יו"ד ס"ק כט דף קד ע"ד) כתב גבי נידון החליטה: 'דבשלמא אם לא חש להביא בסעיף יט כי אם סברא קמא לבד, דאחר שנמלח והודח מותר ליתנו אפילו בצוננים, אז הוה אמרינן דמאי דלא חילק בכך בסעיף יא היינו כיון דהלכה היא בצוננים, אמנם עתה שאנו רואים דמין חשש להביא סברת היש מי שמצריך ליתנו ברותחין שהיא סברת הרמב"ם, אם כן בהכרח לומר דלא כתבה אלא כדי לחוש לה לעשות כן לכתחילה'.

תורת

ציון

ויש לדעת כי גם בספר פתח הדביר (סי' רנג אות ז) האריך הרבה בעניין החליטה, והסכים ברוב פשיטות עם דברי הש"ך הנ"ל שהשו"ע הביא סברת הרמב"ם (ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים) להורות דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן, וכמו שכתב בבית יוסף. ומכלל דברי הפתה"ד שם משמע, שמכאן יש ללמוד כידיעה כללית לכל מקום בשו"ע כשמביא סתם ויש, שכוונתו לחוש לכתחילה לסברת היש. והיינו מדכתב הפתה"ד: 'וטעם מרן ז"ל שמביא גם הסברא דלא סבירא ליה כוותיה, עיין להרב ש"ך ז"ל יורה דעה בכללים שבסוף סימן רמב שהביא כמה תירושים על זה, ואולם הכא חדית לן טעמא אחרינא בסוף סימן סט ס"ק עח' (והעתיק דברי הש"ך הנ"ל בעניין החליטה), ומשמע שזהו טעם כללי לכל המקומות בשו"ע. וראה עוד בפתה"ד שם, דבתחילה סבר שכן גם המנהג הרווח להחמיר בדין חליטה, אולם מאחר ובכמה מאכלים לא חששו בזה הסיק שעיקר המנהג הוא כדברי החולקים על הרמב"ם, וסוף דבר כתב דמי שאינם נוהגים בזה כהרמב"ם 'אין לגעור בהם, ואמרינן הנח להם לישראל, דמנהג אבותיהם בידיהם ויש להם על מה שיסמוכו'. ובחתימת דבריו שם: 'וא"כ הנוהג כהחולקים על הרמב"ם ז"ל שבקינן ליה אמנהגיה ואין בידנו לכופו מן הדין'. אבל לדעת השו"ע גופיה, כאמור, הסכים הפתה"ד דראוי לחוש בזה היכא דאפשר.

גם בספר זבחי צדק (יו"ד סי' סט ס"ק רה), הביא בפשיטות ובהסכמה לדברי הש"ך הנ"ל, שהשו"ע כתב סברת היש מיש מצריך לומר לך דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן.

נמצא שכבר הסכימו מהרי"ט, הש"ך, הפמ"ג, המטה יוסף, הויאמר יצחק, הפתח הדביר והזבחי צדק, בדעת השו"ע עצמו, שיש לחוש ולעשות חליטה היכא דאפשר, כפי שהורה בב"י ובשו"ע לחוש לזה.

אולם בספר בן איש חי, הלכות מליחה, לא הזכיר דבר זה כלל. וקרוב לומר שזה מחמת שכבר פשט המנהג כדברי הרמ"א שכתב 'והמנהג כסברא ראשונה וכן עיקר'. גם מהכף החיים (יו"ד סי' סט ס"ק רצ) משמע קצת שנמשכים אחר דברי הרמ"א בעניין זה (מדכתב 'וכל שכן לדידן דנוהגין להשהות במליחה כשיעור שעה', ע"ש).

ומכל מקום ראוי מן הסתם שהמדקדקים יחושו להוראת הב"י והשו"ע לחוש לזה היכא דאפשר, וכדברי שאר האחרונים הנ"ל. ואין זה דבר קשה כל כך, רק בשעה שבאים לבשל את הבשר או העוף יש למלא את הסיר במים, ולהרתיחם תחילה היטב, ואז נותנים בתוכם הבשר ומתבשל שם.

כב. גם הבית שמואל כתב דסתם לקולא ויש אומרים לחומרא, השו"ע חושש לדעת היש אומרים לחומרא (קיבלתי מידידי הרה"ג ישראל אליהו שליט"א).

ישנו נידון המופיע בשני מקומות בשולחן ערוך: יורה דעה סימן רכב סעיף א, אבן העזר סימן פה סעיף יא. הנידון הוא כאשר משהו נותן מתנה לאישה על מנת שאין לבעלך רשות בזה ומה שתצרי תעשי בזה (תנאי כללי), האם התנאי מועיל והבעל לא קונה את המתנה, או שהתנאי אינו מועיל והבעל קונה. לדעת הרמב"ם הבעל לא קונה, ולדעת התוספות הבעל קונה.

קכג

תורת

ציון

השו"ע באה"ע סימן פה סעיף יא פוסק בפשיטות כדעת הרמב"ם, בלא הבאת שני צדדים, שבתנאי כללי כזה 'או על מנת שתעשי מה שתרצי בלא רשות הבעל' שאכן התנאי מועיל והבעל לא קנה.

אולם ביו"ד סימן רכב סעיף א, השו"ע חוזר ומביא נידון זה במחלוקת סתם ויש: 'המודר מחתנו, והוא רוצה לתת לבתו מעות כדי שתהא נהנית בהם ומוציאה אותם בחפציה, הרי זה נותן לה ואומר לה, הרי המעות הללו נתונים לך במתנה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהן וכו', ואפילו אמר על מנת שאין לבעליך רשות בהם אלא מה שתרצי עשי בהם, לא קנה הבעל, ומה שתרצה תעשה בהם וכו'. ויש אומרים דאפילו באומר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהם ומה שתרצי תעשי בהם, קנה הבעל, ואסור בהם'.

הסתם בשו"ע היא דעת הרמב"ם, שאכן הבעל לא קנה את המעות הללו, ולא עברו בזה על איסור הנדר, ואילו היש אומרים היא דעת התוספות שבתנאי כזה הבעל כן קונה ועברו על איסור הנדר.

לשינוי הזה שבין אה"ע ליו"ד נדרש הבית שמואל (אה"ע סי' פה ס"ק כג) וכתב: 'וסתם כאן כרמב"ם משום [ש]רוב הפוסקים סבירא להו כשאומר על מנת ומה שתרצה מהני וכו', **וביו"ד סימן רכב הביא שם דעת התוספות דשם לענין איסור חשש לדעת תוספות גם כן'.**

כלומר באה"ע שאינו נוגע לחשש איסור, אלא רק אם הבעל קנה או לא קנה, סתם השו"ע כהרמב"ם שהבעל לא קנה. ואילו ביו"ד שהחותן והחתן מודרים הנאה זה מזה, הביא השו"ע את דעת התוספות בשם יש אומרים לחשוש להם לחומרא, שהחותן לא יתן מתנה כזו לבתו, כי לדעת התוספות גם הבעל קונה ועוברים בזה על איסור הנדר.

כג. לעיל (אות יב) הזכרנו את דברי המאמ"ר לגבי סתם ויש בשו"ע, שמשום שני טעמים כתב השו"ע באופן זה, או לחלוק כבוד לאותה סברא, או לחוש לה לחומרא או לסמוך עליה לקולא בהצטרף צד נוסף. ועתה נזכיר מה שכתב עוד המאמ"ר גם בנוגע ליש ויש (סי' כה אות טז), ואלו דבריו: 'דבשו"ע שהביא שתי סברות הנה כתב יש אומרים ויש אומרים, דלפי הכלל המסור בידנו סבירא ליה עיקר כיש אומרים בתרא וכו', ואינו מביא היש אומרים האחר אלא לחלוק כבוד, או אם יצטרף שם קולא אחרת'. הנה גם כאן הוא חוזר על שני הטעמים כדרכו, וראינו שכשם שהם אמורים לעניין סתם ויש כן הוא גם לעניין יש ויש (ובפשטות אתיא מק"ו).

ומכאן נחזה לדבר פלא במאמ"ר ועוד אחרונים. כתב השו"ע או"ח סימן שיח סעיף ה: 'יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין'. הרי לפנינו הלכה בסגנון יש ויש. והנה סברא קמא היא דעת ר' אליעזר ממיץ שיש בישול אחר צליה או אפיה, וסברא בתרא היא דעת הראב"ה שדחה לסברת הרא"ם, ובבית יוסף שם כתב על כך: 'וההיא דאבותיה ראב"ה ממסקנא דפרק כיצד מברכין היא קושיא חזקה וכו'. ואכן כאמור בשו"ע העלה לסברת היש

תורה

ציון

קמא כהרא"ם ולסברת היש בתרא כהראבי"ה, וקיימא לן יש ויש הלכה כיש בתרא, וזהו כפי שאכן הסכים בב"י עם קושית הראבי"ה על הרא"ם.

והנה עוד איתא בשו"ע בהמשך הסימן שם, סעיף טו: 'דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו'. ותמה על כך המאמ"ר (אות טז): 'ותמיהא לי מילתא טובא, דנראה ברור דלדעת הסוברים לעיל סעיף ה' דיש בישול אחר צלי ואחר אפיה, הוא הדין שיש צלי אחר בישול, ואסור לתת דבר שנתבשל כל צרכו נגד המדורה אם הוא יבש לפי שנצלה שם וכו', **ומרן ומור"ם ז"ל לעיל סעיף ה' חששו לסברא הנזכרת**, וצ"ע אם כן מפני מה התירו כאן לתת דבר יבש שאין בו מרק נגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, והרי הוא נצלה שם, וחיובא איכא לדעת המחמירים לעיל בסעיף ה'. וע"ש שנדחק מאוד בישוב קושיא זו בכמה אוקימתות קשות. והוא פלא גדול, הרי בידוע שיש ויש הלכה כיש בתרא, וכמו שכתב המאמ"ר עצמו כמובא לעיל משמו, ואעפ"כ לא מצא מנוח כיצד זה יסתום השו"ע נגד סברת היש קמא לה חשש לעיל, ונדחק בזה מאוד, ולא העלה אפילו על דרך 'על כורחנו לומר' שבסעיף טו סתם כסברת היש בתרא שבסעיף ה' שהיא הסברא העיקרית בעיניו, זה לא עלה על דעתו של המאמ"ר אפילו כצד. ומן הסתם כל זה לחומר חשש איסור תורה.

וכבר קדמו להמאמ"ר בספר מנחת כהן (משמרת השבת שער ב פרק ד) שהקשה כן, אחר שכתב בהדיא כי לעניין בישול אחר צליה ואפיה חשש מהר"י קארו לסברת הרא"ם (בסעיף ה), ואילו לעניין צליה ואפיה אחר בישול לא חשש לרא"ם (בסעיף טו), והקשה על כך המנחת כהן: 'ולא ידעתי למה, **שאם רצה לחוש לדברי הרא"ם בעניין נתינת פת לכלי שהיד סולדת בו משום שהוא ספק של תורה**, היה לו להחמיר גם כן בנתינת דבר מבושל אצל האש כיון שלדעת הרב חייבים עליו חטאת, ואם הוא מקל בזה היה לו להקל גם כן בחלק הראשון, וצ"ע'. גם בספר בית מאיר (סעיף טו) תמה כן והניח בצ"ע, הובא גם בביאור הלכה (סעיף טו) שסיים 'עיי' במאמ"ר שנדחק לישב'. ואיש מן הגדולים הללו לא העלה על דעתו לומר את הישוב הכה פשוט לכאורה, שבסעיף טו סתם השו"ע כסברת היש בתרא שהביא בסעיף ה, שהיא הסברא העיקרית לדעתו והסכים לה בב"י, ומוכח שלדעתם לעניין מעשה חשש השו"ע לסברת הרא"ם באופן שאין להקל בזה.

ופלא על פלא אשכחן בדברי מהרי"ל ואלי המובאים בברכי יוסף על סעיף טו שם (שיורי ברכה אות ג) בזה"ל: 'כנגד המדורה וכו', דאין דרך בישול בכך, אבל על גבי האש ממש אסור כמבואר בב"י, וטעמא דקיימא לן כמאן דאמר יש בישול אחר בישול, וכל שכן שיש בישול אחר אפיה וצליה ואפיה אחר בישול, מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. והנה בדברים הללו תורצה הקושיא הנ"ל, שכל שהוא כנגד המדורה (במרחק מה) אין זה דרך בישול או צליה או אפיה, אבל על האש ממש אסור 'דקיימא לן כמאן דאמר יש בישול אחר אפיה וצליה ואפיה אחר בישול', כלשוננו, אבל כאן הבן שואל היכן קיימא לן כך, הלא בסעיף ה' סברת היש בתרא היא שאין בישול אחר צליה ואפיה והוא הדין שאין צליה ואפיה אחר בישול, וקיי"ל הלכה כיש בתרא, ואם כן היאך קאמר מהרי"ל ואלי דקיי"ל כמ"ד יש בישול אחר צליה ואפיה.

קכה

תורה

ציון

ובפשטות אין שום הסבר לזה אם לא על דרך המבואר לעיל, שכל אימת שהשו"ע הביא את סברת המחמירים בדעת היש קמא, בוודאי חשש לה, ומאי דאמרינן הלכה כיש בתרא היינו להלכה ולא למעשה, כי למעשה יש לנהוג כסברת האוסרים לה חשש השו"ע, ולהכי קאמר מהרי"ל ואלי דקי"ל כמ"ד יש בישול אחר צליה ואפיה, היינו לעניין מעשה. וכל זה לחומר חשש איסור תורה.

וכל אלו הדברים מאלפים מאוד כיצד התייחסו גדולי הדורות לדרכי ההוראה של השו"ע, המנחת כהן, המאמר מרדכי, הבית מאיר, מהרי"ל ואלי והביאור הלכה, ויש מהם מנושאי כליו המובהקים של השו"ע הבקיאיים בשיטתו, וחיבוריהם מאירים כל פינה וזווית בדבריו, והנה פשוט להם בתכלית דיש אומרים ויש אומרים דעת השו"ע לעניין מעשה לנהוג כחומרת היש אומרים קמא באין תפונה, במקום חשש איסור תורה. וזהו חיזיון גדול.

כד. גם מהר"ם בן חביב כתב בפירוש שהשו"ע חשש לחומרא לסברת הרא"ם הנ"ל, ודבריו יובאו בסמוך. אם כי מדבריו משמע קצת שהמקל בזה יש לו על מי לסמוך כעיקר הדין, היינו כסברת היש בתרא, דלא כהאחרונים הנ"ל שסגרו את הדלת והבינו בדעת השו"ע שאין לזוז מחומרא זו. עכ"פ הצד השווה שבהם שהשו"ע הביא את דעת הרא"ם (יש קמא) על מנת לחוש לה לעניין מעשה.

וזה לשון מהר"ם בן חביב בתשובתו הנדפסת בספר גנת ורדים (כלל ג סי' ו קרוב לסופו): 'וראינו למרן מהר"י קארו ז"ל דכתב בשו"ע סימן שיח, יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירים, עכ"ל. ומדראינו דסברת הר"א ממיץ דאוסר שנאה בלשון יחיד וסברת המתירין החולקין עליו שנאה בלשון רבים, משמע דסבירא ליה ז"ל דדעתו הוא לפסוק כמתירין דאחרי רבים להטות, והזכיר סברת האוסר לחוש לדבריו לכתחילה'.

ובסוף התשובה שם הורה כן למעשה, לחוש לסברת הרא"ם: 'אך לדעת רא"ם יש לזהר מלעשות כן, משום דסבירא ליה דיש בישול אחר אפיה, וגם סבירא ליה דיש לחוש דיש דברים דמתבשלים בכלי שני, וראוי לחוש לדברי הרא"ם לכתחילה'. והיינו כדבריו הקודמים, שכן היא הוראת השו"ע עצמו. וראה עוד להלן (אות כה) לגבי סתם ויש לדעת מהר"ם בן חביב.

גם מהר"י פראג'י בתשובתו הנדפסת שם (סי' ג), כתב: 'וגם רבינו הגדול מהר"י קארו סברא דרא"ם דיש בישול אחר אפיה העלה בשו"ע בלשון יש מי שאומר, דסבירא ליה דהיא סברא יחידית וכו', עוד חזינן דסוגיין דעלמא דלא כרא"ם, דאנו מזהירין להמון עם שלא יתנו פת בקערה ויערו עליהן ולית מאן דמשגח בן, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים, שהרי יש להם סמוכות לסמוך עליהם'. הרי שמלכתחילה היה מזהיר להמון העם לחוש לסברת היש קמא שהביא השו"ע, אפילו שהיא סברא יחידית. וטעמו מן הסתם ככל האחרונים הנ"ל, שהשו"ע עצמו הזכיר סברא זו על מנת לחוש לה, ורק אחר שלא שמעו בקולו להחמיר אמר שיש להם על מי לסמוך, היינו על היש בתרא שהביא השו"ע.

קכו

תורת

ציון

וכך מתבאר בפירוש בדברי מהר"י פראג"י עצמו במקום אחר, לגבי סתם ויש, שהשו"ע חושש לסברת היש הגם שסתם תחילה לקולא, וכמובא בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' נז): 'א"כ לפי דרך מרן הר"י קארו זלה"ה, אם איתא דהרי"ף ורש"י והר"ן והרמב"ם והרא"ש פליגי על ר' אליעזר וראבי"ה, היה פוסק הדין כרש"י והר"ן והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ודלא כראבי"ה ור' אליעזר, **אלא אם היה חושש לסברתם, אחר אשר היה פוסק הלכה כעמודים אשר בית יוסף נשען עליהם, (ו)אח"כ היה מעלה סברתם בלשון יש אומרים.**

ומשמעות דבריו שסתם ויש לדעת השו"ע מעיקר הדין הלכה כסתם, אלא שחושש לחומרא לסברת היש. ומינה נמי לעניין יש ויש, שדעת השו"ע לחוש לכתחילה לסברת היש קמא, המאי שנא, אדרבה אתיא מק"ו. וכאמור כן נהג ר"י פראג"י למעשה, שחשש ליש קמא שיש ביטול אחר אפיה או צליה, והזהיר את המון העם שלא יתנו פת בקערה ויערו עליה.

כה. ומשאינו לדברי מהר"ם בן חביב לעיל (אות כד), גבי יש ויש, שהשו"ע חושש לכתחילה לסברת היש קמא האוסר, נראה עוד שכיוצא בזה כתב מהר"ם בן חביב גם לעניין סתם ויש, שהשו"ע חושש לכתחילה לסברת היש, הגם שסתם תחילה דלא כוותה.

ראה שו"ע אה"ע סימן קכט סעיף יח: 'מי שנשתנה שמו מחמת חולי, אע"פ שקורין אותו תמיד בשם ראשון, מכל מקום שם השינוי עיקר, וכותבין אותו קודם, ואח"כ דמתקרי פלוני שם ראשון. ודוקא כשקורין אותו לפעמים בשם שני, אבל אם אין קורין אותו בשם שני כלל אינו כותב אלא שם ראשון בלבד, ויש מי שמצריך שני גיטין בשני שמות'. היש מי שמצריך הוא רבנו פרץ, כמבואר בב"י שם.

וכתב על כך מהר"ם בן חביב בספרו גט פשוט (סי' קכט אות צז): 'ומרן כאן בשו"ע לא כתב לחוש אלא לסברת ר' פרץ דהיכא דנשתקע שם שני יש מי שמצריך שני גיטין בשני שמות'.

וראה עוד שו"ע אה"ע סימן קכד סעיף ט (לעניין גט): 'לא יתנו לה עד שתתייבש הכתיבה והחתימה יפה פן יהא קרוי כתב שיכול להזדייף'. ומשמע שעל חתימת העדים אין להקפיד בעוד הדיו לח. אבל הנה זה בשו"ע שם סימן קל סעיף כב: 'יש מי שאומר שצריך שייבש הגט קודם שיחתמו העדים'. ולכאורה תרתי דסתרי.

וכתב על כך מהר"ם בן חביב בספר גט פשוט (סי' קכד אות מח): 'לא יתנו לה עד שיתייבש, מלשון זה משמע דבשעת חתימת העדים לא איכפת לן אם כתיבת הגט היא לחה עדיין, אלא בשעת נתינת הגט ביד האשה אז בעינן שלא יתנו לה עד שתתייבש כתיבת הגט וחתימת העדים, וזה סותר למה שכתב מרן סוף סימן קל סעיף כב דיש מי שאומר דצריך שייבש הגט קודם שיחתמו העדים, ומבואר בב"י שמה שכתב כאן הוא סברת סמ"ג וספר התרומה והגהות מיימוניות, ומה שכתב בסימן קל היא סברת הקונדרים, ומשמע דפליגי אהדדי. ואפשר דמשום הכי כתב כאן סתם והתם כתב בשם יש מי שאומר, לומר דסברא יחידאה היא, אלא דלכתחילה מיהא טוב לחוש לדברי הקונדרים'.

תורת

ציון

והנה זה במקום שדעת היש היא יחידאה, קל וחומר במקום שכמה גדולים עומדים בשיטה זו, וק"ו בחשש איסור תורה, דבוודאי ובוודאי יש לחוש לסברת היש.

וראה עוד להלן (אות מג) דברי הרב פעלים בשם תשובת מהר"ם חביב לעניין ממונות: 'דגם הרגילים לילך בעקבות מרן ז"ל, אין להוציא ממון מיד המוחזק, משום דמרן בשו"ע לא החליט בשו"ע לפסוק בסתם כהרא"ש והטור, אלא כתב ויש אומרים דחייב באונס גדול, וכוונתו רצויה לרמוז לנו דאינו מחליט הפסק לחייב שומר שכר בגניבה באונס'.

וכל הנחלים הולכים אל הים בדעת מהר"ם בן חביב בדעת השו"ע, והכל יסוד אחד.

כו. בשו"ת שערי רחמים (לר' רחמים פרנקו) (ח"א סי' ב, במהדור' חדשה ירושלים תש"ע עמ' 29), הביא גם כן את הקושיא הנ"ל בשו"ע לגבי דין יבשות הדיו, וכתב על כך: 'כבר כתב הרב גט פשוט ז"ל שם (סימן קכד), דמשום הכי כתב כאן סתם ושם כתב בשם יש מי שאומר, לומר דסברא יחידאה היא, אלא דלכתחילה מיהא טוב לחוש לדברי הקונדרים, יעו"ש'.

נראה אפוא שגם השערי רחמים מסכים בפשיטות עם דברי הגט פשוט בעניין זה.

כו. בספר כנסת הגדולה, סוף חלק אורח חיים, ישנם 'כללים בדרכי הפוסקים', ובכלל סב כתב: 'פוסק שמביא סברא אחת בסתם, והסברא האחרת בלשון יש אומרים, דעתו לפסוק כאותה סברא שכתב בסתם'. וציין למקורות שכתבו כן. וברור שזה כולל גם את ספר שולחן ערוך, וכך מוכח מעיון במקורות שציין שם.

אבל הנה זה במקומות רבים שהשו"ע כתב סתם ויש, רגיל הכנסת הגדולה לכתוב על כך: 'ובספר הקצר הביא את שתי הסברות ולא הכריע, ומהכלל המסור בידנו דהסברא שכותב בסתם היא העיקרית הכי נקטינן'. ראה כמה דוגמאות: שו"ע או"ח סימן שמה סעיף ז (סתם ויש) ובשיירי כנה"ג סימן שסד הגב"י אות ב, שו"ע שם סימן תנ סעיף ו (סתם ויש) ובשיירי כנה"ג לשם הגה"ט אות ב, שו"ע שם סימן תרמז סעיף ב (סתם ויש) ובשיירי כנה"ג לשם הגב"י אות א, שו"ע יו"ד סימן יט סעיף ה (סתם ויש) ובכנה"ג לשם הגב"י אות ו, שו"ע שם סימן קנה סעיף ב (סתם ויש) ובכנה"ג לשם הגב"י אות כ, שו"ע שם סימן קסד סעיף א (סתם ויש) ובכנה"ג לשם הגב"י אות ח.

ובמקומות רבים אחרים שהשו"ע כתב סתם ויש, רגיל הכנה"ג לכתוב בקיצור: 'ובספר הקצר הביא את שתי הסברות ולא הכריע'. ראה כמה דוגמאות: שו"ע או"ח סימן רב סעיף י (סתם ויש) ובכנה"ג לשם הגב"י אות יא, שו"ע שם סימן שפב סעיף יב (סתם ויש) ובשיירי כנה"ג לשם הגב"י אות ז, שו"ע חו"מ סימן קסא סעיף ג (סתם ויש) ובכנה"ג סימן קסג הגב"י אות נב.

וכבר נבוכו בזה, מה כוונת הכנסת הגדולה בכל זה, מצד אחד הוא אומר שדעת הפוסק לפסוק סברא שהביא בסתם, ומצד שני הוא אומר שהשו"ע הביא את שתי הסברות ולא הכריע,

תורת

ציון

ולפעמים תוך כדי דיבור הוא חוזר ואומר אבל הסברא שהביא בסתם היא העיקרית לדעתו. ולכאורה כל דבריו סותרים אלו את אלו.

וראה בספר שולחן גבוה תחילת חלק או"ח, כללי השו"ע (סעיפים יו-יח), שהקשה כל זה על הכנסת הגדולה, וסיים 'ואם כן לכאורה נראה דדברי הרב ז"ל קשין להולמם וצל"ע'.

כמו כן, בשנת תקנ"ד נדפסו בשלוניקי ספרי כנסת הגדולה עם הגהותיו של בעל השולחן גבוה (שהיה רב בשלוניקי), וכנאמר שם בשער הספר: 'בהגהה מדוייקת מספר כנסת הגדולה מהרב השקדן בעל שלחן גבוה ז"ל אשר דבר המלך ודתו מגי'ה'. והנה גם בהגהתו שם על הכנסת הגדולה (יו"ד סי' יט הגב"י אות ו) קבע בעל השולחן גבוה את קושייתו, שכן על מה שכתב שם הכנסת הגדולה שהשו"ע הביא את שתי הסברות ולא הכריע ומיהו הסברא שמביא בסתם היא העיקרית בעיניו, מופיעה בסוגריים הגהתו של בעל השולחן גבוה: 'מכאן תברא למה שכתב הרב ז"ל בטור זה בדוכתא טובא בכנסת הגדולה, ורבינו בספר הקצר הביא שתי סברות ולא הכריע, והא הוא ז"ל כתב הכא דסתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם, וא"כ הסברא שמביא בסתם מכריע כמותה וצל"ע'. הגהה זו נקבעה גם בשאר המהדורות של ספר כנסת הגדולה שנדפסו מכאן ואילך.

אבל הנה החיד"א בספרו מחזיק ברכה (יו"ד סי' נה סוף אות ד) נדרש לזה, וכתב על כך: 'ומריש כי הוה חזינא דברי הרב כנסת הגדולה בעינינים אחרים שכותב על מרן שהביא שתי הסברות ולא הכריע כיוצא בזה, הוה קשיא לי דהרי סתם כסברא אחת ומסורת בידנו שדעתו כמו שסתם, וכך הייתי מקשה על איזה אחרונים שכותבים כך, כאשר כתבתי בעניותי בכמה עינינים. אבל נראה דלא קשיא מידי, דכל שכתב סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע, ודעת הכנסת הגדולה ודעימיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'.

ועל פי דברי החיד"א הללו, התפשט בספרי האחרונים שכך היא דעת הכנסת הגדולה ודעימיה. ראה זבחי צדק (יו"ד סי' סט ס"ק כט): 'ומה גם לדעת הכנה"ג ודעימיה, דסבירא להו לדעת מרן ז"ל, בכל מקום שסותם מרן בשו"ע להתיר ואח"כ כותב ויש אוסרין, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו, כמו שכתב רבינו חיד"א ז"ל במחב"ר לעיל סימן נה סוף אות ד'. וכן בספר כף החיים (או"ח סי' יג אות ז): 'והוא על דרך מה שכתבו הפוסקים ז"ל, דכל מקום שסותם מרן ז"ל להתיר ואח"כ כותב יש אוסרים חושש לסברת האוסרים לכתחילה, כמו שכתב רבינו חיד"א במחב"ר יו"ד סימן נה סוף אות ד לדעת הכנה"ג ודעימיה'. וכן בספר ישכיל עבדי (ח"א יו"ד סי' יב אות ו): 'דהגאון חיד"א במחב"ר יו"ד סימן נה אות ד כללא כליל לן לדעת הכנה"ג ודעימיה, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'.

והנה ישוב זה שכתב החיד"א בדעת הכנסת הגדולה, שלדעתו סתם ויש בשו"ע הלכה כסתם ומכל מקום כתב השו"ע סברת היש להודיע שיש לחוש לסברא זו, הם בעצם דברים מפורשים בכנסת הגדולה עצמו בכמה מקומות.

תורת

ציון

ראה שו"ע או"ח סימן תקכז סעיף כב: 'אם נזכר ביום טוב ראשון שלא ערב וכו' יכול לערב בתנאי וכו', ויש אומרים דאי לית ליה מידי דבשיל מאתמול לא מהני תנאו'. סברת היש אומרים היא סברת ה"ר אפרים, כמובא בטור. וכתב על כך בשיירי כנסת הגדולה על אתר (הגב"י אות כ): '**ונראה מדברי רבינו המחבר בספר הקצר שיש לחוש לסברת רבינו אפרים, אבל הב"ח כתב דרבינו אפרים ז"ל הוא יחיד כנגד כל הגדולים**'.

וראה עוד שו"ע יו"ד סימן פא סעיף ה: 'מי רגלי בהמה וחיה הטהורים, וחלב ומי חלב שלהם, מותר, והוא הדין למימי חלב שלהן, ויש מי שאוסר בזה'. והנה האוסר במימי חלב הוא ה"ר אליעזר, כמובא בטור, ויש בזה שייכות לדין אבר מן החי, יעו"ש.

וכתב על כך בכנסת הגדולה (שם הגב"י אות מ): 'רגילין הרופאים לתת רפואה לשתות מי חלב בבוקר בבוקר, ונשאלתי אם מותר לשתותם או לא, מפני שיש מי שאמר שאסור לשתותם. והשבתי, דאם מי חלב הללו הם נסיובי דחלבא, הא ודאי אין כאן מקום לספק, דלכו"ע שרו אפילו להרב ר"א דאסר. ואם הם מי חלב שהוציאו ממנו כל האוכל אחר שעשו את הגבינה, גם בזה מותר, דאע"ג דהרב רבינו אליעזר אסר, רבינו שמחה והרא"ש ורבינו בעל הטורים מתירים, והסכימו כן האחרונים. ואפילו לרבינו אליעזר דאסר, **[ונראה מדברי רבינו המחבר בספר הקצר דיש לחוש לדבריו, לרפואה אע"פ שאין בו סכנה יודה דמותר' וכו']**.

ובזה התקיימו במלואם דברי החיד"א בהסבר כוונתו של הכנסת הגדולה, שכתב בהרבה מקומות שהשו"ע לא הכריע בין שתי הסברות, כי הגם שהסברא שהביא בסתם היא העיקרית בעיניו, מכל מקום מאחר ולא הוכרע כך בעיניו לגמרי, כתב סברת היש חולקים להודיע שיש לחוש לדבריהם.

כתב. והנה כל האמור לעיל מהכנסת הגדולה הוא לגבי סתם ויש. והוא הדין נמי לגבי יש ויש.

ראה שו"ע או"ח סימן שכ סעיפים ד-ה: 'מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי וכו'. יש מי שאומר דהוא הדין לבוסר שמותר לסוחטו לתוך האוכל, ורבינו תם אוסר בבוסר'.

וכתב על כך בשיירי כנה"ג שם (הגב"י סעיף ז), שהגם שבכל מקום יש ויש העיקר כיש בתרא, 'אפשר דהכא שאני, שלא אמר יש מי שאומר ויש מי שאומר, אלא יש מי שאומר ורבינו תם אוסר בבוסר, אולי רצה לומר דסברת ר"ת היא יחידאה וכו'. ואף אם נאמר דהרב ז"ל לא פסיקא ליה מילתא וכתב שתי הסברות ולא הכריע, **אין ספק דלא לחינם כתב סברת המחיר, אלא לומר דהרוצה לסמוך על סברא זו יכול לסמוך עליו**'.

הנה מה שכתב בצד השני 'ואף אם נאמר' וכו', רצונו לומר אפילו אם נסכים שסגנון זה אינו שונה מכל סגנון של יש ויש, דקיי"ל הלכה כיש בתרא, ואם כן גם כאן לעיקר הדין סבירא ליה לשו"ע כדעת ר"ת האוסר בבוסר, מכל מקום לא לחינם הביא גם את סברא קמא (ולזה רגיל הכנסת הגדולה לומר שהשו"ע הביא את שתי הסברות ולא הכריע כמבואר לעיל באורך), לומר דהרוצה לסמוך עליה, ומן הסתם היינו במקום צורך רב וכיו"ב, יכול לסמוך עליה.

תורת

ציון

והיסוד בכל זה, שסברות שהועלו בספר שו"ע אינן רק לשם חלוקת כבוד בעלמא ללא התחשבות בדעתן, אלא עשה כן לשם התחשבות בדעתן, היינו לחוש להן לחומרא, או לסמוך עליהן לקולא במקום צורך, או בהצטרף צד קולא נוספת וכיוצא בזה, כמוזכר לעיל בשם האחרונים.

וראה עוד להלן (באות הבאה) מה שהובא בכנסת הגדולה כיוצא בזה גם בשם המשאית בנימין, בנוגע לסתם ויש, כשהסתם לחומרא והיש לקולא, שהשו"ע הביא סברת היש לקולא לסמוך עליה בשעת הדחק או בהפסד מרובה, והכנסת הגדולה הסכים עמו בעיקר הדבר. והכל סובב סביב האמור לעיל, שסברות שהועלו בשו"ע הן נוגעות לדינא ממש, כל מקום כפי השייך.

כט. כתב השו"ע יו"ד סימן קיח סעיף א: "יין ובשר וחתיכת דג שאין בה סימן שהפקיד או שלח ביד גוי צריך שני חותמות וכו', ויש אומרים שאף בדברים שצריכים שני חותמות, לא אמרו אלא בשולח על ידי גוי שאינו עתיד לראות החותם, אבל מפקיד שעתיד לראות חותמו די בחותם אחד כי הוא ירא'. הרי שסתם לחומרא דבין מפקיד בין שולח צריך שני חותמות, ושוב הביא שיש אומרים שרק בשולח צריך שני חותמות, אבל מפקיד די בחותם אחד.

ואולם בסימן קל שם סעיף א, סתם השו"ע: 'מותר להפקיד ולשלוח יין ביד גוי אם הוא חתום בחותם בתוך חותם או מפתח וחותם'. ולא חזר והזכיר שיש מחלקים בין מפקיד לשולח, ומקילים שבמפקיד די בחותם אחד.

וכתב על כך בשו"ת משאית בנימין (סי' כט): 'ואע"ג שהרב בית יוסף פסק בסימן קל דבעי ב' חותמות, ואפילו בדיעבד אסור בשתייה בחותם אחד, מכל מקום כיון שהרב רמ"א ז"ל בהג"ה בסימן קיח ובסימן קל כתב דבדיעבד סגי בחותם אחד, עליה סמכין דבתראה הוא, ובכל מקום אנו הולכין אחר דבריו. ונראה דבשעת הדחק או בהפסד מרובה כנידון דין גם הרב בית יוסף מודה דסגי בחותם אחד, **שהרי בשו"ע בסימן קיח כתב גם כן דעת המתירין בחותם אחד, ומשמע דבשעת הדחק או בהפסד מרובה יש לסמוך אדעת המתירין, דאם לא כן לא היה לו להביא דעת המתירין בספר שו"ע'.**

ומזה נשמע גם כן כאשר סתם השו"ע כמקילים וכתב שיש אוסרים, הרי שבא לומר שלכתחילה ראוי לחוש לדברי האוסרים, דאם לא כן לא היה לו להביא דעת האוסרים בשו"ע, והיינו הך.

ובספר כנסת הגדולה (יו"ד סי' קיח הגב"י סעיף ט) הסכים עם עיקר טענתו של המשאית בנימין, שאכן בנוגע לסימן קיח שהשו"ע הביא את שתי הסברות, זהו כדי להתחשב בסברת היש מקילים במקום צורך גדול או הפסד מרובה, אלא שאין ללמוד מכך לסימן קל לעניין חשש יין נסך, וזה לשון הכנה"ג: 'דבסימן קיח כתב שתי הסברות לומר דבשעת הדחק או הפסד מרובה יש לסמוך על סברא זו, ודוקא בשאר דברים, אבל ביין משום חומרא דין נסך יש לתפוס כסברא הראשונה לגמרי דאפילו בשעת הדחק או הפסד מרובה לא סגי בלאו הכי

קלא

תורת

ציון

אם לא החתים ב' חותמות'. ולדעתו משום כך בסימן קל לא חזר השו"ע והזכיר לסברת המקילים, משום חומרא דיינ נסך.

ל. לעיל (אות כז) הובאו דברי החיד"א, שמתחילה היה תמה על הכנה"ג ועוד אחרונים שרגילים לכתוב לגבי סתם ויש שהשו"ע הביא את שתי הסברות ולא הכריע, ותמה החיד"א הלא בידוע הוא שהלכה כסתם, ושוב תירץ: 'אבל נראה דלא קשיא מידי, דכל שכתב סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע, ודעת הכנסת הגדולה ודעימיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'.

מעשה ראה שו"ע או"ח סימן שלו סעיף א: 'עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד במזיד אסור לירד, ואם עלה מבעוד יום בכל גווני מותר לירד משחשכה. ויש אומרים דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור'. הנה סתם לקולא ויש לחומרא.

וכתב על כך בספר נחלת צבי (לר' צבי כץ) על אתר (ס"ק א): 'והר"ב שו"ע הביא שני דעות אלו ולא הכריע'. והנה למסקנת החיד"א הנ"ל אמירה זו בדברי האחרונים פירושה שלכך כתב השו"ע סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו (הגם שמעיקר הדין הלכה כהסתם). מעשה לדברי החיד"א גם הנחלת צבי מצטרף להבנה זו בדעת השו"ע.

לא. לעיל (אות כז) הובאו דברי השו"ע יו"ד סימן פא סעיף ה, שהביא סתם לקולא ויש לחומרא, ובכנסת הגדולה שם כתב שנראה מהשו"ע שיש לחוש לסברת היש. והנה דברי הכנסת הגדולה הללו הובאו בשתיקה כהודאה גם בספר שולחן גבוה על השו"ע שם (סוף ס"ק טז בשו"ג).

עוד הובאו לעיל (אות כז) דברי השו"ע או"ח סימן תקכז סעיף כב, שהביא סתם לקולא ויש לחומרא, והיא סברת רבינו אפרים, וכתב על כך בשיירי כנסת הגדולה שם שנראה מדברי השו"ע שיש לחוש לסברת רבינו אפרים. והנה גם בספר שולחן גבוה לשם (ס"ק לג) כתב מדנפשיה שהשו"ע 'תפס סברת ה"ר אפרים לחוש משום שהר"ן ז"ל הביא לו סמך מן הירושלמי'. ולהלן שם (ס"ק לד) הביא השולחן גבוה את דברי השיירי כנסת הגדולה הנ"ל, שהשו"ע חשש לסברת ה"ר אפרים, וכתב על כך השולחן גבוה דמכל מקום יש לפסוק כדעת הסתם שבשו"ע, כי אם נחוש לחומרת ה"ר אפרים יש חשש דאתי לידי קולא ותקלה ממקום אחר, ראה שם בדבריו. הרי שהוצרך לטעם מיוחד, כלומר חשש תקלה, למה בנידון זה יש לנקוט כסברת הסתם ולא לחוש לדעת היש לחומרא. אבל בלא חשש תקלה יש לחוש לדעת היש לחומרא, וכמו שהביא בשתיקה בשני מקומות לדברי הכנסת הגדולה שהשו"ע כתב סברת היש מחמירים כדי לחוש לה לכתחילה.

והנה יסוד מוסד זה שהשו"ע חשש לדעת היש אומרים לחומרא הגם שסתם דלא כוותה, הוא חוזר ונשנה במקומות רבים בספר שולחן גבוה. ונראה שהשולחן גבוה למד זאת מדברי הכנסת הגדולה הנ"ל, אותם הביא בעצמו (והגם שלעיל הזכרנו קושיית השולחן גבוה על הכנסת הגדולה שכתב שהשו"ע לא הכריע בין שתי הסברות, זהו משום שלדעת השולחן

קלב

תורת

ציון

גבוה זה אכן נקרא שהשו"ע הכריע בין שתי הסברות. הוי אומר, לדעת הכנסת הגדולה השו"ע לא הכריע בין הסברות, רק הדעה שהביא בסתם היא העיקרית בעיניו, ומכל מקום חשש לכתחילה לדעת היש לחומרא, ואילו לדעת השולחן גבוה השו"ע כן הכריע בין שתי הסברות כסברא שנקט בסתם, ואעפ"כ חשש לכתחילה לדעת היש לחומרא. ולמעשה כמעט אין שום נפק"מ בין שני הניסוחים).

כאמור עניין זה שהשו"ע חשש לסברת היש, הוא שנוי בשולחן גבוה במקומות רבים בנוסף על הנ"ל.

ראה שו"ע או"ח סימן תקסב סעיף יב: 'תענית שגוזרים על הציבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפילת המנחה, אלא שליח ציבור מכריז התענית והרי הוא מקובל. ויש אומרים דהני מילי בארץ ישראל שהיה להם נשיא וכו', אבל בחוצה לארץ צריכים כל הציבור לקבל על עצמם כיחידים שכל אחד מקבל על עצמו'. היש אומרים היא סברת הרמב"ן.

וכתב על כך השולחן גבוה שם (ס"ק כב): 'ואע"ג דכל מקום דשניים מינייהו מהרי"ף והרמב"ם והרא"ש קיימי בשיטה אחת, סותם רבינו כוונתייהו ואינו חש לסברא אחרת כלל כנ"ל בכללים, **הכא אע"פ שהרא"ש והרמב"ם קיימי בשיטה אחת, חש לסברת הרמב"ן מפני** שסברת הרמב"ם לאו בפירושא איתמר אלא מכללא. וכבר ידעת דסתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם, **הילכך הכא בנידון דידן לכתחילה צריך לקבל היחיד כל אחד בפני עצמו התענית מבעוד יום**, ואם בדיעבד לא קיבלו תעניתו תענית'. הרי שכתב בפירוש שלכתחילה חש השו"ע לסברת הרמב"ן שהביא בשם היש אומרים, וע"פ זה הורה השולחן גבוה לנהוג כן הלכה למעשה, אולם בדיעבד אם לא עשו כן יסמכו על סברת הסתם.

ובמקום אחר כתב השולחן גבוה כיוצא בזה גם לעניין קולא, היינו שהשו"ע סמך על סברת היש לקולא בשעת הדחק. ראה שו"ע או"ח סימן תקפו סעיף ט: 'נסדק לרוחבו במיעוטו כשר, ברובו פסול, אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה וכו', ויש מכשירים בנשתיר אפילו שלא לצד פיו'.

וכתב על כך השולחן גבוה שם (ס"ק לב): 'ואין להקשות מאחר שהרמב"ם והרא"ש ושאר פוסקים הנ"ל קיימין לדעת אחד ששיעור שופר בעינן לצד הפיו כמו שסתם רבינו בתחילה, **למה חש לסברת העיטור והר"י נ' גיאת ואפילו בלשון יש אומרים, די"ל כיון דמכל מקום דאורייתא הוא כדאי הוא העיטור והר"י נ' גיאת לסמוך עלייהו בשעת הדחק**'.

ובמקום נוסף, שהשו"ע כתב סתם לקולא ויש לחומרא, ובמקום אחר כתב הלכה פסוקה (ללא שתי דעות) המתאימה רק עם דעת הסתם הנ"ל, התקשה בזה השולחן גבוה, למה לא חשש השו"ע במקום השני לדעת היש לחומרא כמו שעשה במקום הראשון, ונדחק ליישב ולחלק בין הנידונים, ולא העלה אפילו כאפשרות לומר שבמקום השני כתב כעיקר הדין כמו שסתם במקום הראשון.

תורת

ציון

ראה שו"ע יו"ד סימן צד סעיף א: 'התוחב כף חולבת בקדירה של בשר, או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה. ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת משערים בכולו משום דם מקצתו חם כולו'. וכתב על כך בשולחן גבוה שם (ס"ק ג): 'ויש מי שאומר וכו', היא סברת רבינו פרץ ז"ל הנ"ל, וסתם רבינו כסברא הראשונה משום דרבים נינהו הסוברים כן וכו', וכבר ידעת דסתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם'.

אבל הנה זה להלן בסעיף ז שם, כתב השו"ע: 'בשר רותח שחתכו בסכין חולבת כל החתיכה אסורה אם אין בה שישים כנגד מקום הסכין שחתך הבשר' וכו'. והקשה על כך בשולחן גבוה שם (ס"ק כד): 'וקשה מאי שנא גבי כף דחש לעיל בסעיף א לסברת ה"ר פרץ, ולא כתב כמו שכתב הלבוש דלמאן דמצריך בכף של מתכת שישים כנגד כולו, הכי נמי בסכין בעינן שישים כנגד כולו. ואולי י"ל בדוחק דסבירא ליה לרבינו דחמיר תשמיש הכף מתשמיש הסכין וכו', ולכך גבי סכין לא חש רבינו לסברת ה"ר פרץ ז"ל'. הרי שעם כל מה שכתב לעיל בסעיף א שדעת השו"ע לפסוק כסברת הסתם דרבים נינהו דלא כה"ר פרץ, מכל מקום בסעיף ז העדיף להדחק (כמו שכתב בעצמו שהוא דוחק) למה זה לא חזר השו"ע וחשש לסברת ה"ר פרץ כמו שעשה בסעיף א, ולא אמר שכאן סתם כעיקר הדין שם.

וכאמור לעיל, יסוד זה שהשו"ע חשש לסברת היש, מופיע בעוד הרבה מקומות בספר שולחן גבוה, ראה לו חלק או"ח סימן תרמח ס"ק יד, סימן תרסד ס"ק יז, סימן תרעד ס"ק ב, חלק יו"ד סימן פד ס"ק נב, סימן קנז ס"ק ג, סימן קפד ס"ק יז, סימן קפז ס"ק יז, סימן רכח ס"ק פא.

לב. והנה כתב הב"ח בפסק בהנהגות הוראה דאיסור והיתר (מופיע בספר הטור תחילת חלק יו"ד): 'עוד יש מקום עיון בשו"ע במקומות שלא הכריע הרב בית יוסף לפסוק כדעת אחד מהפוסקים, דלפעמים כותב בתחילה בסתם לאיסור ואח"כ אומר ויש מי שמתיר, או ויש חולקים, ולפעמים כותב בהיפך בתחילה בסתם להיתר ואח"כ יש מי שאוסר, השתא לא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר. ומכל מקום הדבר מבואר דמה שכתב הרב בתחילה בסתם הוא העיקר לדעת הרב, לפי שהוא דעת רוב הפוסקים, ומה שכתב אח"כ ויש מי שחולק הוא כטפל לגבי העיקר, מפני שהוא דעת יחיד, או מקצת פוסקים, אי נמי אפילו יחיד כנגד יחיד או רבים כנגד רבים אלא דהרב תופס דעת אחד מהם בחזקה שהוא קטן כנגד גדול הימנו בחכמה ובמנין, לכך כתב דעת הגדול בסתם ודעת הקטן בלשון ויש מי שחולק לפי שהוא כטפל לגבי העיקר'. עכ"ל הב"ח.

מבואר בדבריו שכל שהשו"ע הביא את שתי הסברות מיקרי לא הכריע, אולם העיקר לדעתו הוא כמו שכתב בסתם. וכבר התבאר לעיל (אות כז) כיוצא בזה בדעת הכנסת הגדולה.

והנה בספרו הב"ח על הטור מתבאר בהרבה מקומות, כי לדעת השו"ע יש לחוש לכתחילה לדעת היש אומרים, וזה משלים את דבריו בפסק הנ"ל, כלומר מאחר והשו"ע לא הכריע לגמרי כאחת הסברות, הגם שהעיקר לדעתו כסברא שהביא בסתם, מכל מקום ראוי לחוש

תורת

ציון

לכתחילה לדעת היש אומרים. וכל זה ממש כפי שהתבאר לעיל (אות כז) גם לדעת הכנסת הגדולה.

ראה שו"ע או"ח סימן שכד סעיף ג: 'אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים אבל נותנים בו מים וכו', ויש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת וכו'. היש אוסרים הוא בעל התרומה. וכתב הב"ח שם אות ב: 'ובשלחן ערוך כתב ב' הדעות, ומשמע דיש לנהוג לחומרא כבעל התרומה'.

וראה עוד שו"ע או"ח סימן שב סעיף ו: 'טיט שעל רגלו מקנחו בכותל אבל לא בקרקע דילמא אתי לאשוויי גומות, ויש מי שאוסר אף בכותל'. וכתב על כך הב"ח שם סוף אות ג: 'ואפילו ברגלו יחף יש להחמיר בכותל ובקרקע וכו', ובית יוסף חשש גם כן לחומרא וכתב בשולחן ערוך ויש מי שאוסר אף בכותל, והכי נקטינן, ודלא כהגהת שולחן ערוך דמיקל בלא טעם'.

ובשו"ע יו"ד סימן רא סעיף מט: 'במה דברים אמורים בממשיך מי גשמים בעלמא, אבל אם ממשיך ממעיין או מקוה אפילו על ידי דבר המקבל טומאה כשר וכו', ויש מי שאינו מחלק בכך'. ובב"ח שם סוף אות נב: 'ובשו"ע כתב תחילה כדברי רבינו, ואח"כ כתב ויש מי שאינו מחלק בכך עכ"ל, נראה שדעתו גם כן שיש להחמיר'.

ובשו"ע או"ח סימן רב סעיף י: 'פירות ששראן או בשלן במים, אע"פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל, והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ'. וכתב הב"ח שם אות ז: 'ולענין הלכה נראה דמספיקא יש לברך לפניו שהכל ולאחריו אין לו תקנה אלא אם כן ישתה מהן בתוך הסעודה וכו', ובשו"ע הביא שני הדיעות בסתם ולא הכריע'. ונראה דמה שכתב הביא שתי הדעות בסתם הוא לאו דווקא, שהרי סתם בתחילה שאין מברכים על אותם המים אלא שהכל, ושוב הביא סברת הרא"ש שאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ, והב"ח כתב כל זה ונתן כמה עצות לחומרא כיצד לצאת ידי דעת הרא"ש, ושוב סיים דהשו"ע לא הכריע, ורצונו לומר דאף לדעת השו"ע עצמו ראוי לנהוג בחומרות הללו, וככל המוכח לעיל משאר דברי הב"ח.

והנה כתב השו"ע סימן רעא סעיף ב: 'נשים חייבות בקידוש אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא דאיתקש זכור לשמור וכו', ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם'.

אולם בשו"ע סימן תרפט סעיפים א-ב, לגבי קריאת המגילה, כתב: 'הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים וכו', אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע מי שהוא חייב בקריאתה, לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא, ויש אומרים שהנשים אינם מוציאות את האנשים'. הרי שבסתם פסק שהשומע ממי שהוא חייב בקריאתה יצא והיינו נמי נשים, ושוב הזכיר דעת היש אומרים דאין הנשים מוציאות את האנשים.

קלה

תורת

ציון

והב"ח סימן רעא (אות ב) תמה על כך ש'הפסקים סותרין זה את זה דנראה דאין לחלק בין קידוש למגילה, ולפע"ד נראה עיקר **להחמיר בקידוש כמו במגילה** שאין הנשים מוציאות לאנשים'. ובברכי יוסף סימן רעא (אות א) תמה על הב"ח, שהרי בסימן תרפט סתם השו"ע דנשים מוציאות את האנשים, וא"כ הפסקים מתאימים זה עם זה. אבל האמת שהב"ח לשיטתו ככל המבואר לעיל, שכוונת השו"ע להורות להחמיר כסברת היש, ולכך תמה למה שם חשש השו"ע וכאן לא. וכך באמת מדוקדקת לשון הב"ח, שהסיק שנראה עיקר להחמיר בקידוש כמו במגילה.

ולעצם קושיית הב"ח, כבר כתבו הט"ז (סי' רעא ס"ק ב) והמג"א (סי' רעא ס"ק ב) חילוקים בין מגילה לקידוש, וכן פסק המשנ"ב (סי' רעא ס"ק ד) בשם עוד אחרונים, ולפי זה אתי שפיר למה במגילה חשש השו"ע להחמיר לכתחילה ובקידוש לא.

לג. איברא, דמדברי החיד"א בברכ"י סימן רעא הנ"ל נראה שלא סבר כן, שהשו"ע חשש לשיטת היש אומרים. והאמת שדבר זה מפורש ביותר בברכ"י סימן סא בקונטרס אחרון שיורי ברכה אות ב, שסתם ויש בשו"ע אין השו"ע חושש כלל לדעת היש, והוזכר בקצרה לעיל (סוף אות יב).

ודברי החיד"א בברכ"י קונטרס אחרון הנ"ל, מבוססים על מה שהזכיר שם 'וכבר כתבו מגדולי האחרונים דמין עצמו אמר כן' שהלכה כדעת הסתם, ומכאן זה הבין החיד"א שאין אפילו מקום לדעת השו"ע לחוש לסברת היש אומרים. אולם עד עתה לא התברר מי הם האחרונים הללו מהם נראה כדבר הזה. ובהגהות פאת דוד על הברכ"י שם ציין לשמונה מקורות: שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צז, שו"ת מהרי"ט או"ח סימן א, מהר"ש אבן דנאן בספר פאס וחכמיה חלק ב עמוד 102, שיירי כנה"ג או"ח סימן שמה הגהת ב"י אות ג, ש"ך בכללי איסור והיתר יו"ד סימן רמב אות ה, חלקת מחוקק סימן א ס"ק יא, אליה רבא סוף סימן פא, גנת ורדים אה"ע כלל ד סימן ל.

אולם מרוב האחרונים הללו אדרבה נראה ההפך. בנוגע לרמ"ע מפאנו, כבר הארכנו (לעיל אותיות א-יד) שרבו האחרונים הלומדים בדבריו שדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברת היש. בנוגע למהרי"ט, כבר הובא לעיל (אות כא) שהוא עצמו כתב שדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברת היש. בנוגע לכנה"ג, כבר הובא לעיל (אות כז) באורך שלדעתו השו"ע חושש לחומרא לסברת היש. בנוגע לש"ך, כבר התבאר לעיל (אות טז) באורך שלדעתו השו"ע חושש לחומרא לסברת היש. בנוגע לאליה רבא, כבר הובא לעיל (אות ד) שבספר שתילי זיתים כתב כך לדעתו שהשו"ע חושש לחומרא לסברת היש, ולעיל (אות יב) הובא בשם המאמ"ר שכתב שדברי האליה רבא מטין כן. בנוגע לחלקת מחוקק, ראה לעיל (סוף אות יט) מה שהערנו בזה. ולעניין הגנת ורדים, עיינתי שם וראיתי שהזכיר כי סתם ויש השו"ע תופס לעיקר את הסברא שהביא בסתם. ובאמת אין חולק בזה, השאלה אם אין לדעתו מקום (או צורך) לחוש לחומרא לסברת היש, ולא ראיתי ראיה ברורה לזה מדברי הגו"ר שם.

תורת

ציון

וראה עוד להלן (אות לד) שאפילו רבו של החיד"א, ר' יונה נבון בספרו נחפה בכסף, הסכים בפשיטות בדעת השו"ע שכל שהביא סתם ויש דעתו להתחשב לדינא בדעת היש. וכל זה חוץ מעוד הרבה מאוד אחרונים (מהם קדומים לחיד"א) שהובאו במאמר זה, שהסכימו שדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברת היש אומרים. כך שלא ברור מי הם האחרונים להם נתכווין החיד"א שמדבריהם מוכח שדעת השו"ע שהלכה כסתם לחלוטין, בלא שום צורך לחוש לחומרא לשיטת היש אומרים, ולא ברור ממי קיבל החיד"א דבר זה, שכן כאמור אף בבית מדרשו של רבו לא שנו כך. עכ"פ כך דעת החיד"א בספרו ברכ"י הנ"ל.

והנה כל הדברים הנ"ל נדפסו ע"י החיד"א בשנת תקל"ד בספרו ברכי יוסף או"ח (שכלל בסופו גם את ה'קונטרס אחרון שיויר ברכה' לחלק זה). אבל בשנת תקמ"ה הדפיס החיד"א את ספרו מחזיק ברכה (על או"ח ויו"ד), ושם לבסוף השתנתה דעתו קצת בעניין זה, כפי שיפורט.

תחילה חזר החיד"א וכתב גם במחב"ר, חלק יו"ד סימן ט אות ב, ככל הנ"ל, שסתם לקולא ויש לחומרא בשו"ע דעת השו"ע להקל לגמרי כסברת היש, ולא חש לחומרא לסברת הסתם. אמנם כתב שם החיד"א, שיש קבלה ביד גדולי הדורות שבאו אחר השו"ע שיש לסמוך על הסתם להיתר בהפסד מרובה דווקא, אבל בהפסד מועט לכתחילה חוששים לסתם (וזה ידיעה חשובה מאוד, שהגם שבדעת השו"ע עצמו עדיין הסכים החיד"א שדעתו להקל לגמרי, מכל מקום לעניין מעשה הוא מודה שקבלה ביד גדולי הדורות להחמיר לכתחילה). עכ"פ, כאמור, בדעת השו"ע עצמו עדיין עמד החיד"א בדעתו הראשונה שפרסמה בשנת תקל"ד בספרו ברכ"י, שאין השו"ע חושש לחומרא לסברת היש.

אולם בהמשך ספרו מחב"ר הנ"ל (שכאמור נדפס בשנת תקמ"ה), חלק יו"ד סימן נה סוף אות ד, כתב החיד"א את מה שהובא משמו לעיל (אות כז) בהסבר דעת הכנסת הגדולה, ונחזור ונעתיק לשונו כאן: 'ומריש כי הוה חזינא דברי הרב כנסת הגדולה בענינים אחרים שכותב על מרן שהביא שתי הסברות ולא הכריע כיוצא בזה, הוה קשיא לי דהרי סתם כסברא אחת ומסורת בידינו שדעתו כמו שסתם, וכך הייתי מקשה על איזה אחרונים שכותבים כך, כאשר כתבתי בעניותי בכמה ענינים. אבל נראה דלא קשיא מידי, דכל שכתב סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע, ודעת הכנסת הגדולה ודעימיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'. עד כאן דברי החיד"א שהובאו לעיל.

כלומר כאן בעצם התחדש לחיד"א לראשונה שישנה הבנה אחרת בדעת השו"ע בכל זה, והיא של הכנה"ג ושאר אחרונים דעימיה שרגילים לכתוב שהשו"ע הביא את שתי הסברות ולא הכריע, והסיק החיד"א שלדעתם הגם שהעיקר להלכה כסברת הסתם, מכל מקום אין זו הכרעה גמורה, ולכך כתב השו"ע את סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו.

וכאן הוסיף החיד"א את הדברים הבאים, לגבי נידונו שם (בו סתם השו"ע להקל ושוב הביא ויש מחמירים): '**והן לו יהי** דדעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להתר כמו שכתבתי לעיל סימן ט אות ב, מכל מקום למעשה נקטינן להחמיר'.

תורת

ציון

כלומר אחר שהבין שדעת הכנה"ג והאחרונים שדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברת היש, חזר החיד"א והסתפק במה שהיה ברור בעיניו בכל המקומות עד כה, וכתב על כך 'והן לו יהי' (לשון ספק) שהצדק עם מה שכתבתי לעיל שדעת השו"ע גופיה להקל, מכל מקום למעשה נקטינן להחמיר, וכמו שכתבתי שם שקבלה ביד חכמי הדורות לחוש לחומרא לסברת היש. וכוונתו היא דממה נפשך יש להחמיר, אם האמת כהכנה"ג והאחרונים הרי שלדעת השו"ע גופיה יש להחמיר, ואם האמת כדעתי הראשונה שדעת השו"ע עצמו להקל מ"מ קבלה ביד חכמי הדורות להחמיר.

עכ"פ נוכחנו שאחר שהבין החיד"א כי דעת הכנה"ג ועוד אחרונים בדעת השו"ע עצמו שיש לחוש ולהחמיר כסברת היש, חזר החיד"א בעצמו והסתפק בדבר זה, הגם שעד כה לא סבר כך, ושוב צידד שמא האמת כהכנה"ג והאחרונים, וכתב על סברתו הראשונה כמסתפק 'הן לו יהי' כדברי. ומעתה אין ספקו של החיד"א מוציא מידי ודאם של שאר האחרונים (ק"ו שכפי המתבאר במאמר זה רבים מאוד וטובים, רוב מנין ורוב בנין, סבירא להו בדעת השו"ע גופיה שיש להחמיר). ובלאו הכי כתב החיד"א למעשה שההנהגה היא להחמיר ממה נפשך וכנ"ל.

אולם שוב חוזר ומתעורר הקושי בהמשך דברי החיד"א בספרו מחבר"ר הנ"ל, בסימן סט אות ו, המובא לעיל (אות טז ד"ה הן אמת), ששוב נראה שם שנטה לזה שאין דעת השו"ע לחוש כלל לשיטת היש, ולמה זה לא הזכיר שם החיד"א את דעת הכנה"ג ודעימיה, שעל פי זה אין צורך לצדד שהשו"ע חזר בו לגמרי מדבריו בב"י וכו'. וקרוב לומר שלפי שעה אישתמיטתיה דבר זה מזכרוננו, ואילו זכרו היה חוזר ומצדד כהכנה"ג, וכפי שעשה לעיל שם בסימן נה (וכבר הסביר החיד"א עצמו בספרו דבש לפי [מערכת ש סוף אות כה]: 'והטיב אשר דיבר הרב חוות יאיר ז"ל, דלשון אישתמיטתיה הוא דרך כבוד, כי לשעה הושמט מהם דבר זה, אך כבר ידע ליה והיתה עמו').

כללם של דברים, זמן רב סבר החיד"א בדעת השו"ע שהלכה כסתם לקולא לגמרי, ואין השו"ע חושש כלל לדעת היש. ובכל זאת כתב שהסכמת גדולי הדורות מעצמם שלמעשה יש לחוש ולהחמיר. ושוב בזמן מאוחר יותר הבין החיד"א שדעת הכנה"ג ועוד אחרונים בדעת השו"ע עצמו שיש לחוש ולהחמיר, ועל כן חזר החיד"א והסתפק בזה, וכתב על סברתו הראשונה 'הן לו יהי' כמסתפק. ומ"מ לעניין מעשה הסכים לאסור ממה נפשך, או שדעת השו"ע עצמו להחמיר, או שכך הסכמת גדולי הדורות. ושוב במקום מאוחר יותר לא זכר מדברי הכנה"ג, וקרוב לומר שלפי שעה אישתמיטתיה. ומ"מ כאמור כך או כך אין נפק"מ דממה נפשך יש להחמיר כמו שכתב הוא עצמו.

לד. כאמור לעיל באות הקודמת, בתחילת ספר מחזיק ברכה חלק יו"ד, עדיין החזיק החיד"א לגמרי בשיטתו, שאין השו"ע מתחשב כלל בדעת היש אומרים אחר שסתם תחילה שלא כמותם. יש להזכיר שמכח זה תמה החיד"א שם על הפרי חדש, אבל מזה מתברר שהפרי חדש עצמו נקט (כמו רוב ככל האחרונים) שהשו"ע מתחשב לדינא בסברת היש.

קלח

ציון

תורת

ראה שו"ע יו"ד סימן ט סעיף א: 'אם שחט בסכין מלובנת שחיטתו פסולה, ויש מכשירים'. וכתב הפר"ח לשם: 'ודע שמהרש"ל והב"ח פסקו לאסור כסברא הראשונה, ולי נראה לסמוך על המכשירין בהפסד מרובה, וכמשמעות דברי המחבר'.

ועל כך העיר החיד"א במחב"ר שם (אות ב): 'הרב פרי חדש כתב דיש לסמוך על המכשירין בהפסד מרובה וכמשמעות דברי מרן, ואיני רואה שום משמעות בלשון השו"ע, כיון דסברה ראשונה נקט לה בסתם, דמסורת בידנו דדעתו לפסוק בסתם, וכמו שכתבו ז"ל משם מרן עצמו'.

כאמור מזה מתברר שהפר"ח עצמו הבין שאם השו"ע מביא דעה החולקת, הגם שמעיקר הדין פסק להחמיר שלא כמותה, סוף סוף מאחר והזכירה בשו"ע בוודאי משמעות הדברים שיש לסמוך עליה בהפסד מרובה, שלא לחינם הזכירה.

ובאמת הנה זה רבו של החיד"א, ר' יונה נבון, בספרו נחפה בכסף (ח"ב עמ' לו סי' ט), פירש כך בפשיטות את דברי הפרי חדש הללו, ואף נראה בבירור שהסכים עמו בזה בדעת השו"ע, כפי שיוצא מיד (וכבר תמהנו לעיל [אות לג] ממי קיבל החיד"א דבר זה שאין השו"ע מתחשב כלל בסברת היש אומרים, הרי גם רבו לא סבר כך, ובאמת זו דעה קשה ולא מחוורת, וראה לעיל [אות יט ד"ה ומה שהביא] כמה מוקשית דעה זו).

ואלו דברי הנחפה בכסף (על דברי השו"ע הנ"ל 'אם שחט בסכין מלובנת שחיטתו פסולה ויש מכשירים'), וזה לשונו: 'ולענין הלכה במחלוקת זה, פסקו רש"ל והב"ח והלבוש כסברא הראשונה לפסול השחיטה וכו', וכן נראה שהוא דעת הש"ך והט"ז, גם הפרי תואר העלה להחמיר והאריך בזה וכו', והכי נקטינן להחמיר בזה וכו' וכסברת כל האחרונים הנ"ל, שכן נראה שהוא גם כן סברת מרן בשו"ע שפסק סברא זו בסתם ואח"כ כתב דיש מכשירין, משום שדעתו להחמיר בשל תורה וכו'. ואף שהפרי חדש ז"ל כתב שיש לסמוך על המכשירין בהפסד מרובה וכמשמעות דברי המחבר, ונראה דהיינו ממה שהזכיר מרן סברת המכשירים, דאם לא כן לא היה ליה להזכירם כלל, כיון שאין הלכה כסברתם אפילו בהפסד מרובה, מ"מ כיון שכל האחרונים הנזכרים הסכימו לאסור נראה לי להחמיר בזה אפילו בהפסד מרובה'. עכ"ל הנחפה בכסף. ומוכח בבירור שהסכים עם דברי הפר"ח בדעת השו"ע שדעתו להקל בהפסד מרובה, ואף ביארו בטוב טעם, שאם לא כן לא היה לו לשו"ע להזכירם כלל וכו'. אלא שלעניין מעשה כתב הנחפה בכסף שיש להחמיר אף בהפסד מרובה, מחמת שרבים מן האחרונים הסכימו לאסור בזה.

ומזה יש ללמוד גם כן לחומרא, שכאשר השו"ע סותם לקולא ומזכיר שיש אומרים לחומרא, מן הסתם משמעות הדברים שראוי לחוש לחומרא ולהחמיר, ובפרט בחשש איסור תורה, שאם לא כן לא היה לו לשו"ע להזכירם כלל כיון שאין הלכה כסברתם כלל, וכמו שביאר הנחפה בכסף לדברי הפרי חדש. והכל יסוד אחד. וכן כתב להדיא בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב יו"ד סי' נד) בדעת הפרי חדש, דלא שנא לעניין זה בין קולא לחומרא.

קלט

תורת

ציון

ושוב מצאתי בספר בית אברהם על הלכות תערוכות (סי' קא אות טו) לר' אברהם הכהן (חיבור זה צורף ג"כ אל תוך ספרו שלחן אברהם) שכתב להוכיח מדברי הפרי חדש במקומות אחרים, שדעתו בדעת השו"ע שסתם לקולא ויש לחומרא כוונת השו"ע להחמיר לכתחילה בדעת היש.

לה. שו"ע אה"ע סימן קסט סעיף מז: 'הסומא אינו חולץ לכתחילה, ואם חלץ חליצתו כשרה, ויש מי שאומר שאם אין אלא אח חולצת לכתחילה'.

וכתב על כך ר' שבתי נאווי בתשובתו שבספר פרח שושן (אה"ע כלל ב סי' ב): 'ומכל מקום לנידון דידן לא נפקא מידי, דכיון דמרן הביא דברי הראב"ד בשם יש מי שאומר, ואפשר לומר דכיון דסברת הראב"ד היא יחידית ולא מצאה בשום פוסק הביאה בשם יש מי שאומר, אע"ג שהוא מסכים בה להלכה, כי אפשר שלא נחלק עליו אדם בזה. **או שכוונתו לומר שיש מי שאומר כך ופליג על הקודם, ונפק"מ לסמוך עליו בשעת הדחק, שודאי כל מקום שמרן מביא סברת יש מי שאומר הוה ליה לומר שאפשר לסמוך גם כן על סברא זו שאינה דחויה כל כך לפי ראות עיני הפוסק,** ואם כן אין לך שעת הדחק יותר מנידון דידן'.

ובתשובת הפרח שושן על דבריו שם (סי' ג) השיב עליו, שבדברי הש"ך יו"ד סימן רמב מבואר שדווקא באיסור דרבנן סמך השו"ע על דברי היש בשעת הדחק אך לא באיסור תורה, ונידון דידהו הוי דבר יש לו עיקר מן התורה. אלא הטעם שהשו"ע הביא כאן סברת היש מי שאומר, הוא ע"פ שאר דברי הש"ך שם, לומר שאם יביאו האחרונים ראיות ברורות לשיטה זו הרי שיש לפסוק כמותה.

והנה כל דברי הש"ך הללו הובאו בהרחבה לעיל (אות טז), והערת הפרח שושן היא ע"פ האמור שם בתירוץ א (שבאיסור דרבנן השו"ע מזכיר דברי היחיד על מנת לסמוך עליו בהפסד מרובה, אך לא באיסור תורה), ועל כן הסכים הפרח שושן במקרה זה כמו תירוץ ג שם (שאם יראו האחרונים לפסוק בראיות כשיטת היחיד רשאים).

וכבר הוזכר לעיל, כי הכלל העולה מרוב ככל דברי הש"ך שם, שהשו"ע לא מביא בחינם את סברת החולקים, אלא להורות שיש להתחשב בזה לדינא, כל מקום לפי העניין. וכן לחוש לה כאשר היא לחומרא. ונוכחנו עתה כי גם הפרח שושן ובן מחלוקתו מצטרפים להסכמה בעיקרי הדברים.

לו. בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' כ) דן אודות דברי השו"ע יו"ד סימן רצד סעיף ז: 'דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ, ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ' וכו'. והנה הסתם לחומרא והיש לקולא.

וכתב על כך היעב"ץ: 'דעתו של בעל שו"ע נוטה יותר אם לסתם שלו, או ליש אומרים, מכל מקום ודאי רצה להודיענו בזה שלא ראה כוחו יפה לדחות הדעה האחרונה מכל וכל, אלא אדרבה נתכווין בלא ספק לומר הרוצה לסמוך להקל יבוא ויסמוך, שהרי יש לו אילן גדול להתלות בו ושכדאי לסמוך עליו, ושעכ"פ אין לתפוס הסומך עליו, שאם לא לתכלית זה

תורת

ציון

נחכוין למאי נפקא מינה טרח בכדי (אחר שכל עצמו של חיבור שולחן ערוך לא בא אלא לפנות הדרך וליישר המסילה לפסק הלכה להוציאנו מן המבוכה). דלא דמי לההיא דתנן בבבירא, למה נזכרו דברי היחיד בין המרובין לבטלה וכו' וק"ל, וזהו דרכו של רבי במשנה בהבאת דברי יחיד, ונקרא בשם, על מנת לבטלו. לא כן דרך השו"ע לגמרי, דלא אכפל לאשמועין מאי דלא צריך ליה לפסק כלל, ואם מביא פעמים דברי היחיד ולא נראו בעיניו דוחה אותם בפירוש (שהפוסקים לא באו לסתום אלא לפרש), משא"כ כשמביא דעה סתמית תחילה ואחריה דעת יש אומרים, ושתיק ליה, ודאי להכי אייתינה, למימרא דההיא דנסיב ברישא (עם שדעת רבים או גדולים נוטה אחריה, מכל מקום שכנגדם חלוק או חולקים עליהם, ועדיין הדבר שקול) לא מוסכמת בהחלט. עכ"ל היעב"ץ.

הרי לנו שלדבריו השו"ע הביא את סברת היש כדי 'לומר הרוצה לסמוך להקל יבוא ויסמוך'. וזה בהתאם לנידונו שהסתם להחמיר והיש להקל. וממילא שמעינן נמי איפכא, שבמקום שהסתם לקולא והיש לחומרא, לדעת השו"ע ראוי לחוש לשיטת המחמירים, דבוודאי לא טרח בכדי, ולא אכפל לאשמועין מאי דלא צריך ליה לפסק הלכה כלל, וכפי שנימק היעב"ץ בהרחבה ובטוב טעם, ולא שנא בעינין זה בין קולא לחומרא.

לז. שו"ע יו"ד סימן קפו סעיף ב: 'אם אין לה וסת קבוע, שלש פעמים הראשונים צריכין לבדוק קודם תשמיש ואחר תשמיש, הוא בעד שלו והיא בעד שלה. ואם הוחזקה באותם שלש פעמים שאינה רואה דם מחמת תשמיש, אינה צריכה בדיקה כלל, לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש. ולהרמב"ם והרא"ש כל זמן שאין לה וסת צריכה היא בדיקה לעולם קודם תשמיש ואחר תשמיש, והרמב"ם מצריך שגם הבעל יבדוק עצמו אחר תשמיש'.

וכתב על כך בשולחן ערוך הגר"ז על אתר (ס"ק ז): 'וגם השו"ע לא הביא דעת הרמב"ם והרא"ש **אלא שראוי לבעל נפש לחוש לדעתם**, אבל העיקר כסברא הראשונה שהביא בסתם כנודע'.

גם בספר לחם ושמלה (סי' קפט, שמלה, ס"ק ט) כתב: 'ואמנם לפע"ד נראה כי אף שהמחבר בסימן קפו כתב דעת הרמב"ם והרא"ש לבסוף, מכל מקום להלכה דעתו דהעיקר כסברא הראשונה שכתב שם בסתם, דאשה שאין לה וסת קבוע אם הוחזקה שאינה רואה דם מחמת תשמיש שוב אינה צריכה בדיקה כלל וכו', **ולא הביא דעת הרמב"ם והרא"ש אלא להורות דבעל נפש יכול להחמיר על עצמו**, ואין בזה משום שלא יהא לבו נוקפו'.

והנה מה שכתב הלחם ושמלה בלשון 'בעל נפש יכול להחמיר', הוא שייך בנידון זה שהיה מקום לחשוש שיהיה לבו נוקפו ופורש (והוא חומרא דאתי לידי תקלה), ועל כן שמא ראוי שלא להחמיר אף לבעל נפש, לזה כתב שהשו"ע הביא סברת המחמירים להורות שאין בזה חשש הנ"ל, ובעל נפש יכול להחמיר. ומזה יש ללמוד שבשאר נידונים שדעת המחמירים אין בה כל חשש תקלה, הרי שבוודאי השו"ע הביא את דעת החמירים ללמד שראוי לבעל נפש להחמיר, וכסגנון הגר"ז הנ"ל אפילו בנידון זה (שהיה מקום לחוש ללב נוקפו ופורש) 'שראוי לבעל נפש לחוש לדעתם'.

קמא

ציון

תורת

ובביאור גדר 'בעל נפש' ראה לעיל (אות יז).

לת. גם בספר משחא דרבנותא כתב שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.

כתב השו"ע אה"ע סימן יז סעיף יז: 'יצא גוי וישראל מעמנו למקום אחר, ובא הגוי ואמר איש שיצא מכאן עמי מת, משיאין את אשתו, אע"פ שאין הגוי יודע אותו האיש. ויש אומרים שצריך שיאמר קברתיו'.

וכתב על כך בספר משחא דרבנותא (ח"ב אה"ע סי' יז דף קד ע"ב ד"נה ובענין): 'ובענין קברתיו, אף שלרוב הפוסקים לא בעינן קברתיו, וכן סתם מרן סימן יז סעיף יז, מ"מ מצאנו לאחרונים ז"ל שחששו הרבה לסכרת הרמב"ם דבעי קברתיו, ומרן עצמו הביא הסברא הנזכרת בשם יש אומרים, ובתשובותיו גם כן חש לה'.

לט. גם משו"ת הרב"ך מתבאר שסתם ויש כוונת השו"ע להתחשב לדינא בדעת היש (קיבלתי מידדי הרה"ג ישראל אליהו שליט"א).

בטור ובית יוסף או"ח תחילת סימן תקל"א הובאה שיטת רבינו תם, שמי שהתגלח קודם חול המועד מותר לו להתגלח בחול המועד. הטור חלק על זה, וכתב הב"י שגם שאר הראשונים חלקו על זה.

ובשו"ע שם (סעיף ב) פסק גם כן שלא כרבינו תם: 'אין מגלחין במועד אפילו אם גילח קודם המועד'.

בשו"ת הרב"ך (סי' יח) נשאל, מה הדין באיש שיש לו מעין חולי, שאם אינו מגלח כמה ימים פורחות בזקנו אבעבועות, וע"י זה הוא מסוגל לבוא לידי חולי ממש, האם יוכל לסמוך בדיעבד על שיטת רבינו תם.

והשיב הרב"ך: 'מי יבוא אחר המלך אשר פשטו הוראותיו בכל ישראל, הוא השליט על הארץ, הוא המשביר לכל אשר בשם ישראל יכונה, ואחריו כל אדם ימשוך, ובתר דקא שקיל וטרי ביתה יוסף על כל מאי דכתיב ומפורסם בפוסקים המפורסמים על דברי רבינו תם שהתיר לגלח במועד למי שכבר גילח קודם המועד, פסק בספרו הקצר פ' אלה הדברים, זה לשונו, אין מגלחין במועד אפילו אם גילח קודם המועד, **ואם סברת רבינו תם היתה נראית לא היה נמנע מלהביאה בשם יש אומרים כמנהגו הטוב**. אלא ודאי ראיה גדולה היא זו שלא רצה להזכירה כלל, לפי שלא נתקבלה מהפוסקים מהטעמים שהביא בספרו הגדול שעליהם אין להשיב'.

ומבואר בדבריו שסברא שיש לה מקום השו"ע מביאה בשם יש אומרים, הגם שסתם שלא כמותה, ועל כן אילו בנידון זה היה השו"ע מביא גם סברת רבינו תם לפחות בשם יש אומרים, אזי היינו לומדים מזה שבשעת צורך גדול מיהא יש לסמוך על רבינו תם כמו שהוא שיש לו חולי האבעבועות וכו', אבל מאחר שהשו"ע סתם לגמרי שלא כרבינו תם, ולא הביאו אפילו בשם יש אומרים, אין עצה ואין תבונה ואי אפשר להקל כלל אפילו לבעל חולי האבעבועות.

קמב

תורת

ציון

והנה זהו לקולא, היינו כאשר הסתם לחומרא והיש אומרים לקולא, שבמקום צורך גדול אפשר לסמוך על שיטת היש לקולא. ומזה יש ללמוד ג"כ ההפך, כאשר הסתם לקולא והיש לחומרא, שראוי לכתחילה לחוש לחומרא לשיטת היש, שהכל יסוד אחד, היינו שהשו"ע מביא סברא הנראית בשם יש אומרים.

מ. והנה בספר בית דינו של שלמה (חלק חו"מ סי' ז) נדרש בארוכה לנידון דידן, מדוע פעמים השו"ע מביא שתי דעות ופעמים לא. ואחר שהזכיר שכידוע השו"ע נוהג בדרך כלל באחת מתוך שלוש אפשרויות: (א) פסק חלוט ללא מחלוקת; (ב) יש אומרים ויש אומרים; (ג) סתם ויש אומרים; כתב על כך בדף קנג ע"א: 'דאכתי קשיא דאמאי שני בדיבוריה ממקום למקום, דהא ודאי לאו על מגן עביד הכי מרן לשנו'ת לתלמידיו בדרכים שונים, זימנין [הכי] וזימנין הכי וזימנין הכי, כיון שדעתו לפסוק כחד מאן דאמר למה הוא מזכיר הדעת האחרת כלל. אלא ודאי שהדברים מוכרחים בדבר שהשכל מחייבו, דאיכא בינייהו דינא רבא ודינא זוטא, והוא, כי במקום שסתם כחד מינייהו בלי שום חולק דעתו מכרעת הכרעה גמורה כאותו דעת, ושכנגדו חלוק עליו דבריו בטלין אצלו. ובמקום שמביא תרי יש אומרים, דעתו נוטה יותר לפסוק כיש אומרים בתרא טפי מקמא, כיון שהביא דבריו באחרונה, ומ"מ דברי היש אומרים קמא אינם דחויים, ויש מקום לדבריהם למי שלבו חפץ לסמוך עליהם. וכשמביא סברא סתמית ואח"כ יש אומרים, יותר דעתו נוטה לפסוק כסברא קמייתא מאותו יש אומרים בתרא כשמביא תרי יש אומרים, ומ"מ אותו יש אומרים שמביא אחר הסתם יש להם קצת סמך, ונפקא מינה למי שהוא חכם ומבין מדעתו ונטה דעתו להכריע הלכה כמותם, הרשות בידו להכריע ויעשה מה שלבו חפץ ודעתו מסכמת'.

ואחר שהאריך עוד לבסס דבריו אלו, הוסיף וכתב בדף קנג ע"ב: 'ואף אם תמצי לומר דאין לחלק בדברי השו"ע כי הני חילוקי, מ"מ הדבר ברור שיש חילוקים בין כשפוסק בסתם, ובין היכא דמייתי יש אומרים ויש אומרים, ובין היכא שמביא סתם ואח"כ מחלוקת, ואנחנו לא נדע, דמילתא דפשיטא היא דמרן ז"ל גריס ודייק בלישניה וכל דבריו באו בהשכל ודקדוקי סופרים'.

ועוד שם: 'אלא הוא הדבר אשר דיברנו, דהיכא שמביא מרן בשו"ע תרי יש אומרים ודאי שדעתו נוטה יותר לדעת היש אומרים בתרא טפי מקמא, מ"מ מאן דעבד כקמאי עבד ואין מזחיתין אותו'.

ועוד כתב בדף קנג ע"ג: 'הרי מצינו להרב עצמו בעל הכללים (א"ה, הכוונה לכנה"ג) שחילק לעניין דינא בין היכא דמייתי סברא סתמית בלי שום חולק, להיכא שמביא אח"כ ויש אומרים, ודינא רבא קמ"ל דמצי למימר קים לי כיש אומרים שמביא אחר הסתם. אמנם איכא למידק בה, דפרנסת לי דיני ממונות, צא ופרנס לי דיני איסור והיתר, דלא שייך לומר בהו קים לי, מה טעם קמייתי לדברי יש אומרים. ובהא ודאי איכא למימר, דהיכא שהיש אומרים מיקל בא לומר שבשעת הדחק יכול לסמוך עליו, כההיא שמזכירין דברי היחיד בין המרובים, והיכא שמחמיר בא לומר שהמחמיר יחמיר ולית ביה משום יוהרא. אי נמי יש לומר שאם היה חכם

תורת

ציון

ומבין מדעתו להבין ולהורות, ודעתו נוטה ליש אומרים, יוכל לסמוך עליו, וכדבר אשר דיברנו לעיל. ומזה יש ללמוד לחלק גם כן היכא שמביא תרי יש אומרים כדבר האמור.

אחר כל זה כתב עוד שם: 'וכל מה שכתבתנו חילוקים בדברי מרן, במה דברים אמורים לאחרים, אבל אנן בדין שקיבלנו הוראותיו של מרן בעצם כפי מה שנטה דעתו, אפילו במקום שהביא תרי יש אומרים פסקינן הלכתא כיש אומרים בתרא, וכ"ש במקום שהביא סברא סתמית אף שכתב אח"כ יש אומרים הלכה כסתם, וכל שכן היכא שסתם בלי שום חולק'.

והנה בכל דבריו מבואר פעם אחר פעם, שדעת השו"ע עצמו בכל המקומות שהביא מחלוקת, אם זה יש ויש הרי שהוא רק נוטה ליש בתרא, ואם זה סתם ויש הרי שהוא נוטה עוד יותר לסתם, ובכל אלו יש נפקותות שונות כפי שכתב, או שהרוצה לסמוך יסמוך, או שהמחמיר יחמיר, או שהחכם ומבין מדעתו הרשות בידו להכריע כסברא החולקת, ובדיני ממונות שהמוחזק יכול לטעון קים לי כסברא החולקת שהביא השו"ע. וביסודם של דברים הרי שהוא מסכים עם רבים מאוד מהאחרונים המובאים במאמר זה, שסברא המוזכרת בשו"ע היא לשם להתחשב בה לדינא, ולא סתם חלוקת כבוד ללא שום משמעות מעשית, עד כדי כך שכתב שלדעת השו"ע עצמו החכם יכול להכריע כסברא החולקת אם נטתה דעתו לכך. והדבר פשוט וברור אצלו שיש סיבה לחילוקי לשונות אלו בשו"ע, ואין דרגת הכרעת ההלכה שווה בכל אלו, כמו שחזר ואמר כמה פעמים.

אמנם לבסוף כתב שכל זה לדעת השו"ע עצמו, וכך נכון לנהוג במקומות אחרים, 'אבל אנן בדין שקיבלנו הוראותיו של מרן בעצם כפי מה שנטה דעתו' הרי שההלכה לגמרי כסתם וכיש בתרא. כלומר במקומו המנהג היה לנקוט למעשה גם 'כפי מה שנטה דעתו' של השו"ע, ולא רק כפי מה שהכריע לגמרי. ומ"מ במאמר זה נוכחנו שרבים מאוד גדולים וטובים מחכמי הדורות, כתבו ע"פ דעת השו"ע עצמו שראוי לחוש לחומרא לסברא החולקת, או שיש לסמוך עליה לקולא בהפסד מרובה וכד', וכן שהמוחזק יכול לומר קים לי כסברא החולקת שהביא השו"ע (להלן אות מג), ומבואר מכל זה שברוב ככל המקומות והדורות לא קיבלו הוראות השו"ע גם כפי מה שנטתה דעתו, אדרבה נמשכו אחר כוונתו המקורית שבכל המקומות שהביא מחלוקת היינו לומר שיש להתחשב בדעה החולקת למעשה.

וכך הייתה גם מסורת ההוראה בדור האחרון בארץ ישראל, לחוש לחומרא לסברא החולקת שבשו"ע וכו', כפי שהורו בספריהם והנהיגו החכמים שעלו ארצה והשתקעו בה, הלא המה: הכף החיים (להלן אות מד), הישכיל עבדי (להלן אות מה), הגר"ע עטיה (לעיל אות ג), האור לציון (לעיל אות א), הגר"י צדקה (להלן אות מט), השמחת כהן (להלן אות מח) והגר"ש מאזוז שקיבל מרבו (להלן אות מז). וראה עוד להלן (אות מג) שנהגו בירושלים מדורות להורות שיכול המוחזק לטעון קים לי כסברא החולקת המובאת בשו"ע, ויסוד הנהגה זו מושתת על ההבנה שהשו"ע עצמו הביא סברת החולקים על מנת לחוש לה (וכן כתב בפירוש הבית דינו של שלמה בדבריו המובאים לעיל).

קמד

תורת

ציון

מ*גם. בספר שער המפקד (ח"ב הלכות גיטין דף פא ע"א-ע"ב ד"ה אמ"ה) כתב בפירוש שסתם ויש בשו"ע הרי שהוא לא הכריע בזה, וכתב את סברת היש שכל אחד יחוש לעצמו (קיבלתי מידידי הרה"ג ישראל אליהו שליט"א).

בנדרים (סג ע"א) נחלקו ר' מאיר ור' יהודה לגבי אמירת חודש 'אדר' סתם, ר' מאיר סובר שסתם אדר הוא אדר שני, ור' יהודה סובר שסתם אדר הוא אדר ראשון. הרא"ש והר"ן פסקו כר' יהודה והרמב"ם פסק כר' מאיר.

והנה בשו"ע נשנו בעניין זה שתי הלכות בשני מקומות.

בחור"מ סימן מג סעיף כח, כתב השו"ע כהלכה פסוקה: 'שני שטרות שנעשו בשנה מעוברת וכו', ואם בשניהם נכתב אדר סתם הוי כמי שכתוב בשניהם אדר ראשון'. הרי שפסק כאן במוחלט כהרא"ש והר"ן שפסקו כר' יהודה שסתם אדר הוא אדר ראשון.

ולעומת זאת ביו"ד סימן רכ סעיף ח, השו"ע מביא את המחלוקת הנ"ל בלשון סתם ויש: 'אמר עד ראש חודש אדר, עד ראש חודש אדר ראשון וכו', ולהרמב"ם אם ידע שהשנה מעוברת ואמר עד ראש חודש אדר אסור עד ראש חודש אדר שני'.

וכתב על כך בשער המפקד: וכן דעת מרן דהלכה כר' יהודה דסתם אדר הוא הראשון, שכן פסק בחור"מ סימן מג סעיף כח יעו"ש וכו'. אלא שמרן גופיה בהלכות נדרים בסימן רכ סעיף ח פסק במי שנדר עד ראש חודש אדר, עד ראש חודש אדר הראשון וכו', ולהרמב"ם אם ידע שהשנה מעוברת ואמר עד ראש חודש אדר אסור עד סוף אדר השני, עכ"ל. **וקשה על מרן דהכא בנדרים מספקא ליה, ובחושן משפט פסק דהלכה כר' יהודה דסתם אדר הוי אדר הראשון והכריע כן, ומדוע הכא בנדרים הזכיר סברת הרמב"ם כנראה דלא מכרעא ליה.** ולענ"ד לישב דעת מרן ז"ל וכו', אלא דנראה לי שדעת מרן לחלק בין ממונא לאיסורא, ור"ל נהי דאיפסיקא הלכתא כר' יהודה דסתם אדר הוא אדר הראשון, הגם דהרמב"ם חולק וסבירא ליה דהלכה כר' מאיר, היינו בממון הקל פסקינן בהחלט כר' יהודה ולא חיישינן לפלוגתא, אבל בנדרים דהיא מילתא דאיסורא דלא יחל דברו **חייש מרן גם לסברת הרמב"ם, ולזה הזכיר[ו] בדיני נדרים כמי שאומר שכל אחד יחוש לעצמו במילי דנדרים לאסור על עצמו מה שאסר עד (סוף) [ראש חודש] אדר השני'.**

מא. **לעיל** (אות כג) הובאו דברי השו"ע או"ח סימן שיח סעיף ה: 'יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין'.

ושם ראינו לדברי האחרונים שהבינו ברוב פשיטות שהשו"ע חשש לחומרא לשיטת היש קמא (הגם שמעיקר הדין הלכה כיש בתרא כידוע), ונוכחנו שגם הביאור הלכה (שם סעיף טו ד"ה והוא יבש) הסכים עם האחרונים הללו בפשיטות.

קמה

תורת

ציון

והנה גם לעניין סתם ויש מבואר כך במשנה ברורה. ראה שו"ע או"ח סימן שכ סעיף ז: 'לסחוט כבשים ושלקות, אם לגופם וכו', ואם צריך למימיהן מותר לסחוט לתוך קדרה שיש בה אוכל, אבל אם אין בה אוכל אסור. ולרבנו חננאל כל שהוא צריך למימיהן חייב חטאת, אפילו סחט לקדרה שיש בה אוכל'. הרי לנו סתם לקולא ויש אומרים (רבנו חננאל) לחומרא.

ובמשנ"ב על אתר (ס"ק ל), אחר שביאר סברת רבנו חננאל, כתב: 'ואף דכל הפוסקים פליגי על זה, דסבירא להו דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי, וכן"ל בסעיף ד, והלכה כדבריהם, ולכך הזכיר המחבר דעתם בסתמא, מכל מקום הביא גם כן דעת רבנו חננאל להורות דטוב להחמיר כדבריו, והמחמיר תבוא עליו ברכה, וכמו שכתב בתשובת הרא"ש שהובא בבית יוסף'.

ואולם הנה בביאור הלכה במקום אחר (סי' יא סעיף ב ד"ה לשמן) מופיע: 'אך מה שהוכיח הפמ"ג מהלבוש שסובר גם כן כהנחלת צבי, המעיין בבית יוסף ובלבוש יראה להפכו, כי הדעה המוסכמת כתב סתמא והדחיה בשם יש אומרים כידוע'.

והנה קודם כל יש לדעת כי אין מדובר כאן כלל על השו"ע כי אם על הלבוש. הנושא הוא האם שזירה בציצית היא לעכובא, ובשו"ע לא הביא בזה כלל שתי דעות, רק בסעיף ב כתב: 'וצריכין שזירה ושיהיו שזורין לשמן', ובסעיף ג כתב: 'אם נתפרקו משזירתן ונעשו ששה עשר כשרים, והוא שישתייר בשיזור כדי עניבה'. ועל כך כתב הבה"ל הנ"ל (בתחילת דבריו) כי מהשו"ע סעיף ג מוכח שהשזירה היא לעכובא. וכאמור השו"ע לא הביא בזה שתי דעות. אולם הלבוש (סעיף ב) הביא בזה שתי דעות בסתם ויש, וזה לשונו: 'וגם השזירה שיש אומרים דילפינן תכלת תכלת ממשכן וכו' צריכין ג"כ שיהיו שזורין לשמן, דילפינן לבן מתכלת שיהיו שזורין דשין הן, ויש אומרים שהשזירה אינה מעכבת דלאו גזירה שוה גמורה היא שאינה מופנה, אבל המנהג בכל ישראל לעשותן שזורין'. והנה מה שפתח ואמר 'וגם השזירה שיש אומרים דילפינן תכלת תכלת ממשכן' היא הקדמה לשתי השיטות שהזכיר לאחר מכן, השיטה הראשונה היא מה שהוסיף אח"כ בסתם 'צריכין ג"כ שיהיו שזורין לשמן', וזה מטעם שלשיטה זו היא גזירה שוה גמורה. והשיטה השנייה היא מה שהוסיף ואמר 'ויש אומרים שהשזירה אינה מעכבת דלאו גזירה שוה גמורה היא'. ועל כל זה סיים הלבוש כי 'המנהג בכל ישראל לעשותן שזורין'. והנה הפמ"ג שם (א"א אות ג) כתב על כך: 'ואליה רבא אות ב בשם הנחלת צבי דיעבד בלא שזור כשר, וכן דעת הלבוש כתב מנהג יע"ש'. כלומר הפמ"ג הבין מזה שהלבוש סיים ואמר שהמנהג לעשותן שזורין, משמע שאינו מעכב רק מנהג. ועל כך השיב הביאור הלכה שמה שהוכיח הפמ"ג מהלבוש כהנחלת צבי שבדיעבד כשר בלא שזירה, זה אינו, 'כי הדעה המוסכמת כתב סתמא והדחיה בשם יש אומרים כידוע'. היינו הסתם ויש שבלבוש הנ"ל. וכאמור אין זה נוגע כלל לשו"ע, שלא כתב בזה כלל שתי דעות.

ואולם מה שהוסיף הביאור הלכה ואמר 'כידוע', לא ברור האם התכווין שידוע כי כך הוא דרכו של הלבוש. ויש מקום להבין, וזו כנראה האמת, שכוונתו שכך ידוע ג"כ מספר שו"ע (שהוא מפרשו באופן קבוע) שהדעה הדחיה כותב בשם יש אומרים אחר שסתם שלא כמותה, וא"כ מזה יש להקיש גם ללבוש. ואם כך באומרו השיטה 'הדחיה' משמע שאין

קמו

להתחשב בה למעשה. אבל לכאורה אין זה עולה בקנה אחד עם מה שהבאנו לעיל בשם המשנ"ב בסימן שכ לעניין סחיטת כבשים, שהשו"ע סתם תחילה לקולא דלא כרבנו חננאל, ושוב הזכיר את סברת רבנו חננאל, וכתב המשנ"ב ד'אף דכל הפוסקים פליגי על זה וכו' והלכה כדבריהם, ולכך הזכיר המחבר דעתם בסתמא, מכל מקום הביא גם כן דעת רבנו חננאל להורות דטוב להחמיר כדבריו'.

אולם נראה שהחילוק הוא פשוט, בסימן יא שיטת הסתם (שבלבוש) היא לחומרא שהשזירה היא מעכבת, ואילו שיטת היש אומרים היא לקולא שהשזירה אינה מעכבת, על כך אמר הבה"ל שהשיטה הדחוייה מובאת בשם יש אומרים, וכידוע גם מספר שו"ע, שמכיוון שהיא לקולא ולא נפסקה להלכה הרי שהיא נחשבת שיטה דחוייה, שהרי לא שייך לחוש לשיטה שהיא לקולא (והוא לא סבר לומר בסגנון שאפשר לסמוך עליה בשעת הדחק או במקום צורך גדול וכד', כפי שהובא לעיל כמה פעמים בשם אחרונים אחרים). אולם כאשר שיטת הסתם היא לקולא ושיטת היש אומרים היא לחומרא, בזה סבירא ליה למשנ"ב שמעיקר הדין הלכה כסתם לקולא, ומכל מקום הביא השו"ע גם דעת היש אומרים להורות שטוב להחמיר כדבריהם.

וזה גם מה שהובא לעיל מסימן שיח, לגבי יש קמא לחומרא ויש בתרא לקולא, שהסכים המשנ"ב כהאחרונים שדעת השו"ע להחמיר כהיש קמא.

הכלל העולה, לדעת המשנ"ב, כאשר השו"ע פוסק לחומרא, אין מקום להתחשב בשיטת היש לקולא, ועל כן היא נחשבת לשיטה דחוייה. אולם כאשר פסק השו"ע לקולא, הרי שחשש לחומרא גם לשיטה החולקת, בין לגבי סתם ויש ובין לגבי יש ויש.

מב. בספר זבחי צדק (יו"ד סי' סט אות כט), הביא בהרחבה את שני צדדיו של החיד"א, שנידונו במחזיק ברכה סימן ט אות ב, וסימן נה סוף אות ד, האם כשהשו"ע הביא סתם ויש כוונתו לחוש לחומרא לדעת היש (כדעת הכנה"ג ודעימיה כפי שהוכיח החיד"א), או שלדעת השו"ע אין לחוש אבל גדולי הדורות שלאחר מכן ראו לחוש לסברת היש (כפי שצייד החיד"א גופיה). וכתב החיד"א שלעניין מעשה הרי אין נפק"מ בין הצדדים, ועל כן למעשה נוקטים להחמיר בהפסד מועט, אבל בשעת הדחק או בהפסד מרובה סמכין אסתם מרן להתיר. עכ"ד הזבחי צדק בשם החיד"א.

אבל בכל המקומות מכאן ואילך, קבע הזבחי צדק פעם אחר פעם דווקא כדעת הכנה"ג ודעימיה, שדעת השו"ע עצמו לחוש לסברת היש לחומרא (מן הסתם מטעם שאין ספקו של החיד"א מוציא מידי ודאם של הכנה"ג ודעימיה).

ראה בדבריו סימן עג אות יד: 'ולענין דינא יש לחוש לסברא שניה, ואין להתיר אלא דוקא בהפסד מרובה או לכבוד שבת ואי אפשר להכין, שכן דעת מרן ז"ל שבכל מקום שסותם להתיר ואח"כ כותב ויש אוסרים, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו, ועיין לעיל סימן סט אות כט'.

תורת

ציון

וראה עוד בדבריו סימן פא אות כז: 'מיהו לדידן שקיבלנו הוראות מרן ז"ל, וכתבנו לעיל בסימן סט אות כט דכל מקום שסותם מרן להתיר ואח"כ כותב ויש אוסרין או יש מי שאוסר, הוא להודיע שיש לחוש לסברא זו, ואין להתיר בהפסד מועט, אבל בהפסד מרובה או שעת הדחק סמכין אסתם מרן להתיר'.

ועוד שם אות לב: 'ולענין הלכה, כבר כתבנו לעיל לדעת מרן ז"ל דהיכא דסותם כדעת המתירין ואח"כ כותב ויש אוסרין דעתו ז"ל לחוש לסברת האוסרים, ואין להתיר אלא דווקא בהפסד מרובה או שעת הדחק'.

ובסימן פז אות נו: 'ולענין הלכה כבר כתבנו כמה פעמים דדעת מרן היכא דסותם כדעת המתירים ואח"כ כותב ויש אוסרים או ויש מי שאוסר שדעתו לחוש לדעת האוסרים ואין להתיר אלא דווקא בהפסד מרובה או בשעת הדחק'.

ובסימן צד אות יג: 'ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן סט אות כט, דכשכותב מרן ז"ל סברא ראשונה בסתם להתיר, ואח"כ כותב ויש אוסרים, או יש מי שאוסר וכו', לפיכך כותב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו, ואין להתיר אלא דווקא בהפסד מרובה או לכבוד שבת ואי אפשר להכין אחר'. וראה שם עוד בהמשך דבריו.

וראה עוד בזבחי צדק סימן ב אות לז, שהוכיח מדברי השו"ע שם משני סעיפים הסמוכים זה לזה, שסתם ויש מחמיר השו"ע כדעת היש'.

מג. בשו"ת רב פעלים (ח"ב חו"מ סי' ג) הביא את דברי האחרונים, שבמחלוקת סתם ויש שבשו"ע אין להוציא ממון מיד המוחזק ע"פ סברת הסתם (כלומר המוחזק יכול לומר קים לי כסברת היש'), ויסוד הדברים הביא בשם מהר"ם בן חביב בזה"ל: 'דגם הרגילים לילך בעקבות מרן ז"ל, אין להוציא ממון מיד המוחזק, משום דמרן בשו"ע לא החליט בשו"ע לפסוק בסתם כהרא"ש והטור, אלא כתב ויש אומרים דחייב באונס גדול, וכוונתו רצויה לרמוז לנו דאינו מחליט הפסק לחייב שומר שכר בגניבה באונס'. ועוד הביא הרב פעלים כיוצא בזה גם בשם הכנה"ג בתשובה. (ויש להוסיף, שכבר התברר לעיל [אותיות כד-כה] שכן דעת מהר"ם בן חביב גם בשאר חלקי השו"ע, שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעה החולקת שהביא. וכן התברר לעיל [אות כז] שכן גם דעת הכנה"ג בשאר חלקי השו"ע, שדעת השו"ע לחוש לחומרא לסברא החולקת שהביא. ואם כן הרי שהם לשיטתם גם בענייני חושן משפט, שאין להוציא ממון מיד המוחזק בדין השנוי במחלוקת בשו"ע, כיון שאין כאן פסק גמור).

ואמנם בהמשך דבריו שם כתב הרב פעלים באופן נוסף, דאפילו נאמר שדעת השו"ע גופיה לפסוק לגמרי כדעת הסתם ולא לחוש לסברת היש, מ"מ גדולי הדורות חששו שלא להוציא ממון ע"פ סברת היש, ע"ש. הנה זה כתב הרב פעלים לדעת החיד"א שהזכיר שם, שצידד כך בדעת השו"ע שאינו חושש לסברת היש (וכן דעת עוד קצת אחרונים).

אולם בספרו בן איש חי (ש"ב קרח ו) קבע להלכה בדעת השו"ע שסברת היש הובאה על מנת לחוש לה (וזה נכון בין בדיני ממונות לחוש לה שלא להוציא ממון מן המוחזק, ובין באיסור

קמח

תורת

ציון

והיתר לחוש לה לכתחילה לחומרא), וזה לשון הבא"ח שם: 'כף של חלב שתחבו אותה בקדירה של בשר וכו', מיהו אם הכף הוא של מתכת וליכא הפסד מרובה, משערין בכולו, דבמתכת אמרינן חם מקצתו חם כולו, אבל אי איכא הפסד מרובה או שעת הדחק לא אמרינן חם מקצתו חם כולו וכו', יען כי מרן ז"ל סתם בסימן צד סעיף א כסברת המתירין, ולא הביא סברת האוסרין אלא בשם יש מי שאומר, וכן בסעיף ו לא זכר סברת האוסרין כלל, ובסימן צח סעיף ג אחר שסתם כהמתירין כתב יש מי שמחמיר וכו', והיינו לחוש בהפסד מועט דווקא'.

ובדרך אגב, בנוגע לקים לי כסברת היש, הנה בספר יבי"א חלק ה (חו"מ סי' ב) האריך בזה, ומסיק: 'כלל העולה שבין כשפוסק מרן בלשון סתם ויש אומרים, בין כשפוסק בלשון יש אומרים ויש אומרים, לעולם מצי המוחזק לטעון קים לי כאחת הסברות הפוטרת'. וטעם כל זה, כפי שמבואר שם באריכות בשם הרבה ספרי אחרונים, שהלכות כאלו בשו"ע אינן הכרעות ברורות, וגם הביא דברי מהר"ם בן חביב והכנסת הגדולה הנ"ל, שסתם ויש בשו"ע כוונת השו"ע לרמוז שאינו מחליט הפסק וכו', ושיוכל המוחזק לטעון קים לי כסברא הפוטרת. גם הביא (באות ג) עדויות שכך הייתה הוראה קבועה בירושלים מדורות, לפטור המוחזק ע"פ דברי האחרונים הנ"ל, ודחה דברי מי שפקפק בזה. תשובה זו נכתבה בשנת תשי"ב (ככתוב בראשה), ונדפסה ע"י המחבר בספרו יבי"א הנ"ל בשנת תשל"ו. ועוד בשנת תשנ"ה הדפיס המחבר את ספרו יבי"א חלק ח, ואף שם (חו"מ סי' א) חזר והסכים ככל הנ"ל. הוי אומר שנים רבות הסכים ואף הורה היבי"א שהמוחזק יכול לטעון קים לי כסברא החולקת שבשו"ע, ועיקרי דברים אלו מושתתים על דברי האחרונים שהשו"ע עצמו חושש לסברות החולקים, מאחר ולא כתב בזה הלכה פסוקה ללא מחלוקת. והסכים היבי"א שכך הייתה הוראה קבועה מדורות.

אולם הנה בספרו יבי"א חלק ט (חו"מ סי' א אות ו), הדפיסו המחבר בשנת תשס"ב, חזר ונדרש לזה, אולם שם שינה טעמו: 'ומכל מקום אומר אני שמאחר שלא יצא דבר זה ממחלוקת, וידוע מה שכתב מרן החיד"א בספר ברכ"י ובשיו"ב (או"ח סימן סא ס"ק ג) ([ב]) בשם גדולי האחרונים, דמרן עצמו אמר שדעתו לפסוק הלכה כסתם נגד יש אומרים ע"ש, והכי נקטינן בכל מילי דאיסור והתר, וכבר כתבנו שמאחר שמרן הוא מרא דאתרין, ומפיו אנו חיים בכל מכל כל, וקבלנו הוראותיו ככל אשר יאמר כי הוא זה, לפיכך ראוי להטיל ביניהם פשרה הקרובה לדין, ושלא לפסוק בפשיטות נגד דעתו של מרן ולומר שהמוחזק מצי טעין קים לי כדברי היש אומרים נגד הסתם שבשו"ע'.

אולם אחה"מ כמה קשה לזנוח מסורת הוראה ברורה שהייתה מוסכמת אצלו עשרות שנים, ואף הסכים שכך הייתה הוראה קבועה בירושלים מדורות, ולבחור בזמן מאוחר בדרך חדשה. ואין ספק שמסורת הוראה זו לה הסכים היבי"א עשרות שנים, דומה לעיקרי שיטתו של האור לציון המובאת לעיל (אות א), שהשו"ע עצמו חושש לסברת החולקים בכל מקום (וכאמור לעיל כך מבואר גם ביסוד דין זה בספרי יבי"א חלק ה וחלק ח). ומה שנימק היבי"א בדבריו האחרונים ע"פ דברי החיד"א 'דמרן עצמו אמר שדעתו לפסוק הלכה כסתם נגד יש אומרים', ראה לעיל (אות לג) שלא נתברר מי הם האחרונים הללו האומרים שאין השו"ע חושש כלל

קמט

לדעה החולקת שהביא, אדרבה מרוב ככל האחרונים מבואר שדעת השו"ע לחשוש לסברא החולקת לחומרא.

מד. בספר כף החיים (לרי"ח סופר) כתב שזהו יסוד מוסד בדעת השו"ע לחוש לדעת החולקים, ועשה עיקר מדברי הכנה"ג ודעימיה.

וזה לשון הכה"ח (או"ח סי' יג אות ז): 'והוא על דרך מה שכתבו הפוסקים ז"ל, דכל מקום שסותם מרן ז"ל להתיר ואח"כ כותב יש אוסרים חושש לסברת האוסרים לכתחילה, כמו שכתב רבינו חיד"א במחב"ר יו"ד סימן נה סוף אות ד לדעת הכנה"ג ודעימיה וכו', וכן משמע מדברי השולחן גבוה או"ח סימן לב אות לד וכו', וכן משמע מדברי הנהר שלום על או"ח סימן לב וכו'. וכן כתב מרן ז"ל עצמו ביו"ד סימן סט סעיף כ יעו"ש, ועוד עיין ביו"ד סימן רפו סעיף י. ועיין ג"כ בזבחי צדק סימן סט אות רה. וכן בכל מקום שסותם מרן לאסור ואח"כ כותב ויש מכשירין, היינו לסמוך על ההיתר בהפסד מרובה, אלא הנכון להחמיר אפילו בהפסד מרובה והכי נקטינן כמו שכתב החיד"א במחב"ר יו"ד סימן ט אות ב. וכן פסק רבינו הגדול בספר זבחי צדק סימן צח אות נח. וכן מצינו גבי יש אומרים ויש אומרים שכותב מרן ז"ל, שכתבו הפוסקים דדעתו לפסוק כסברא שניה וכו'. משמע מכל הנזכר לעיל, דכשמביא מרן ז"ל סברא בסתם ואח"כ יש חולקין דדעתו לפסוק כסתם, וכשמביא יש אומרים ויש אומרים דעתו לפסוק כסברא שניה, וכשהוא דעת החולקין או סברא ראשונה להחמיר חושש להם לכתחילה, וכשהוא להקל סומך עליהם בשעת הדחק'. עכ"ל הכה"ח.

וראה עוד בכף החיים או"ח סימן שפא אות ו: 'וכבר כתבנו לעיל סימן יג אות ז דדעת השו"ע לפסוק כסברא שמביא בסתם, ורק כשמביא יש אומרים לחומרא חושש לו לכתחילה, ואם כן הכא נמי שכתב ולהרמב"ם וכו' הוא כמו יש אומרים שחושש לו לכתחילה, דאם לא כן למה הביאו בשו"ע'.

והנה כל אלו היסודות הכתובים כאן בדברי הכה"ח, חוזרים ונשנים בספרו במקומות רבים מספור, וכעת יצוינו כמה מהם (אבל יש עוד רבים).

סתם לקולא ויש לחומרא חושש השו"ע לשיטת היש לחומרא: או"ח סימן פא אות יג, או"ח סימן צט אות יג, או"ח סימן קב אות י, או"ח סימן שא אות קסד, או"ח סימן שב אות מט, יו"ד סימן עג אות כ, יו"ד סימן פא אות לח.

יש אומרים לחומרא ויש אומרים לקולא חושש השו"ע לשיטת היש קמא לחומרא: או"ח סימן פא אות ד, או"ח סימן קנג סוף אות יח, או"ח סימן שמו אות יז, או"ח סימן שסג אות קיא, או"ח סימן תקסז אות יב, יו"ד סימן ד אות כח.

סתם לחומרא ויש לקולא סומך השו"ע בשעת הדחק על שיטת היש לקולא: או"ח סימן קב אות ז, או"ח סימן קכח אות ריט, או"ח סימן קנג אות צח, או"ח סימן רעז אות טז, או"ח סימן רצו אות ל.

תורת

ציון

יש מתירין ויש אוסרין סומך השו"ע בשעת הדחק על שיטת היש קמא לקולא: או"ח סימן שלד אות טז, או"ח סימן שלד אות נד, יו"ד סימן קיג אות לה.

מה. בספר ישכיל עבדי (ח"א או"ח סי' יא אות ה), הביא את שני צדדיו של החיד"א, דלדעת הכנה"ג ודעימיה דעת השו"ע לחוש לסברת היש, ולדעת החיד"א עצמו הן לו יהי שדעת השו"ע לסמוך לגמרי על סברת הסתם, מ"מ למעשה נקטו גדולי הדורות לחומרא כסברת היש, והוסיף על כך הישכיל עבדי בזה"ל: 'ועיין להכף החיים בסימן יג אות ז שאסף איש טהור כעמיר גורנה להקת הפוסקים הסוברים כן דלכתחיל חושש מרן להחמיר'.

וראה עוד לישכיל עבדי שם (יו"ד סי' יב אות ו) שנמשך ברוב פשיטות אחר דעת הכנה"ג ודעימיה: 'ואולם כל היד המרבה לבדוק בסברת הפוסקים עיניו יחזו דלק"מ, דהנה כבר כתבנו לעיל בחלק או"ח סימן יא אות ה, דהגאון חיד"א במחב"ר יו"ד סימן נה אות ד כללא כליל לן לדעת הכנה"ג, דכל שכתב סברת החולק קרי ביה ולא הכריע, ולדעת הכנה"ג ודעימיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'.

מו. בספרי ר' כלפון משה הכהן ישנה מבוכה בדבר זה, כי פעמים רבות כתב שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לשיטת היש, ואילו כמה פעמים כתב ההפך. וניסיתי להעמיד משנה ראשונה ומשנה אחרונה בדבריו, ולא עלה בדי. וניכר שכל ימיו אין ולא ורפיא בידיה, ולהלן ננסה לברר טעם ספיקותיו בזה, ואף נטען שקרוב מאוד לומר שכיום היה חוזר ומסכים לחלוטין שדעת השו"ע לחוש ליש אומרים לחומרא. וכעת יפורט הכל.

שנות חייו של ר' כלפון הן תרל"ד-תש"י.

והנה בשנת תרפ"ב הוא התחיל לחבר את ספרו באר משה על השו"ע, כמו שכתב בשער הספר שם (אולם הספר לא נדפס בחייו רק למעלה מארבעים שנה לאחר פטירתו – בשנת תשנ"ו), ושם בחלק יו"ד סימן קפו סעיף ב כתב השו"ע בסתם שאישה שאין לה וסת קבוע אינה צריכה בדיקה כלל לפני תשמיש ולאחר תשמיש, ולאחמ"כ הוסיף השו"ע: 'ולהרמב"ם והרא"ש כל זמן שאין לה וסת צריכה היא בדיקה לעולם קודם תשמיש ואחר תשמיש'. וכתב על כך ר' כלפון בבאר משה על אתר (אות ב): 'ולהרמב"ם והרא"ש וכו' מדהוצרך מרן ז"ל לזה נראה דכוונתו שיש לחוש להם מיהא לכתחילה, וכהאי גוונא זכורני שכתבו בכללי הפוסקים ז"ל, אע"ג דלדינא סבירא ליה למרן ז"ל כמו שסתם וכו'. הרי שלדבריו כאן סתם ויש חושש השו"ע לדעת היש לכתחילה.

ואולם בשנת תש"ג הדפיס ר' כלפון את ספרו ברית כהונה (חלק יו"ד), ושם (מערכת מ אות א) כתב בשם הישיב משה: 'דמקובלים אנחנו דדעת מרן כמו שכתב בסתם להתיר בין בהפסד מרובה בין בהפסד מועט, ולא כתב ויש אומרים אלא לחלוק כבוד לאותה דעה, או לומר דהרוצה להחמיר רשאי ואינו נחשב כחולק על דעת מרן'. מכאן נראה שסבר שסתם ויש לחומרא אין השו"ע חושש לכתחילה לדעת היש.

ציון

תורת

ואולם בשנת תשי"א (אחר פטירתו) נדפס ספרו הלכה למשה, והנה בספר זה עצמו יש שינויים ממקום למקום בעניין זה.

יעויין שם במערכת ס אותיות ב-ג, שהן שתי פסקאות זו אחר זו, ושתייהן כסותרות זו את זו לענייננו.

באות ב כתב: 'סתם ויש אומרים, הגם דקיימא לן כסתם, מ"מ בהפסד מועט חוששין לסברת יש אומרים כמו שכתב הרבה מחב"ר וכו', וה"ה אם הזכיר אח"כ המחלוקת בלשון יחיד ויש מי שאוסר וכיוצא, **דכיון דמרן הזכירו וחש לו חוששין לו בהפסד מועט, וכמו שנתבאר מדברי מהר"ם שתרוג נר"ו בתשובותיו אלי'.**

אולם מיד לאחר מכן באות ג כתב: 'כשסתם מרן ז"ל להתיר ומסיים על זה ויש אוסרים, הישיב משה ז"ל סימן שה כתב דמקובלים אנחנו דעת מרן כסתם בין בהפסד מרובה בין בהפסד מועט, ולא כתב ויש אומרים אלא לחלוק כבוד לאותה דעה, או לומר דהרוצה להחמיר רשאי ואינו נחשב כחולק על דעת מרן'.

ושלושה שינויים יש בין שתי הפסקאות הסמוכות הללו. **(א)** באות ב הוא מזכיר בברכת החיים את 'מהר"ם שתרוג נר"ו', ואילו באות ג הוא מזכירו בברכת המתים 'הישיב משה ז"ל' (הוא ר' משה שתרוג). **(ב)** באות ב כתב שבתשובותיו של ר' משה שתרוג אליו התבאר שהשו"ע חושש לחומרא לדעת היש, ואילו באות ג הביא בשם תשובתו של ר' משה שתרוג בספר ישיב משה שהשו"ע אינו חושש לדעת היש. **(ג)** ממילא דעתו של ר' כלפון עצמו משתנה בעניין זה מפסקה לפסקה, שכן באות ב הוא נמשך אחר תשובותיו של ר' משה שתרוג שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש, ואילו באות ג הוא נמשך אחר תשובתו האחרת של ר' משה שתרוג שבספרו ישיב משה שאין השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.

מכל זה מוכח שהפסקאות והכללים שבספר הלכה למשה נכתבו בתקופות שונות, ולא ברצף אחד. כמו כן התברר שהיו להם לר' משה שתרוג ולר' כלפון בעניין זה משנה ראשונה ומשנה אחרונה, וקשה לעמוד על בירור הדברים לגמרי.

והנה במקום נוסף באותו ספר עצמו, כלומר הלכה למשה הנ"ל (מערכת ש אות ב) הוא נדרש שוב לעניין זה, והקשה למה זה לפעמים השו"ע סותם הדין לגמרי, ולפעמים מזכיר סתם ויש, ולפעמים מזכיר יש ויש, שמאחר והלכה כסתם או כיש בתרא היה לו לשו"ע לסתום תמיד, ומה הם חילוקי הלשונות הללו. וכתב על כך: 'ונלע"ד כעת לומר דמדרגות מדרגות בהכרעה יש'. וביאר דבריו, שכאשר הדבר ברור לשו"ע לגמרי הוא סותם כך לחלוטין, אולם כאשר ראה שעדיין יש מה לעיין בדבר הוא כותב בסתם ויש, וכאשר הוא יותר מסופק בדבר הוא כותב יש ויש באופן שנוטה יותר ליש בתרא. ובתוך דבריו הזכיר את דברי האחרונים שבלשונות של מחלוקת בשו"ע יש לחוש לכתחילה לדברי המחמירים, וכתב על כך 'ואפשר שגם מרן ז"ל כן דעתו' (מאחר והעניינים לא מוכרעים אצלו לגמרי וכנ"ל).

קנב

תורת

ציון

העולה עד כה, לר' משה שתרוג (במכתבי תשובותיו) הייתה בעניין זה משנה ראשונה ומשנה אחרונה, פעם כתב שהשו"ע חושש לכתחילה לשיטת היש לחומרא, ופעם כתב שאינו חושש. ובעקבות כך גם עמיתו ר' כלפון כתב פעם כך ופעם כך. ולהלן בסמוך יובא טעם נוסף לספיקו של ר' כלפון בכל זה, ונטען שכיום יש לומר שהיה מחליט בפה מלא שדעת השו"ע אכן לחוש לחומרא לדעת היש.

והנה בספרו שו"ת שואל ונשאל על תשעת חלקיו, נדרש עוד ר' כלפון לעניין זה במקומות רבים, וכפי מה שמצאתי ברוב ככל המקומות שם (שבעה במספר) הוא מסכים שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש, וכפי שיפורט. יש להזכיר שכל ספרי שו"ת שואל ונשאל נדפסו לאחר פטירתו, אולם ככל הנראה את כתיבת התשובות (וסידורם לכדי חיבור מיוחד) הוא התחיל בשנת תרפ"ה, כמו שמוזכר בשער חלק א. גם מתוך התשובות הללו אין לדעת בבירור מהי משנתו הראשונה ומהי משנתו האחרונה, שכן כלל התשובות שם בלולות מצעירותו ומזקנותו. למשל, בחלק א ניתן לראות תשובות רבות מסביבות שנות תר"פ-תר"צ, ובאותה מידה ניתן גם לראות תשובה משנת תש"ב (אה"ע סי' מד) כשמונה שנים לפני פטירתו, וכן תשובה משנת תש"ז (או"ח סי' לז) כשלוש שנים לפני פטירתו. כך שאין לקבוע מתוך התאריכים וסדר הדפסת ספריו את משנתו הראשונה והאחרונה בעניין זה.

כאמור בשבעה מקומות בשו"ת שואל ונשאל מצאתי שהוא כותב בבירור שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש. וחפץ הייתי להעתיק כל לשונותיו הברורות בעניין זה, כמו: 'ומשמע דיש לחוש לכתחילה לדברי יש מי שאוסר דאי לא תימא הכי למה כתבו בשם יש מי שאוסר'; 'דכל כהאי גוונא נראה לי דמרן ז"ל כוונתו לחוש לסברתם בהפסד מועט'; 'והגם דכתב ויש מי שאוסר לחוש לדבריו'; אולם לשם הקיצור אסתפק רק בציון המקומות הללו: חלק א יו"ד סימן מג, חלק ב או"ח סוף סימן כט, שם סימן נג, שם יו"ד סימן נד, חלק ו יו"ד סימן מו, חלק ז אה"ע סימן יז סוף ד"ה וראיתי, חלק ח יו"ד סימן קמח.

לעומת כל זאת בשואל ונשאל חלק ג או"ח סימן כה כתב שאין השו"ע חושש לדעת היש, וכן משמע קצת גם מדבריו בחלק ב אה"ע סימן טז.

שוב רואים אנו כי אין ולא ורפיא בידיה (אם כי מן הסתם ישנה משמעות לכך שברוב המקומות שם הוא מסכים בפשיטות שהשו"ע חושש לדעת היש). ונראה כי מתוך אחת התשובות שם ניתן להבין מהו שורש ספיקו העיקרי בכל זה, ולמה גמגם בזה פעם כך ופעם כך.

ואלו דבריו בחלק ב יו"ד סימן נד: 'שאלה, מה הוא ההפרש לדינא בין אם כותב מרן ז"ל דעתו בסתם להתיר ואח"כ ויש אוסרים, לאם כותב דעתו ז"ל בסתם לאסור ואח"כ ויש מתירין. תשובה, כבר על מדוכה זו עמד הרב חיד"א במחב"ר יו"ד סימן ט וסימן נה וסימן סט, ולולי דבריו ז"ל נראה לי דמסימן סט מוכח כהלק"ט דיש אוסרים שכותב מרן ז"ל לאסור בהפסד מועט לחוש להאוסרים, וכן מה שכתב בסתם לאסור ואח"כ ויש מתירים הוא להתיר בהפסד מרובה לסמוך על המתירים כמו שכתב הפרי חדש בסימן ט וכו'. אלא שאיני סומך על

מה שתוצאתי טרם אראה דוגמאות וראיות לזה מהפוסקים, וצ"ע עוד בזה לעת מצוא בעה"ר.
עכ"ל.

נוכחנו אפוא כי מסברא דנפשיה היה נראה לו שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש (וכתב שכך מוכח מהשו"ע עצמו יו"ד סימן סט), ושלא כדברי החיד"א בזה (וכמו שכתב 'ולולי דבריו'). ומסוף דבריו ניכר כי חשש לקבוע מסמרות בזה, לחלוק על דברי החיד"א, ללא ראיות ודוגמאות ברורות מדברי האחרונים ('אלא שאיני סומך על מה שתוצאתי טרם אראה דוגמאות וראיות לזה מהפוסקים'). ואם כן מן הסתם רשאים אנו לומר שלו ראה את כל המובא במאמר זה בס"ד, דוגמאות וראיות רבות מאוד (לעשרות) מן הפוסקים, בוודאי היה שש ושם לקיים את דבריו ולקבוע בהם מסמרות ללא ספק כלל, שאכן דעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש.

ועל כל פנים איך שיהיה בדעת ר' כלפון, הנה זה בנו ר' אברהם הכהן, סבר במוחלט שהשו"ע חושש לדעת היש אומרים לחומרא, כפי שיובא להלן (אות מז). ואולי יש בזה כדי ללמד גם מה האמת והמסקנה בדעת אביו ר' כלפון. וראה שם שבאחד המקומות משמע שר' אברהם כותב כן בדעת אביו (אמנם כל זה אינו ברור לגמרי, שמדברי ר' אברהם הבן יש להסיק במוחלט שכך מסקנת אביו ר' כלפון, שכן ר' אברהם נפטר על פני אביו ר' כלפון בחייו בשנת תרצ"א). וראה עוד להלן שם שר' אברהם כותב שכן דעת רוב האחרונים (שהשו"ע חושש לסברת היש), ושלא כדעת הישיב משה. וכבר כתבתנו שקרוב מאוד לוודאי שאילו ראה ר' כלפון עצמו שכן דעת רוב ככל האחרונים ממש, בוודאי היה קובע בזה מסמרות.

וכמו כן גם תלמידו של ר' כלפון – ר' רחמים חי חויתא הכהן*, הסכים כי האמת בדעת השו"ע שהוא חושש לדעת היש אומרים לחומרא, וכמובא להלן (אות מח).

ומכל האמור נמצא, שהישיב משה אין ולא ורפיא בידיה, ובתשובותיו לר' כלפון משה הכהן כתב שהשו"ע חושש לחומרא לדעת היש אומרים, ואולם בתשובות אחרות ממנו שהתפרסמו בספרו ישיב משה התבאר ההפך מזה. כמו כן בספרי ר' כלפון עצמו יש בזה כמה סתירות, כי פעמים רבות כתב שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש, וכמה פעמים כתב ההפך מזה. וכפי מה שביררנו לעיל קרוב מאוד לוודאי שכיום היה ר' כלפון חוזר ומחזיק בעוז בדעה זו שדעת השו"ע לחשוש לסברת היש. ועכ"פ כך הוסכם אצל הבתראי שברבני ג'רבה, ר' אברהם בנו של ר' כלפון, ור' רחמים חי חויתא הכהן תלמידו של ר' כלפון, שהאמת כדברי רוב האחרונים שדעת השו"ע לחוש לכתחילה לדעת היש אומרים.

מז. הנה לעיל (אות טז ד"ה הן אמת) הובאו דברי ר' אברהם הכהן (בנו של ר' כלפון הכהן הנזכר לעיל באות הקודמת) בספרו ברית אברהם, שכתב שמדברי הב"י והשו"ע ביו"ד סימן סט מוכח שסתם ויש בשו"ע חושש לכתחילה להחמיר כדעת היש בהפסד מועט.

א. ראה בהקדמת בנו של ר' כלפון לספר שואל ונשאל (תולדות המחבר ר' כלפון) שתיאר את מסע ההלוויה של ר' כלפון: 'ראשון למספידים היה הרה"ג מוה"ר ר' רחמים חי חויתא הכהן שליט"א, תלמידו הותיק של אמור"ר ז"ל, שכעת הוא ממלא מקומו לרב ראשי בעירנו'.

תורת

ציון

וראה עוד בשו"ת שואל ומשיב, מאת ר' שלמה מאזוז ורבו ר' אברהם הכהן הנ"ל, חלק אה"ע, בתשובת ר' אברהם הכהן שם (סי' א אות ד) שכתב: 'ומה שכתב דמין סתם להיתרא, עיין שם שזכר דעת האוסרים בלשון יש מי שאוסר, ובכהאי גוונא כתבנו במקום אחר **דדעת רוב האחרונים שדעתו לחוש להאוסרים**, ואין כן דעת מוה"ר ישיב משה נר"ו'.

ובספרו ברית אברהם (מערכת ס אות ט) הביא ר' אברהם הכהן נידון זה, האם דעת השו"ע לחוש לסברת היש אומרים לחומרא במקום שסתם תחילה לקולא, ובתוך דבריו (דף חי ע"א) כתב: 'ויש להוכיח כסברא זו דדעת מין במה שכתב ויש אומרים לחוש לדבריהם באין הפסד מרובה' וכו'. ובהמשך שם (דף חי ע"ב) הוסיף: 'ובחידושי להלכות תערוכות סימן קא הוכחנו עוד שכן דעת מין'. כוונתו בזה אל ספרו בית אברהם על הלכות תערוכות (חיבורו זה צורף ג"כ אל תוך ספרו שלחן אברהם, והציונים להלן נלקחו מתוך השלחן אברהם שהוא מתוקן יותר).

ואכן בספרו בית אברהם סימן קא אות טו (עמ' רמ), כתב בהרחבה להוכיח מדברי השו"ע עצמו, וכן מדברי כמה אחרונים, שסתם לקולא ויש לחומרא חושש השו"ע לכתחילה לדעת היש אומרים בהפסד מועט, יעויין שם.

ועוד כתב בסימן קה אות נג (עמ' שלט): 'וכבר כתבנו בעניותנו בסימן קא אות טו, דבכל מקום שמזכיר מין בשו"ע סתם ויש אומרים, דעתו לחוש ליש אומרים במקום שאין הפסד מרובה ע"ש, ונראה לי שהוא הדין ליש מי שאומר'.

ועוד בסימן קט אות ה (עמ' שסט): 'וכבר כתבנו בסימן קה אות נג, דכל מקום שמזכיר מין יש אומרים, או יש מי שאומר, דעתו לחוש לסברא הנזכרת אם אין הפסד מרובה'.

ועוד בסימן קיא אות כ (עמ' תלז ד"ה המבשל): 'ובמקום שאין הפסד מרובה ראוי להחמיר בכף של מתכת להצריך שישים כנגד כולו אפילו לא הכניס אלא מקצתו (שעל כן הזכירה מין ביש מי שמחמיר)'.

וראה עוד בספרו וישב אברהם (או"ח סי' לז), שדן לגבי חוזר ונעור בפסח האם יש להחמיר (שהשו"ע בסימן תסז סעיף ד כתב בסתם שאין חוזר ונעור ויש חולקים), והביא שם את דברי אביו ר' כלפון שמשמע ממנו שלהלכה אינו חוזר ונעור, וכתב על כך ר' אברהם: 'ומכל מקום אף לפי מה שכתבתי דנקטינן כדעת מין ז"ל, נראה דבהפסד מועט יש להחמיר, וכמו שכתבתי במקום אחר דכשכותב מין סתם ויש אומרים דעתו דיש לחוש ליש אומרים, ונראה שהוא הדין ליש חולקין'. ומשמע שאמר זה גם לדעת אביו ר' כלפון.

מח. גם בספר שמחת כהן (לר' רחמים חי חויתה הכהן, תלמידו של ר' כלפון הכהן הנזכר לעיל [אות מו]), כתב בכמה מקומות כי העיקר בדעת השו"ע לחשוש לשיטות החולקות שהביא בשם יש אומרים, הגם שסתם תחילה לקולא.

קנה

תורת

ציון

ראה שם (מהדורת תשנ"ו), חלק א"ח, חידושי שו"ע (שבסוף הכרך), ריש סימן תמז: 'אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בשישים אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים. לכאורה נראה דלדעת מרן יש לחוש לסברא האחרונה שהביא דחוזר וניעור, דהנה כתב הרב מחזיק ברכה חלק יו"ד סימן ט, משם הלכות קטנות, דקיבל מרביתו דכל היכא דכותב מרן סתם יש להכשיר ואח"כ יש אוסרין אזלינן לחומרא בהפסד מועט ע"ש, ועיין עוד להמחזיק ברכה ביו"ד סימן נה סוף אות ד שכתב דמרן שמביא סברת יש אומרים דעתו לפסוק כן להחמיר בהפסד מועט כהחולקים, ע"ש'.

ומכל זה מובן, שהשמחת כהן סבר וקיבל מה שכתב המחבר"ר הנ"ל (אות כז) בסימן נה סוף אות ד: 'דכל שכתב (השו"ע) סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע, ודעת הכנסת הגדולה ודעימיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו'. והגם שהחיד"א עצמו שם קצת הסתפק בזה (שכתב 'והן לו יהי דדעת מרן לסמוך על הסברא שסתם'), סבר השמחת כהן שאין ספקו של החיד"א מוציא מידי ודאם של הכנה"ג ודעימיה. ומינה דמה שכתב המחבר"ר בסימן ט בשם הלכות קטנות דקיבל מרביתו שיש לחשוש לדעת ה"ש בהפסד מועט, היינו שכן דעת השו"ע עצמו, אחר דברי הכנה"ג ודעימיה. והגם שהחיד"א עצמו שם טען שאין כן דעת השו"ע, רק גדולי הדורות שאחריו ראו לחוש בהפסד מועט, זה כתב החיד"א קודם שנודע לו משיטת הכנה"ג ודעימיה, אבל מאחר והשמחת כהן הסכים לשיטת הכנה"ג ודעימיה שהתבררה לחיד"א להלן בסימן נה, שדעת השו"ע גופיה לחשוש לסברת ה"ש, ממילא הקבלה היא של הלק"ט מרביתו יכולה להתייחס עד מרן השו"ע עצמו.

ואמנם בהמשך דבריו שם כתב השמחת כהן, דדעת רבני תונס אינה כן, מכך שגם בענייני חו"מ כשהשו"ע הביא סתם ויש, מנהגם שאין המוחזק יכול לטעון קים לי כסברת ה"ש, ומוציאים ממון ע"פ שיטת הסתם, ומזה נראה דסבירא להו בדעת השו"ע שאין שום צד לחוש לשיטת ה"ש. אבל ממה שיובא עתה יוכח שלדעת השמחת כהן עצמו הנכון הוא בדעת השו"ע שכן ראוי לחוש, וכמו שכתב בתחילת דבריו.

ראה בהמשך ספרו שם, סימן תסו סעיף ג בשו"ע (אות ב בספר שמחת כהן): 'שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה מותר, ויש אוסרים. צ"ע דבסימן תסז סעיף ז פסק לתשובת הרשב"א דישאל שיש לו בורות מלאים חיטים, וחושש שמא יש בקרקעית הבור ובקירותיו חיטים מבוקעים מלחות הבור והארץ, בביטול בעלמא סגי, ע"ש. משמע דלחות הבור והארץ מחמיצה. ונ"ל כפי מה שכתבו האחרונים ז"ל, דהיכא דסתם מרן להיתר ואחר כך הביא יש אוסרים יש לחוש לסברת האוסרים בהפסד מועט ע"ש. ובמקום אחר כתבתי דאפשר לומר דמרן גופיה שהביא דעת האוסרים הוא לחוש להם בהפסד מועט, אבל לדינא אה"נ דעתו להתיר. וכן כתב מהר"ם בן חביב, והובאו דבריו להגאון רב פעלים ז"ל חלק ב חו"מ סימן ג, וזה לשונו, דגם הרגילים לילך בעקבות מרן ז"ל אין להוציא ממון מיד המוחזק, משום דמרן בשו"ע לא החליט לפסוק בסתם כהרא"ש והטור אלא כתב ויש אומרים דחייב באונס גדול, וכוונתו רצויה לרמוז לנו דאינו מחליט הפסק לחייב שומר שכר בגניבה באונס, ע"ש. וכן כתב הכנה"ג בתשובת בעי חיי חו"מ השניות דף קיט עמוד ד, והביא דבריו הרב שם, דכשכותב

תורת

ציון

מִרְן סֵתָם וַיֵּשׁ אֹמְרִים הִגֵּם שְׁדַעְתּוֹ כִּסְתָמָא מְכַל מְקוֹם כּוֹתֵב יֵשׁ אֹמְרִים דְּדַעְתּוֹ לֹמַר קִים לִי כִישׁ אֹמְרִים, עֲשׂ"ב. וְעוֹד הִבִּיא דַעַת רַבִּים וּגְדוּלִים דְּסִבִּירָא לֵהוּ הִכִּי, יַעֲשׂ"ב. וְהִשְׁתָּא אֲתִי שְׁפִיר דְּכֶאֱן סֵתָם מִרְן לְהִתִּיר דְּכֶן דַעְתּוֹ לְהִתִּיר לְדִינָא, וְהִבִּיא דַעַת הִישׁ אֹמְרִים לֹמַר דְּבַהֲפִסְד מוּעֵט אוֹ אִם אֵין שַׁעַת הִדְחָק יֵשׁ לַחוּשׁ לֵהֶם, שְׁאִין הִדְבֵּר מוּחְלָט לְהִתִּיר לְגַמְרִי, וּלְכֶן בְּסִימָן תִּסְז פִּסְק לְתִשְׁבַּת הִרְשֵׁב"א דִּשְׁם אֵינוֹ רוּצָה לְאוּכְלָם רַק לְהַנִּיחָם כְּמוֹת שֶׁהֶם, וּלְכֶן הִצְרִיךְ בִּיטוּל לְצֹאת יְדֵי דַעַת הָאוּסְרִים בְּזַעַה כִּיּוֹן דְּלִיכָא שׁוּם הִפְסֵד בְּמָה שְׁמַבְטֵל'. עֲכ"ל הִשְׁמַחַת כֶּהֱן.

הרי שהשמחת כהן חוזר וטוען שדעת השו"ע לחוש לסברת היש, וע"פ זה תירץ את הקושיא בדברי השו"ע שדבריו כמו סותרים ממקום למקום, ותירץ דבמקום אחד סתם להחמיר כסברת היש שחשש לה במקום אחר. וכל דבריו בנויים על דברי האחרונים שלגבי דיני חו"מ חוששים לסברת היש ולא מוציאים ממון מיד המוחזק.

ואולם בהמשך דבריו שם כתב השמחת כהן תירוץ נוסף על הקושיא בשו"ע, ולפי תירוץ זה אין הכרח לתירוץ הראשון שדעת השו"ע במקום אחר לחוש ולהחמיר כסברת היש. אבל השמחת כהן עצמו שב וגילה דעתו במקום אחר מהו התירוץ העיקרי בעיניו. ראה שם בתחילת הכרך, בתשובתו סימן קיח (ומדבריו מוכח שהיא נכתבה אחר דבריו הנ"ל בחידושי השו"ע), וזה לשונו שם: 'והנה נודע מה שכתבו האחרונים דקי"ל הלכה כסתם, מיהו הרב שולחן גבוה ס"ק ה הקשה מדברי מרן בסימן תסז, דישראל שיש לו בורות מלאים חיטים וחושש שמא יש בקרקעית הבור בקירותיו חיטים מבוקעים מליחות הבור והארץ, בביטול בעלמא סגי, משמע דליחת הארץ מחמצת, ע"ש. ובחידושי לשו"ע כתבתי לתרץ ע"פ מה שכתבו האחרונים, והובאו דבריהם להגאון רב פעלים ז"ל ח"ב חו"מ סימן ג, דמרן שמביא סתם ויש אומרים אינו מחליט הדבר לגמרי, הגם שדעתו לדינא כסתם, מכל מקום מצי המוחזק לומר קים לי כיש אומרים, וכתבתי דמזה סמך למה שכתבו רבני האחרונים ז"ל דהיכא דמרן ז"ל סתם להתיר וכתב ויש אוסרים, דיש לחוש בהפסד מועט לדעת היש אוסרים, דהיינו משום דמרן גופיה לא ברירא ליה להתיר לגמרי, הגם דדעתו לדינא כסתם. וא"כ יש לומר דבסימן תסז דאיתיה בתקנתא לבטל ויוצא ידי כולי עלמא שפיר דמי, מ"מ בשעת הדחק ובהפסד מרובה יש להתיר בלאו הכי דזיעת החומה אינה מחמצת. ועוד תרצתי שם באופן אחר על פי דברי הרשב"ש וכו', והנראה עיקר מה שתירצתי בתחילה, שהוא מתאים למה שכתבו רוב האחרונים דהיכא שמביא מרן דעת יש אומרים לאסור יש לחוש לסברתם בהפסד מועט, וכמו שכתוב אצלי בס"ד במקום אחר. ועכ"פ גם לכל התירוצים יש לחוש לדעת היש אוסרים כמו שנתבאר. ומכל מקום היכא דאיכא הפסד מרובה או שעת הדחק יש מקום להתיר כדעת הסתם'.

הרי שהשמחת כהן חוזר פעם אחר פעם כי העיקר בדעת השו"ע לחשוש לדעת היש אומרים, הן בעיני איסור והיתר והן בעיני ממונות, וחזר השמחת כהן ופירש דעתו שזהו התירוץ העיקרי בעיניו. ומסיק בכל מקום להחמיר לכתחילה בהפסד מועט, ורק בהפסד מרובה ובשעת הדחק אפשר לסמוך על דעת הסתם לקולא.

קנו

ציון

תורת

מט. גם הגאון ר' יהודה צדקה זצ"ל, כתב במכתב שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש אומרים. ראה מכתבו שבקובץ בית אהרן וישראל (שנה ח, גליון ד [מו], ניסן-אייר תשנ"ג, עמ' קיד). וזה לשון המכתב:

לכבוד הגאון הגדול וכו'. הנני להשיב על מספר שאלות ומנהגים שכת"ר רצה לדעת אותם כפי מנהג ספרד, והתייעצתי בזה עם הרה"ג ר' בן ציון אבא שאול שליט"א. א, בענין וכו'. ב, בענין דבר הראוי להתכבד דעת מרן דוקא שהיא מבושלת, ומה שהביא יש אומרים זהו רק לחומרא בהפסד מועט כמו שכתב כף החיים. ג, בענין וכו'. בברכה נאמנה, יאודה צדקה'.

נ. כעת נסכם בקצרה את כל מה שהובא במאמר עד כה, לפי סדר האותיות.

אות א: האור לציון כתב שסתם ויש חושש השו"ע לכתחילה לדעת היש. היב"א השיג על דבריו מהאחרונים שכתבו שסתם ויש הלכה כסתם, אולם האמת שרבים מן האחרונים הללו עצמם כתבו שלכתחילה מיהא דעת השו"ע שראוי לחוש לסברת היש. ועוד השיג היב"א מדברי הרמ"ע מפאנו, שכתב שהשו"ע הביא סברת היש 'לחלוק כבוד לבעלה', אבל האמת שהרמ"ע עצמו הלא הקדים ואמר 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ואלו הם ממש דברי האו"ל. וכיצד יש לבאר רישא וסיפא דהרמ"ע כאחד ('והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', 'לחלוק כבוד לבעלה'), נאמרו כמה דרכים בספרי האחרונים כפי שיובא מכאן ואילך.

אות ב: נראה שהנהגה שלום מפרש ברמ"ע 'לחלוק כבוד לסברא זו ע"י שחוששים לה לכתחילה'.

אות ג: כנ"ל ביאר גם הגר"ע עטייה זצ"ל.

אות ד: בספר פעולת צדיק הזכיר רק רישא דהרמ"ע 'דהיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', ואחז בזה בתוקף. וניכר שהייתה לפניו העתקה מקוצרת בלי הסיפא ('לחלוק כבוד לבעלה'), אך מכלל דבריו מובן שאילו ראה גם את הסיפא, היה מפרשה כהרישא, שהיינו לחלוק כבוד לבעלה ע"י שחוששים לה לכתחילה. ובספר אליה זוטא ההפך, הביא רק את הסיפא 'לחלוק כבוד לבעלה' מבלי הרישא, ותמה עליו הפעולת צדיק שהדברים חסרי פשר. ובספר שתילי זיתים כתב שצריך לפרש שלזה גופה התכווין גם האליה זוטא, היינו לחלוק כבוד לבעלה ע"י שהוא מתחשב בה לדינא.

אות ה: גם משו"ת עבודת הגרשוני מוכח שלחלוק כבוד לבעלה היינו ע"י שחוששים לה לכתחילה.

אות ו: וכן מוכח שכך הבינו גם היד מלאכי והבית אברהם.

אות ז: וכן מוכח שכך הסכימו גם הנר מצווה והתעלומות לב.

אות ח: וכן נראה שכך הבין גם ההתעוררות תשובה.

אות ט: סיכום כל שמות החכמים הנ"ל שפירשו סיפא ורישא דהרמ"ע כאחד, דהיינו לחלוק כבוד לבעלה ע"י שחוששים לה לכתחילה.

אות י: וכמו כן קרוב לוודאי שכך הייתה גם הבנת הצדק ומשפט.

אות יא: שיטת המטה יוסף שרישא וסיפא ברמ"ע הם שני תירוצים נפרדים, ולא פליגי, והא והא איתנהו כל אחד כפי השייך.

קנח

תורת

ציון

אות יב: וכך נראה מדברי המאמר מרדכי בהרבה מקומות, שהבין שאלו שני טעמים נפרדים ברמ"ע.

אות יג: סיכום שתי ההבנות בדברי הרמ"ע שהובאו עד כה בשם האחרונים.

אות יד: התורת השלמים ובנו השמן למשחה הבינו ג"כ מהרמ"ע שהשו"ע מחמיר כדעת היש, אבל בדרך שונה קצת מכל הנ"ל, ודבריהם מהווים הבנה שלישית בדברי הרמ"ע.

אות טו: דברי בעל התורת השלמים בחיבורו חק יעקב, מהם מוכח שסתם ויש השו"ע מחמיר כדעת היש.

אות טז: דברי הש"ך בהרחבה מדוע השו"ע מביא סתם ויש, וכתב בזה הש"ך שמונה תירוצים, ורובם ככולם מורים שכוונת השו"ע בכל זה להתחשב בדעת החולק למעשה (ובתוך כך התברר שלש"ך ישנה הבנה אחרת בדברי הרמ"ע מפאנו, והיא דרך רביעית בפני עצמה מכל מה שהתבאר עד כה). ובתירוץ ח כתב הש"ך בפירוש, שהשו"ע הביא סברת היש לחומרא כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו (וראה להלן אות יז מהו גדר 'בעל נפש'). וכן כתב עוד הש"ך בכמה מקומות נוספים, שסתם ויש השו"ע הביא דעת היש על מנת לחוש לה לכתחילה, וכן כתבו האחרונים בדעת הש"ך בדעת השו"ע. כמו כן טען הש"ך באחד המקומות, שדוחק לומר שסתם ויש השו"ע גילה דעתו שהלכה כסתם לגמרי, שא"כ לא היה לו להביא סברת החולק כלל, כמו בכל מקום בשו"ע שכותב בסתם ע"פ הכרעתו בב"י.

עוד הובאו דברי הזרע אמת שסתם ויש בשו"ע 'נראה דדעתו נוטה לדעת ראשון' (ואין ספק שכלול בזה שלכתחילה ראוי לחוש לחומרא לסברת היש, מאחר ואין כאן הכרעה ברורה, וק"ו בחשש איסור תורה).

כמו כן הובאו דברי הפרי מגדים, אשר מכללם נראה שסתם ויש בשו"ע, הגם שמעיקר הדין הלכה כסתם להקל אף בהפסד מועט, מ"מ לכתחילה חושש השו"ע לסברת היש לחומרא.

אות יז: בירור מהו גדר 'בעל נפש' (שכתב הש"ך באות הקודמת שסתם ויש בשו"ע זהו 'כדי שבעל נפש יחמיר לעצמו'). והתברר שלדעת השו"ע עצמו גדר 'בעל נפש' היינו אדם כשר.

אות יח: סיכום ארבעת הדרכים שהובאו לעיל בשם האחרונים בהסבר דברי הרמ"ע מפאנו.

אות יט: בספר אבני שיש הבין דרך חמישית בדברי הרמ"ע מפאנו, שהכוונה לחלוקת כבוד בעלמא ללא כל משמעות מעשית, וכתב שאין דעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש אומרים, ונימק זאת בכמה נימוקים וראיות לדעתו. אך כל דבריו בזה מוקשים ותמוהים מאוד מכמה פנים, ומוכרחים להסכים ששיטתו בעניין זה דחויה.

בתוך הדברים שם הובאו דברי ספר משפטים ישרים, שגם הוא נקט בתוקף שדעת השו"ע לחוש לסברת היש אומרים.

אות כ: בספר תוספת שבת נמשך בפשיטות אחר דברי הש"ך שסתם ויש השו"ע חושש לכתחילה לחומרא לדעת היש.

אות כא: סיכום בדין החליטה, שהשו"ע כתב בזה סתם לקולא ויש לחומרא, וכתבו הרבה אחרונים שכוונתו בזה לחוש לחומרא לדעת היש: ש"ך, פמ"ג, מטה יוסף, מהרי"ט, ויאמר יצחק, פתח הדביר וזבחי צדק. והוזכר שמהרי"ט הכי קרוב לזמנו ומקומו ובני חוגו של מרן המחבר ר"י קארו, והנה הוא כותב בדעת השו"ע שהוא חושש לסברת היש, וקרוב מאוד שהייתה לו ידיעה בעניין זה מבית מדרשו של השו"ע עצמו.

קנט

תורת

ציון

אות כב: גם הבית שמואל כתב שסתם ויש השו"ע חושש לדעת היש אומרים לכתחילה.
אות כג: דברי המאמר מרדכי גם לגבי יש אומרים ויש אומרים, שדעת השו"ע להתחשב לדינא בדעת היש אומרים קמא. ובמקום שיש חשש איסור תורה, הדבר ברור לחלוטין שלדעת השו"ע עצמו אין להקל כדעת היש בתרא כלל, הגם שמעיקר הדין הוא נוטה לדבריהם והיה מקום לפסוק כמותם. וכן סוברים גם המנחת כהן, הבית מאיר, מהרי"ל ואלו והביאור הלכה, שבחשש איסור תורה דעת השו"ע שלמעשה אין להקל כדעת היש בתרא.
אות כד: דעת מהר"ם בן חביב שיש ויש בשו"ע, הגם שמעיקר הדין אפשר להקל ולפסוק כיש בתרא (אף בחשש איסור תורה), מ"מ לכתחילה חושש השו"ע לסברת היש קמא. וכן דעת מהר"י פראג'י לעניין יש ויש. גם לגבי סתם ויש כתב מהר"י פראג'י שהשו"ע חושש לדעת היש אומרים.

אות כה: דברי מהר"ם בן חביב שסתם ויש בשו"ע, לכתחילה חושש השו"ע לחומרא לדעת היש.

אות כו: בשו"ת שערי רחמים נמשך בפשיטות אחר דברי מהר"ם בן חביב הנ"ל.
אות כז: מסקנת החיד"א (ובעקבותיו הזבחי צדק, הכף החיים והישכיל עבדי) בדעת הכנסת הגדולה, שסתם ויש השו"ע חושש לכתחילה לדעת היש. וכן מבואר בפירוש בדברי הכנה"ג עצמו בכמה מקומות.

אות כח: עוד מבואר בדברי הכנה"ג, גבי יש אומרים לקולא ויש אומרים לחומרא, שכוונת השו"ע שבמקום צורך אפשר לסמוך על היש קמא לקולא, כי אין ספק דלא לחינם כתב סברת המתיר. ולפי זה אין ספק שהוא הדין ג"כ לחומרא, שלכתחילה חושש השו"ע לסברת היש קמא, מאותן נימוק עצמו, שלא לחינם כתב סברת המחמיר.

אות כט: וכן כתב בפירוש המשאת בנימין, שבשעת הדחק או בהפסד מרובה סומך השו"ע על דעת היש קמא לקולא, 'דאם לא כן לא היה לו להביא דעת המתירחן בספר שו"ע'. וכן הסכים הכנה"ג עם המשאת בנימין.

אות ל: גם הנחלת צבי, ע"פ דברי החיד"א, סובר שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.

אות לא: בספר שולחן גבוה כתב בהרבה מקומות שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.

אות לב: גם הב"ח כתב בהרבה מקומות שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.
אות לג: דעת החיד"א בעניין זה: שנים רבות הוא סבר בדעת השו"ע שהלכה כסתם לקולא לגמרי, ואין השו"ע חושש כלל לדעת היש. ומ"מ כתב שהסכמת גדולי הדורות מעצמם לחוש ולהחמיר. אולם בזמן מאוחר יותר, הבין החיד"א שדעת הכנה"ג ועוד אחרונים בדעת השו"ע שיש לחוש ולהחמיר, ועל כן חזר החיד"א והסתפק בכל זה, וכתב על סברתו הראשונה 'הן לו יהי' כמסתפק. ומ"מ לעניין מעשה הסכים לאסור ממה נפשך, או שכך דעת השו"ע עצמו להחמיר, או שכך הסכמת גדולי הדורות.

אות לד: דעת הפרי חדש, שסתם לחומרא ויש לקולא בשו"ע, כוונת השו"ע שבהפסד מרובה יש לסמוך על המכשירים. ומן הסתם מזה יש ללמוד גם לחומרא, שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש, כי הכל יסוד אחד, וכן כתב בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב יו"ד סימן נד)

תורת

ציון

בדעת הפר"ח. וכן הוכיח בספר בית אברהם (סי' קא אות טו) מדברי הפרי חדש במקומות אחרים.

גם הנחפה בכסף נמשך אחר דברי הפר"ח הנ"ל והסכים עמו (גבי סתם לחומרא ויש לקולא שכוונת השו"ע שבהפסד מרובה יש לסמוך על המכשירים).

אות לה: דעת ר' שבתי נאוו, שסתם לחומרא ויש לקולא בשו"ע, כוונת השו"ע שבשעת הדחק אפשר לסמוך על המקילים. ולדעת הפרח שושן, כן הוא בחשש איסור דרבנן, אך בחשש איסור תורה אין לסמוך על המקילים אף בשעת הדחק. ומה שהביא השו"ע סברת היש לקולא (בחשש איסור תורה), כדי לומר שאם יביאו האחרונים ראיות לשיטה זו יש לפסוק כך. הכלל העולה מדבריהם, שהשו"ע מביא דעת היש לקולא על מנת להתחשב בה כפי השייך. ומן הסתם מזה יש ללמוד גם לחומרא, שיש לחוש לכתחילה, דלא שנא.

אות לו: דעת היעב"ץ שסתם לחומרא ויש לקולא, כוונת השו"ע שבאופנים מסוימים אפשר לסמוך על דעת היש, 'שאם לא לתכלית זו נתכוין, למאי נפקא מינה טרח בכדי' (להזכיר סברא זו בשו"ע שכולו נועד לפסק הלכה). ומזה יש ללמוד גם לחומרא, שלכתחילה ראוי לחוש לסברא זו, שאם לא כן למה טרח בכדי להזכירה.

אות לז: מדברי הגר"ז והלחם ושמלה מתבאר, שסתם לקולא ויש לחומרא בשו"ע, כוונת השו"ע שבעל נפש יחמיר כסברת היש (וגדר 'בעל נפש' התבאר לעיל אות יז).

אות לח: גם בספר משחא דרבנותא כתב שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש.

אות לט: משו"ת הרב"ך מתבאר, שסתם לחומרא ויש לקולא, דעת השו"ע שאפשר לסמוך על היש במקום צורך גדול. ומן הסתם משמע גם לחומרא, שלכתחילה חושש השו"ע לחומרא לדעת היש, דלא שנא.

אות מ: דברי הבית דינו של שלמה באורך, שחילוקי הלשונות בשו"ע, הלכה פסוקה ללא מחלוקת, סתם ויש, יש ויש, מורים בהכרח על דרגות הוראה שונות, ורק הלכה פסוקה היא הכרעה ברורה לדעת השו"ע, משא"כ לשונות המחלוקת שאין בזה הכרעה ברורה רק נטיית השו"ע היאך לפסוק, ודברי החולקים הובאו בשו"ע על מנת להתחשב לדינא לחומרא או לקולא.

אות מ*: גם בספר שער המפקד כתב בפירוש שסתם ויש בשו"ע הרי שהוא לא הכריע בזה, וכתב את סברת היש כדי שכל אחד יחוש לעצמו.

אות מא: גם מדברי המשנה ברורה והביאור הלכה מתבאר, שסתם ויש חושש השו"ע לחומרא לדעת היש. וכן יש ויש חושש השו"ע לחומרא לדעת היש קמא. אולם כאשר סתם לחומרא ויש לקולא, אין מקום לדעת המשנ"ב (בדעת השו"ע) להתחשב בשיטה המקילה.

אות מב: הזבחי צדק קבע הלכה למעשה במקומות רבים שדעת השו"ע לחוש לחומרא לדעת היש אומרים, וגם כתב להוכיח כן מדברי השו"ע עצמו.

אות מג: גם הבן איש חי קבע כן להלכה, שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש אומרים.

בדרך אגב, הוזכר כי עשרות שנים הסכים בספר יבי"א שיכול המוחזק לטעון קים לי כסברא החולקת שהובאה בשו"ע, ויסוד דבר זה מושתת על דברי האחרונים האומרים שהשו"ע עצמו

ציון

תורת

מביא את הדעה החולקת על מנת לחוש לה. והסכים היב"א שכן הייתה הוראה קבועה מדורות בירושלים. אולם בזמן מאוחר שינה היב"א טעמו בזה.

אות מד: גם הכף החיים קבע כן כיסוד מוסד באין ספור מקומות, שכל מחלוקת שהובאה בשו"ע היינו לשם להתחשב לדינא בדעת החולקים, אם לחומרא לכתחילה, ואם לקולא במקום הצורך, וכתב שדבר זה מוסכם מהפוסקים ומוכח מהשו"ע עצמו.

אות מה: גם בספר ישכיל עבדי קבע להלכה שסתם ויש השו"ע חושש לחומרא לדעת היש. **אות מו:** בספרי ר' כלפון משה הכהן ישנה מבוכה בזה, במקומות רבים כתב שסתם ויש דעת השו"ע לחשוש לכתחילה לסברת היש, אולם בכמה מקומות כתב ההפך מזה. וכמו כן אותה סתירה קיימת גם במכתבי ר' משה שתרנג, כמובא בדברי ר' כלפון בכמה מקומות. ומתברר שאין ולא ורפיא בידיהו, וקשה לעמוד בבירור מהי משנתם הראשונה ומהי משנתם האחרונה בכל זה.

על כל פנים על פי דבריו של ר' כלפון באחת מתשובותיו, ניתן להבין מהו שורש ספיקו העיקרי בכל זה, והוא, שמסברתו האישית הוכח לו מדברי השו"ע עצמו שהוא חושש לחומרא לדעת היש, ועל כן כתב ר' כלפון שנראה לו לחלוק בזה על ה"חיד"א (דעת ה"חיד"א בעניין זה התבארה בהרחבה לעיל אות לג), אלא שהוא לא רוצה לסמוך על סברתו הפך ה"חיד"א עד שלא ימצא לזה ראיות מעוד אחרונים הסבורים כן. וא"כ קרוב מאוד לוודאי שאילו ראה את כל מה שהובא במאמר זה בס"ד, עשרות פוסקים שהסכימו כך בפשיטות, בוודאי היה שמח לקבוע מסמרות ולהחליט כסברתו הנ"ל, שאכן דעת השו"ע לחשוש לסברת היש לחומרא.

ובכל אופן דעתו המוחלטת של ר' אברהם בנו של ר' כלפון, היא, שדעת השו"ע לחוש לכתחילה לדעת היש (להלן אות מז). וכן דעת ר' רחמים חי חויתא הכהן תלמידו של ר' כלפון (להלן אות מח).

אות מז: דעת ר' אברהם הכהן (בן ר' כלפון הנ"ל) במוחלט שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש, וכתב שכן מוכח מדברי השו"ע עצמו.

אות מח: גם השמחת כהן לר' רחמים חי חויתא הכהן (תלמיד ר' כלפון הנ"ל) כתב בכמה מקומות, כי סתם ויש העיקר בדעת השו"ע לחשוש לשיטת היש לחומרא.

אות מט: וכן הזכיר הגר"י צדקה זצ"ל במכתב, שהשו"ע הביא סתם ויש לחשוש לחומרא לדעת היש בהפסד מועט.

אות נ: הסיכום הנוכחי.

אות נא: על דברי ספר עין יצחק בעניין זה.

* * *

העולה מכל המדובר עד כה, לעניין סתם ויש בשו"ע, כבר הסכימו רבים וטובים ונכבדים מרבני האחרונים, שדעת השו"ע לחשוש לחומרא לדעת היש: נהר שלום (לעיל אות ב), הגר"ע עטייה (לעיל אות ג), פעולת צדיק (לעיל אות ד), שתילי זיתים (לעיל אות ד), ולדבריו כן גם דעת האליה זוטא (לעיל אות ד), עבודת הגרשוני (לעיל אות ה), יד מלאכי (לעיל אות ו), דרכי נועם (לעיל אות ו מובא שם בבית אברהם), נר מצווה (לעיל אות ז), תעלומות לב

קסב

תורת

ציון

(לעיל אות ז), התעוררות תשובה (לעיל אות ח), צדק ומשפט (קרוב לוודאי) (לעיל אות י), מטה יוסף (לעיל אות יא), מאמר מרדכי (לעיל אות יב), תורת השלמים ובנו השמן למנחה (לעיל אות יד), ש"ך (לעיל אות טז), זרע אמת (לעיל אות טז), פרי מגדים (לעיל אות טז), משפטים ישרים (לעיל אות יט), תוספת שבת (לעיל אות כ), מהרי"ט (לעיל אות כא), ויאמר יצחק (לעיל אות כא), פתח הדביר (לעיל אות כא), בית שמואל (לעיל אות כב), מהרי"י פראג'י (לעיל אות כד), מהר"ם בן חביב (לעיל אות כה), שערי רחמים (לעיל אות כו), כנסת הגדולה (לעיל אות כז), נחלת צבי (לעיל אות ל), שולחן גבוה (לעיל אות לא), ב"ח (לעיל אות לב), הגר"ז (לעיל אות לז), לחם ושמלה (לעיל אות לז), משחא דרבנותא (לעיל אות לח), שער המפקד (לעיל אות מ*), משנה ברורה (לעיל אות מא), זבחי צדק (לעיל אות מב), בן איש חי (לעיל אות מג), כף החיים (לעיל אות מד), ישכיל עבדי (לעיל אות מה), קרוב לוודאי שכך צריכה להיות מסקנת ר' כלפון משה הכהן בספריו (לעיל אות מו), ר' אברהם הכהן בן ר' כלפון (לעיל אות מז), שמחת כהן לר' רחמים חי חויתא הכהן (לעיל אות מח), הגר"י צדקה (לעיל אות מט). גם דברי הבית דינו של של שלמה (לעיל אות מ) קרובים לזה.

ואם כך הוא לגבי סתם ויש שהשו"ע חושש לדעת היש, קל וחומר לגבי יש ויש שבחודאי השו"ע חושש ליש קמא לחומרא (שהרי לשון יש ויש מורה יותר על חוסר הכרעה ברורה מאשר לשון סתם ויש, ראה לעיל אות מ, ואות מו ד"ה והנה במקום), ופשוט שכל האחרונים המרובים הנ"ל יאמרו כן. וכן כתבו בהדיא: מאמר מרדכי (לעיל אות כג), מנחת כהן (לעיל אות כג), בית מאיר (לעיל אות כג), מהרי"ל ואל"י (לעיל אות כג), ביאור הלכה (לעיל אות כג), מהר"ם בן חביב (לעיל אות כד), מהרי"י פראג'י (לעיל אות כד) וכף החיים (לעיל אות מד), שיש ויש לדעת השו"ע יש להחמיר כיש קמא.

ובאותה דרך, כתבו הרבה אחרונים שסתם לחומרא ויש לקולא, מתחשב השו"ע בדעת היש לקולא (ונאמרו בזה סגנונות שונים: או שבהצטרף צדדים נוספים אפשר להקל, או שהרוצה יכול לסמוך ולהקל, או שאפשר לסמוך על המקילים בהפסד מרובה או בשעת הדחק): פעולת צדיק (לעיל אות ד), שתילי זיתים (לעיל אות ד), מאמר מרדכי (לעיל אות יב), פרי חדש (לעיל אות לד), נחפה בכסף (לעיל אות לד), ר' שבתי נאווי ופרח שושן (לעיל אות לה), יעב"ץ (לעיל אות לו), שו"ת הרב"ך (לעיל אות לט), כף החיים (לעיל אות מד).

ועוד באותה דרך, כתבו האחרונים שיש לקולא ויש לחומרא, במקום הצורך מקל השו"ע כיש קמא: כנסת הגדולה (לעיל אותיות כח-כט), משאת בנימין (לעיל אות כט), כף החיים (לעיל אות מד).

וכל העניינים הללו נובעים מיסוד אחד, שלא לחינם הביא השו"ע שתי דעות, אם לא לשם לחוש או להתחשב בשיטה החולקת לדינא, לקולא או לחומרא כל מקום כפי השייך.

גם בתוך הבאת דברי האחרונים לעיל (על סדר המאמר), הובאו בכמה מקומות דברי האחרונים שאמרו כמה ראיות בסגנונות שונים מתוך דברי השו"ע עצמו שהוא חושש לסברת

תורת

ציון

היש. ראה לעיל: אות יד, אות טז ד"ה הן אמת, שם ד"ה ויש להביא, אות יט ד"ה אולם אעפ"כ, סוף אות מב, אות מז ד"ה ואלו דבריו, אות מז ד"ה ובספרו וד"ה ואכן.

ואמנם מנגד ראינו שדעת החיד"א הייתה שנים רבות שאין השו"ע חושש כלל לסברא החולקת שהביא, אולם התברר שבזמן מאוחר יותר הוא חזר והסתפק בזה (לעיל אות לג). וכן ראינו שדעת האבני שיש שאין השו"ע חושש לסברא החולקת (לעיל אות יט), וייתכן שכך גם דעת ר' משה שתרוג (לעיל אות מו), וראה עוד להלן (אות נא) שעוד כמה אחרונים סוברים כן. אבל כפי שנוכחנו לעיל, רבו עד למאוד גדולי הדורות הסוברים שדעת השו"ע לחשוש לשיטת היש לחומרא, ואין ספק שיש לעשות עיקר מדבריהם, לפי שהם רוב מניין ורוב בניין, ורבים מהם מורים מובהקים ופוסקים מפורסמים שהכל שותים מימיהם. מה גם שלעיל (סוף אות יט) הוזכרו תמיהות קשות על שיטת האבני שיש ודעימיה.

וכל זה מסכים ועולה עם דרכו בהלכה של האור לציון, כמובא לעיל (אות א), וכבר הוזכר שם שדרכו זו היא הדרך המקובלת ביד רוב ככל חכמי הדורות, ושזוהי מסורת ההוראה המובהקת, וכבר נתקיימו דבריו במלואם.

נא. בספר עין יצחק (מהדורת תשס"ט ח"ג עמ' תסד ואילך), נדרש ג"כ לנידון דידן. ותחילה קבע (עמ' תסד אות י): 'כשמרן כותב סברא אחת להקל בסתם, ואח"כ כותב ויש אומרים להחמיר, דעת מרן להקל לגמרי כדעת הסתם אפילו בהפסד מועט, וכך יש להורות לדינא, וכמו שכתבו רוב ככל האחרונים'. אבל אין זה נכון, כי רוב ככל האחרונים כתבו ההפך מזה, וכפי שהובאו לעיל עשרות גדולי הדורות שנקטו שדעת השו"ע עצמו לחוש לחומרא לסברת היש. ולעניין האחרונים שציין העין יצחק, ראה להלן.

* * *

עוד הביא העין יצחק (עמ' תסה) את דברי הרמ"ע מפאנו, שהשו"ע הביא סברת היש אומרים 'לחלוק כבוד לבעליה', ושוב כתב העין יצחק שצריך ביאור מהו א"כ מה שכתב הרמ"ע ברישא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', וכתב העין יצחק לפרש כל זה בחמש דרכים, וכולן מכוונות לכך שאין כוונת השו"ע לחוש לכתחילה לדעת היש. ולא מובן למה לא העלה גם פירוש פשוט כזה, לפחות כאפשרות נוספת, שהלשונות היינו הך, כלומר שבזה השו"ע חולק כבוד לאותה סברא ע"י שהוא חושש לה לכתחילה. וכל הזמן הוא חוזר ואומר שהרמ"ע לא אומר דבר כזה (שלדעת השו"ע יש לחוש לסברת היש אומרים), אך כל זה רק על פי החלטתו לפרש בדרכים שונות, ולברוח מהפירוש הפשוט הנ"ל.

ועל כל פנים כל מה שרוצה לחדש ולפרש מדעתו זו זכותו, אבל אין זה מבטל את דברי האחרונים גדולי הדורות שקדמונו. וכבר הבאנו לעיל (אותיות ב-יד) כמה דרכים שהעלו האחרונים בביאור דברי הרמ"ע מפאנו, וראינו שרבים ונכבדים מהם פירשו את דבריו שדעת השו"ע לחוש לכתחילה לדעת היש אומרים (ורבים מהם הבינו כאופן הפשוט הנ"ל, שהיינו לחוש לה לכתחילה היינו לחלוק לה כבוד). כך פירשו את דברי הרמ"ע: העבודת הגרשוני, היד מלאכי, הנהר שלום, הנר מצוה, התעלומות לב, הפעולות צדיק, השתילי זיתים (ולדבריו

קסד

תורת

ציון

גם האליה זוטא נתכווין לזה), הבית אברהם, ההתעוררות תשובה, ר' עזרא עטיה, וקרוב לוודאי גם הצדק ומשפט. ובאופן נוסף פירשו את דברי הרמ"ע מפאנו המטה יוסף והמאמר, וגם לדבריהם כוונת הרמ"ע שהשו"ע חושש לכתחילה לדעת היש. ובאופן נוסף פירשו את דברי הרמ"ע מפאנו התורת השלמים ובנו השמן למנחה, וגם לדבריהם כוונת הרמ"ע שהשו"ע חושש לכתחילה לדעת היש. הצד השווה שבהם שכולם הבינו מתוך דברי הרמ"ע מפאנו שדעת השו"ע לחשוש לכתחילה לדעת היש, וכמו שכתב הרמ"ע בהדיא 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים'. ואת יתר לשונות הרמ"ע ביארו האחרונים הנ"ל איש איש בדרכו.

* * *

עוד הביא העין יצחק (עמ' תסה) לדברי הבית דינו של שלמה, כך: 'שוב ראיתי כיוצא בזה בשו"ת בית דינו של שלמה (חו"מ סי' ז) שכתב, דלהכי הביא השו"ע דעת היש אומרים, דאם תפס המוחזק לא מוציאים מידו, ולגבי איסור והיתר הזכיר השו"ע דעת היש אומרים לומר שהמחמיר יחמיר, ולית ביה משום יוהרא, ולעולם אין מרן חושש ליש אומרים, ע"כ'. עד כאן העתקתי מהעין יצחק. אבל המילים 'ולעולם אין מרן חושש ליש אומרים' אינן כתובות בספר בית דינו של שלמה בשום מקום, והעין יצחק בדאן מלבו. ולהלן שם (עמ' תסז-תסח) חזר העין יצחק והביא את דברי הבית דינו של שלמה הללו עם המילים הנ"ל, וכתב על כך: 'ומבואר להדיא שדעת מרן עצמו שלא לחוש כלל להיש אומרים'. אבל כאמור המילים הללו אינן כתובות כלל בבית דינו של שלמה לא בהדיא ולא ברמז. כמו כן לא הביא העין יצחק את עיקרי דבריו של הבית דינו של שלמה שם, הובאו לעיל (אות מ) בהרחבה, שכל לשון מחלוקת בשו"ע (כלומר סתם ויש או יש ויש) מורה שאין הדבר מוכרע לדעת השו"ע לגמרי. ולפי זה כתב הבית דינו של שלמה שם, שלעניין יש ויש 'דעתו (של השו"ע) נוטה יותר לפסוק כיש אומרים בתרא טפי מקמא, כיון שהביא דבריו באחרונה, ומ"מ דברי היש אומרים קמא אינם דחויים, ויש מקום לדבריהם למי שלבו חפץ לסמוך עליהם'. ולעניין סתם ויש כתב הבית דינו של שלמה: 'אותו יש אומרים שמביא אחר הסתם יש להם קצת סמך, ונפקא מינה למי שהוא חכם ומבין מדעתו ונטה דעתו להכריע הלכה כמותם, הרשות בידו להכריע ויעשה מה שלבו חפץ ודעתו מסכמת'. ועוד כתב שם הבית דינו של שלמה לעניין סתם ויש: 'דהיכא שהיש אומרים מיקל בא לומר שבשעת הדחק יכול לסמוך עליו, כההיא שמזכירין דברי היחיד בין המרובים, והיכא שמחמיר בא לומר שהמחמיר יחמיר ולית ביה משום יוהרא. אי נמי יש לומר שאם היה חכם ומבין מדעתו להבין ולהורות, ודעתו נוטה ליש אומרים, יוכל לסמוך עליו, וכדבר אשר דיברנו לעיל. ומזה יש ללמוד לחלק גם כן היכא שמביא תרי יש אומרים כדבר האמור'. וכל זה ועוד יותר מזה, הובא כבר לעיל (אות מ) בהרחבה. ופשוט וברור שדבריו של הבית דינו של שלמה בכללותם אינם מסכימים עם שיטת העין יצחק, אדרבה דבריו קרובים הרבה יותר לדברי האומרים שמאחר והשו"ע לא הכריע בכל אלו ראוי לחוש לכתחילה ולהחמיר.

* * *

קסה

תורת

ציון

עוד הביא העין יצחק (עמ' תסו אות ג) לדברי שו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רצג): 'אודיעך מה שקיבלתי מרבתי הלכה למעשה, בטור יורה דעה כל היכא דסתם מרנא הבית יוסף להכשיר ואח"כ יש אוסרין, הלכה רווחת לפסוק כיש אוסרין בהפסד מועט'. ודייק העין יצחק שמשמע מזה 'שרק לגבי איסור והיתר נהגו להחמיר כהיש אומרים, אך בשאר חלקי השו"ע משמע שתפסו לגמרי כסברת הסתם'. והנה לו יהי כדבריו, אבל אם כך יש לצפות ממנו שלפחות לגבי דיני איסור והיתר הוא יורה בכל מקום לפסוק כיש אוסרים בהפסד מועט, וכמו שכתב ההלכות קטנות שכך קבלה בידו מרבתי הלכה למעשה ושכך הלכה רווחת (גם החיד"א במחבר"ר יו"ד סימן ט אות ב וסימן נה סוף אות ד הביא את דברי ההלכות קטנות הללו למעשה), ואם כן לא מובן למה זה קבע העין יצחק בתחילת דבריו שם (עמ' תסד), הובא לעיל: 'כשמרן כותב סברא אחת להקל בסתם, ואח"כ כותב ויש אומרים להחמיר, דעת מרן להקל לגמרי כדעת הסתם **אפילו בהפסד מועט, וכך יש להורות לדינא**'. אבל הרי הוא הורה בעצמו שקבלה ביד גדולי הדורות ('גדולי ירושלים' כלשונו שם) הלכה למעשה שלפחות בדיני איסור והיתר מחמירים לכתחילה כיש אומרים בהפסד מועט.

* * *

עוד הוסיף העין יצחק (עמ' תסו ואילך) לציין לספרי האחרונים שכתבו שלדעת השו"ע הלכה כסתם לגמרי ואין מקום לחוש לסברת היש אומרים. אולם יש להעיר על כמה מצינוניו.

כתב (עמ' תסו אות יא): 'גם בשו"ת זרע אמת חלק ב (יו"ד סימן כד) כתב, דבשר שנמלח בלא הדחה קמיתא, יש להתיר ע"י הדחה שנית אף בהפסד מועט, וכדעת הסתם בשו"ע, ודלא כמו שנתבאר בב"י, ע"ש. ומבואר דסתם ויש הלכה כסתם לגמרי, אף במקום שבב"י כתב להקל רק במקום הפסד מרובה'.

אולם תמוה מאוד היאך ראה כל זה בדברי הזרע אמת, והנה דבריו במושלם (ח"ב סי' כד להל' מליחה סי' ט): 'אם היה ברור לנו שלא הורח הבשר, הדבר תלוי במחלוקת אם יכול להדיחו ולמולחו שנית, דאיכא מאן דאמר דשרי ואיכא מאן דאמר דאסור, והביא השו"ע בסימן סט סעיף ב דעת ראשון סתם ודעת אחר דאוסר בשם יש אומרים **דנראה דדעתו נוטה לדעת ראשון**'.

כלומר לדברי הזרע אמת מאחר והשו"ע הביא בנידון זה מחלוקת בלשון סתם ויש נראה שדעתו נוטה לדעת הסתם (ומלשון הזרע אמת נראה כך גם לגבי כל סתם ויש בשו"ע בכל מקום). וא"כ הרי שלדבריו אין בזה הכרעה, רק נטיית דעת השו"ע. ואולי משמעות הדברים שבמקום צורך המקל יכול לסמוך על נטיית דעתו של השו"ע, אבל פשיטא שיש מקום ואף ראוי לחוש לדעת היש, מאחר וההלכה לא הוכרעה שלא כשיטה זו.

* * *

קסו

תורת

ציון

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסז אות יב): 'וכן משמע מדברי הרב שולחן גבוה בכללי השו"ע שלו דהעיקר כהסתם' וכו'. והרחיב קצת בבירור דעת השולחן גבוה בעניין זה.

אולם כבר הובא לעיל (אות לא) ממקומות רבים בספר שולחן גבוה, שהוא כותב בפשיטות שהשו"ע חושש לדעת היש.

* * *

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסח אות יד): 'וכן משמע קצת ממה שכתב בשו"ת תעלומות לב' וכו'. וניסה ללמוד מדבריו שאין השו"ע חושש לדעת היש.

אולם כבר הובא לעיל (אות ז) מספר תעלומות לב, שהביא בהסכמה לדברי היר מלאכי הבאים: 'ואמת הדבר מדברי הרמ"ע ריש סימן (צו) [צז], וכן ממה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן (קמב) [רמב], מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'.

ועוד ציין העין יצחק (עמ' תסט אות יט) לספר שמש ומגן, שציין לדברי התעלומות לב הנ"ל אליהם ציין העין יצחק (מהם ניסה ללמוד שאין חוששים לדעת היש). אבל עיינתי בשמש ומגן שם, וראיתי שהביא את דברי התעלומות לב הללו לגבי עניין אחר לגמרי, ולא עסק כלל בנידון דידן האם מחמירים כדעת היש או לא. ואיך שיהיה דברי התעלומות לב מפורשים במקום אחר וכו"ל, שהביא בהסכמה את דברי היר מלאכי, שמדברי הרמ"ע מפאנו ומדברי הש"ך 'מוכח בהדיא שדעת מרן הוא דיש לחוש לדעת החולקים'.

* * *

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסח אות טו): 'וכן נראה דעת הרב שמחת כהן'. וציין לדבריו באחד המקומות.

אולם תמוה, כי מדברי השמחת כהן הללו להם ציין העין יצחק, ומשאר מקומות בדבריו, מבואר שהעיקר בדברי האחרונים שהשו"ע חושש לחומרא לסברת היש, וכפי שהובא בהרחבה לעיל (אות מח).

* * *

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסח אות טז): 'וכן מבואר מדברי המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן יא ד"ה לשמן) שכתב, דמה שהוכיח הפמ"ג וכו' כי הדעה המוסכמת כתב סתמא והדחיה כתב בשם יש אומרים כידוע, ע"כ. הנה שתפס בפשיטות דהסברא שהובאה בשם יש אומרים היא סברא דחוויה, וכתב על זה שהוא ידוע'.

אולם לעיל (אות מא) הובאו דברי המשנ"ב במקום אחר שסתם ויש השו"ע חושש לדעת היש (וכן יש ויש). ומה שציטט העין יצחק בשמו, התבאר שם באר היטב.

* * *

קסז

תורת

ציון

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסח אות יז): 'וכן כתב בהלכה למשה דאין חוששין כלל ליש אומרים' וכו'. ושוב חזר והתקשה מדבריו במקום אחר שמשמע שם שיש לחוש ליש אומרים.

ראה לעיל (אות מו) בירור רחב בדעתו של ר' כלפון משה הכהן בעניין זה (בספרו הלכה למשה ועוד), והתברר שם שקרוב מאוד לוודאי שהעיקר בדעתו שהשו"ע חושש לחומרא לסברת היש.

* * *

עוד כתב העין יצחק (עמ' תסט אות יח): 'וכן כתב הרב ישיב משה דהלכה כהסתם לגמרי אף בהפסד מועט'.

אולם ראה לעיל (אות מו) שאין זה ברור בדעת ר' משה שתרוג (בעל הישיב משה), כי פעמים אחרות כתב שדעת השו"ע לחשוש לדעת היש.

* * *

ומה שכתב העין יצחק (עמ' תפד-תפה) שמדברי החיד"א נראה שאין השו"ע חושש לדעת היש, ראה לעיל (אות לג) שהתבאר באורך כי אכן כך הייתה דעת חיד"א שנים רבות, אולם בזמן מאוחר יותר הוא חזר והסתפק בזה, וצייד שמא האמת בדברי האחרונים הסוברים שהשו"ע חושש לדעת היש.

* * *

לאחר כל ההערות הנ"ל, על פיהן נשמטו כמה מן הספרים להם ציין העין יצחק, נותרו אפוא הספרים הבאים להם ציין (עמ' תסו-תסט) שמבואר בדבריהם שאין לחשוש לחומרא לדעת היש (ומשמע שכך דעת השו"ע עצמו): חלקת מחוקק, אבני שיש, משפט וצדקה ביעקב, זרע יצחק, חלקו של ידיד, משנת רבי אליעזר, כפי אהרן, מצרף לכסף. ואכן בדקתי ציונים אלו במקורותיהם ונמצא כדבריו. ויתכן שכך גם העיקר בדעת החיד"א ור' משה שתרוג הנזכרים לעיל.

אולם ראוי להזכיר כי לעיל (אות יט) הובאו תמיהות גדולות על דברי האבני שיש הנ"ל, עכ"פ כך אכן דעת האבני שיש. אולם כתבנו שם (סוף אות יט): 'ומכאן מודעא רבא, שאם ימצאו אחרונים שכתבו בסתם ע"פ דברי הרמ"ע, שהשו"ע הביא סברת החולק לחלוק כבוד לבעליה, ואכן ישנם אחרונים כאלה (כגון החלקת מחוקק סימן א אות יא בהגהת בנו שם), הרי שיקשה עליהם טובא כל הנ"ל, וכדי להצילם מתמיהות אלו נוכרח לומר שקיצרו בלשונם, וככל הנראה נתכוונו לאחת מן הדרכים המבוארות לעיל (אות יח) בהרחבה, שחלוקת כבוד זו היא או להתחשב באותה שיטה, או לחוש לה, כל מקום כפי השייך. וכן הובא לעיל (אות ד), שהאליה זוטא כתב בסתם לחלוק לה כבוד, והשתילי זיתים פירשו שהכוונה להתחשב בה לדינא, על מנת למלטו מן התמיהות הנ"ל. ומי מהאחרונים שלא נוכל לפרשו כך, כמו האבני

קסח

תורת

ציון

שיש הנ"ל, הרי שנאלץ להסכים כי שיטתו בזה דחויה, ואין העיקר כדבריו, כי רבו התמיהות והחולקים בזה, ויש להסכים שהעיקר כשאר האחרונים רבים ונכבדים המוזכרים לעיל ועוד להלן. עד כאן דברינו לעיל.

עכ"פ כאמור כך אכן דעת האבני שיש, ולו יהי שכן גם דעת בנו של החלקת מחוקק. מכל זה נמצא שאולי יש לנו מניין אחרונים הסוברים כך, שאין לדעת השו"ע להתחשב בדעת היש. וקרוב לוודאי שהמחפש ימצא עוד אחרונים נוספים שכתבו כיוצא בזה.

אבל מנגד, הנה זה לעיל (ראה לסיכום לעיל סוף אות נ) הובאו למעלה מארבעים אחרונים הסוברים שסתם ויש השו"ע חושש לדעת היש, וביניהם פוסקים מפורסמים מאוד, ואם כן התברר שרוב מניין ורוב בניין מהאחרונים עומדים בשיטה זו. וראה גם לעיל (סוף אות מ) שכך הייתה מסורת ההוראה בדור האחרון בארץ ישראל, לחוש לחומרא לסברא החולקת שבשו"ע. כך שכל מודה על האמת יודה שזוהי הדרך הישרה שיבור לו האדם, ושכן עיקר.

* * *

עוד הביא העין יצחק (עמ' תפח) לדברי האור לציון שסתם ויש חושש השו"ע לדעת היש, וכתב על כך: 'ואמנם לאחר אלף המחילות אינו מובן אמאי חלק על הרמ"ע מפאנו בהאי כללא שקיבל מרביתו שהיו בדורו של מרן, שמבואר מדבריו להדיא דבכל סתם ויש הלכה כסתם לגמרי'.

אולם אין הדברים נכונים, ואדרבה דברי הרמ"ע מפאנו מסייעים לאור לציון, וכמו שכתב הרמ"ע בפירוש 'והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים', וכבר הובא לעיל (אותיות ב-יד) באורך ורוחב כי אחרונים רבים ונכבדים הבינו מדברי הרמ"ע הללו שדעת השו"ע לחשוש לכתחילה לסברת היש אומרים. ותו לא מדי.